

SAMLADE SKRIFTER

AV

AUGUST STRINDBERG

15

FEMTONDE DELEN

UTOPIER
I VERKLIGHETEN



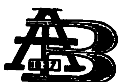
STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

UTOPIER
I VERKLIGHETEN

FYRA BERÄTTELSER

AV

AUGUST STRINDBERG



STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

STOCKHOLM 1913
A.-B. FAHLCRANTZ' BOKTRYCKERI

Förord.

Denna bok är ett angrepp på överkulturen eller degenerationen.

Utvecklingsteoriens anhängare hava i utvecklingen genom naturligt urval och ärvda ändamålsenligheter endast sett ett framåtskridande mot ett bättre. Men utveckling är icke alltid framåtskridande mot ett bättre. Ty en sjukdom utvecklar sig mot kris och död, ett sjukligt anlag utvecklar sig till sjukdom. Sålunda kan även urartning bli ärftlig och oändamålsenligheter även utvecklas och ärvas.

Naturen gör stundom själv återgångar för att rätta misstag. Hæckel anser musslan vara en återgången snigel, som förlorat huvudet. Nu är musslan bättre skyddad genom sina två skal i kampen för tillvaron än snäckan med ett. Men snäckan anses ändå vara en utvecklad form som står högre! Vad menas med högre och med mera utvecklad?

Det skulle menas att vara bättre utrustad för existensen. Sedan vi nu strukit ut en personlig styrande vilja ur skapelsen, kunna vi också saklöst stryka hela utvecklingen såsom liktydig med framåtskridande. Tillvarons ändamål är tillvaron och fortvaron. I så fall står ostran mycket högt, ty den har

skydd för individen mot klimat och konkurrenter i högre grad än människan och den behöver såsom hermafrodit icke utsätta sitt liv i kampen om honan.

Jag kan icke heller finna stenkolsflorans härliga kryptogamer stå lägre än våra späda dikotyledoner. Varför äro dikotyledoner högre än monokotyledoner och kryptogamer?

Kryptogamerna skydda bättre sina fortplantningsorganer än dikotyledonerna, som exponera dem.

Är icke hermafroditens självalstring mera ändamålsenlig än diklinens? Är icke dioecistens fortplantning ändamålsvidrig rent av? Att överlämna åt slumpen (insekten eller vinden) att ombesörja släktets fortvaro?

Var icke mastodonten bättre utrustad än elefanten? Och är icke vår björn en urartning av grottbjörnen? Stod icke plesiosaurus ofantligt högt i ändamålsenlighet?

Det förefaller ju som om den organiska naturen urartat. Kanske oändamålsenligheterna nedärvts mera än Darwin tror.

Och människan, som dör av köld om hon icke har kredit hos skräddaren, har bestämt urartat sedan hon röck håren ur pälsen, och det var bestämt mera ändamålsenligt att springa i ingens skog, på allas fält och ha tillgång till existensmedel, låt vara med strid, än som nu använda sin list på att få slava åt en annan eller söka borgen på ett kreditiv.

Men hon har vetenskap, konst och uppfinningar.

Ja, men hon saknar det första: existensmedlen.

De största uppfinningar gå endast ut på att utfinna surrogat för förlorade färdigheter.

Nationalekonomien skall utleta medel att om-

sätta de obefintliga produkterna och flytta dem i rätt tid till rätt plats.

Filosofien skall utröna tillvaron av en Gud, som ej finns.

Astronomien skall leta stjärnor, som icke angå oss.

Det var bättre att ha sin goda syn i behåll än uppfinna lins-slipning.

När människan tog omvägar och sökte det oändamålsenliga, då gick hon ifrån naturen. Jag menar således med en återgång till naturen en återgång till det ändamålsenliga.

Samhället är en organisk produkt, säger man, och allt som är, är natur.

Kolerabacillen är också en organisk produkt, men därför icke ändamålsenlig för oss. Samhället är en för oss oändamålsenlig produkt.

Allt som är är natur. Ja, men det finns sund natur och osund. Det finns rubbningar i naturen, som vi ha fixerat.

Den odlade vinrankan är en organisk produkt, som genom överflödig näring ger oss vin, sålunda blivit ändamålsenlig för oss men oändamålsenlig för sin art, ty den har urartat genom kultur (våld på dess natur) och därför har den i gamla vinländer överfallits av phylloxeran.

Vi hava genom kultur (uppfostran = inlärandet av sociala fördomar) blivit ändamålsenliga för samhället, men kunna knappast vara ändamålsenliga för oss. Vi ha förlorat hälsa, en hel mängd fina själsförmögenheter, och hela det nuvarande destruktiva arbetet, som yttrar sig i kampen mot samhället, är

endast en naturlig återgång till det tillstånd, då vi voro mera och bättre rustade för tillvaron.

Denna återgång är icke en »tillbakagång», och vi behöva icke bli olyckligare därför, lika litet som musslan är olyckligare än snigeln.

Vad är samhället? En exploatering. I överklass, de exploaterande, och underklass, de exploaterade, ligger samhällets hemlighet.

Däri ligger även källan till urartningen. De tärande försvagas av för litet arbete och de närande av för mycket.

Underklassen har hittills sprängt sig i sin fåfänga ävlan att stiga till överklass. Nu vill den i stället avskaffa en tärande överklass och nu är den på rätta vägen.

Men de som tro på överkulturens fortvaro med en frigjord underklass hava räknat illa. Det är endast med slavar en sådan dårskap som en pyramid kunnat göras. En sådan onyttighet som Peterskyrkan skall aldrig göras om, och ingen Rafael skall få tid att utbildas, när alla måste direkt anskaffa existensmedel och icke vara uppassade. Ty det är icke bara industriarbetarne som skola emanciperas, det är även tjänarne, torparne och statkarlarne.

Skall det bli tråkigt att leva i världen då? Ingalunda. De som tycka så nu, de få aldrig se den världen. Och den enda rena glädjen i livet, som består i en stark kropp och vissheten om existensmedlens tillräcklighet, skall ersätta alla griller om det där »högre».

Det är denna återgång som nu håller på att arbeta i mänskosläktet, och den går sin väg med stormsteg.

Det nya samhället, som icke mera räknar med illusioner eller ideal, bygger sig på den enda realitet på vilken byggas kan: egoismen. Egoismen är ett fult namn på mänskans härligaste gåva: självupphållelsedriften. Hittills ha mänskorna icke förstått sitt eget intresse och delvis varit narrade av överklassens fundamental-sats: arbeta för din nästa. Genom sammanslutning av allas enskilda intressen i association kommer det enskilda intresset att tillgodoses mer än förut, och därmed allas.

Detta är socialismen. När man säger sig vilja bekämpa socialismen, så utsäger man en lika stor dumhet som om man skulle vilja säga sig bekämpa politiken. Det är nonsens helt enkelt.

Det är alltså icke kulturen jag angriper utan överkulturen. Vi hava blivit för fina, därför är råheten ett symptom av den sunda återgången. Det är fint att ljuga och rått att säga sin mening. Låtom oss uppfostra oss till mera råhet.

Den vita handen duger icke mer att frambringa existensmedel, men den är mycket fin, en degenererad ram. Det är därför oftare den än den hårda näven, som håller växelförfalskarens penna.

Denna bok handlar om arbetet på samhällets förbättrande och om redan utförda reformförsök med lycklig utgång. De spela alla i utlandet, naturligtvis, ty i Sverige går utvecklingen snigelns gång till ostran. Och ändå tycker den vise att det går för fort.

Nybyggnad.

Det var en majafton vid Lac Leman, när vinstockarne skjutit sina första skott, när näktergalen sjöng hela dygnet i Libanoncedern i Beau-Rivage, när rosorna klädde murar och väggar, när bambun svajade för den varma sjövinden och fikonträden lövades. De nymålade lustbåtarne lågo gungande i den lilla hamnen innanför vågbrytaren och hade hissat alla nationers flaggor, som vajade i fredlig lek, snärtande varandra som badande gossar, slingrande sig om varandra, den bleka halvmånen vid sidan av det lysande stjärnbaneret, den svarta örnen smekande trikoloren, Albions blodröda duk med sitt blåmärkta hörn som minne av systerlandets bloddränkta blåa berg och sjöar, Spaniens rödgula och Greklands blåvita, alla för tillfället lysta i Guds fred av edsförbundets vita kors på röd grund, alla belysta av samma aftonsol och tecknande sig mot det fridlysta Savojens alper, där endast stengetsjägarens bössa får störa tystnaden efter de sista för alltid utvisade kanonernas och chassepotgevärens skrällar.

Glada vänliga människor strömmade ner till parken i Beau-Rivage för att se magnolian blomma. Där stod underträdet med sina mörka, smidiga grenar utan ett löv, men klädd från topp till rot i

väl tusen vita klockor med violetta bottnar. Trädgårdsmästaren hade huggit ut plats för henne bland lagrar och japanska misplar, så att hon, drottningen från främmande soliga land, kunde visa sin skönhet för beundrande människor. Man nalkades henne med vördnad, skratten upphörde och främlingarne, som sågo henne första gången, stannade med allvar och häpnad såsom inför en uppenbarelse. Man ville komma henne närmare för att vidröra, känna henne med sinnena, men den välklippta gräsmattan höll de profane på avstånd. De skrikande tulpanerna på rabatten nertystades av den enkla, vita blomsterskruden, vit som brudens eller likets, och den svarta cedern sträckte sina långa grenar med de uppåtböjda årsskotten såsom finger signande den skönaste på vårens stora bröllop.

På en bänk nere vid sjökanten sutto tvenne gamla damer, båda klädda elegant, kanske i något för livliga färger och moderna snitt för fyllda femtio år. Den ena hade i handen en Saturday-Review, vars typografi hon betraktade genom en binockel i guldbågar; hennes ansikte var härjat, vitgult, strängt, och hennes näsa hade fått den där förnäma form som skall uttrycka rika föräldrar och ett ädelt sinnelag. När hon tittade upp ur boken och såg ut på den vackraste vy i världen, var det också med en rynkning på näsan, såsom om det fanns något fel i anordningen av alperna och solen.

Den andra damen, hennes syster, såg ut som välviljan, överseendet, förnöjsamheten, och hennes runda, fryntliga ansikte nickade bifall till allt vad hon såg, och hon undvek alla skuggor, alla fläckar, och när hon icke kunde undkomma dem, blundade

hon och tänkte på något vackert. När någon ville tala om en olyckshändelse, ett brott, så bad hon få slippa höra; det bara gjorde henne ont, och hon kunde ingenting göra åt saker som ej kunde hjälpas. Hon fläktade sig med en hopviken tidning.

Mellan de båda damerna satt en ung flicka med den i Schweiz såsom skön ansedda typen: ovalen, den låga pannan, den raka smala näsan, som mödrarne söka åstadkomma genom att flitigt trycka in och ihop barnets trubbiga näsa; högbarmad och med raka skuldror, smalt liv, som medeltidsmodet för kvinnan var. Men hennes hår var vitaktigt. Hon hade en bok på knäet och såg oroligt ut och omkring sig, på allt och alla. Hon såg på svanen, som sam i sjökanten med sina nyss kläckta ungar; hon såg på de amerikanska gossarne, som med simkläder gingo ner till badhuset; hon såg på segelbåtarne, som kryssade ute på sjön; hon såg på måsarne, som flögo fram och åter vart de ville. Slutligen, när hon sett på allt, smällde hon hop boken och sade med en trött stämma:

— Den som vore en svan ändå.

— En svan? svarade den stränga ogifta fastern. Sådana infall! Och få fem ungar var april månad!

— Hur är det med min Blanche i kväll? sade den välvilliga fastern, som var änka och hade ett dött barn.

— Å, det är ingenting, svarade Blanche och rodnade.

Det blev tyst igen.

Nu passerade en trupp alpister, engelska gossar och flickor med alpstavar och ränslar. De gingo arm i arm och sågo glada och lyckliga ut. Vad de

flickorna sågo manliga ut, tänkte Blanche, då hon såg deras damasker, korta kjolar och skotska yllemössor. Och de skulle sova i chalet om natten och i soluppgången gå upp på alpen; och äta ost och bröd och dricka vitt vin. Utan föräldrar, tanter eller lärarinnor. Hon kände sig som en fånge, bevakad av två vakterskor som aldrig kunde somna. Om hon bett få bada, hade de följt henne med två termometrar; hade hon bett få ro på sjön, hade de tagit tre karlar och två psalmböcker med sig; hade hon bett få gå ut med kamrater, hade de följt med. Tänkte hon en gång en ostyrig tanke, så läste de båda fastrarne den genast och ertappade henne; erfor hon känslor av upprorisk art, blev hon genast genomskådad. Hon hatade dem. Hon ville springa från dem, kasta sig i sjön, men då kände hennes väl dresserade hjärta ett styng. Hon var otacksam; dessa två människor levde endast för henne och hon var deras enda glädje. Hon var deras glädje, men vad gåvo de henne för glädje? Jo, de gåvo henne levnadskost och uppfostran, men ett barn kan icke känna sig tacksamt för levnadskost, ty det har ännu icke upptäckt att man får vara tacksam för att bara få leva.

Men uppfostran! Det var sant; hon var utsedd att hämnas hela sitt kön, hon skulle bli student och visa världen, att kvinnan icke var mannen underlägsen, något som världen aldrig betvivlat, men som den stränga fastern hade alldeles klart för sig. Hon skulle hämnas, hämnas den stränga fasterns oförrätter, som hon lidit av allt mankön, emedan ingen enda av hennes friare varit löjtnant vid kavalleriet. Hon skulle dessutom ersätta den välvilliga fastern

hennes förlorade man och döda barn. Hon skulle utstå all den ömhet, som varit tillämnad dessa i lifvet. Detta var hennes dubbla uppgift, men den gjorde henne icke nöjd. Hon hade nyss läst om de antropomorfa aporna, som tyranniserades av en hane, vilken lät hela den unga truppen leva för honom, tills de unga vuxit upp, då de regelbundet gjorde revolt och frigjorde sig. Naturens ordning tycktes vara olika i naturen.

Nu kom en skara studenter under sång och med trummor och fanor ner till stranden, där flaggande båtar väntade att få föra dem ut på en regatta. Deras kulörta mössor, deras brokiga föreningsband utanpå västarna, deras lediga rörelser i båtarne, trummornas uppryckande skrällar, allt gjorde Blanche ännu oroligare.

Fastern med Reviewn såg upp på dem genom sin binockel, med ett grått, ondskefullt öga som om hon tänkt: vänta ni! — Men Blanche tänkte: om tre veckor är jag också student! Men vad mer! Jag blir dock aldrig man!

Vad är denna kvinnosläktets suckan, som hörs genom tidens stormar: om jag vore man! Är det upproret mot de manliga förtryckarne? Nej, Blanche var ju förtryckt av två kvinnor, och alla män ryta också mot förtrycket! Är det kulturens dom över sig själv? Är det den stympade, underkuvade naturen, som hellre vill intet, förintelse av kön, naturlagar, än halvt intet, halvt något! Är icke kvinnans längtan efter frihet detsamma som mannens? Blanche kände sig sjuk. Hon ville gå hem. Det började bli kallt. Gummorna stego upp, och den stränga fastern Berthe, som hade svårt för att gå, tog av gammal

vana Blanche under armen. Och så gingo de, steg för steg. Blanche hörde studenternas sång ute på sjön. Och nu måste hon vända ryggen åt den soliga tavlan och gå tillbaka upp till den gråa staden. Och hennes fötter ville springa, men fasterns arm höll henne som en krycka; hon kände hennes magra arm gripa om sin; hon var fastlåst vid ålderdomen, klavad vid den själviska ömheten, som trodde sig giva, där den ändock tog.

Steg för steg, som en vandring till graven, gick återfärden till järnvägsstationen, och litet emellan måste man stanna för att tant Berthe skulle få andas.

Och så kröpo de in i kupén, sutto och stirrade på stationsväggens annonser, och så släpades de genom tunnlarne upp till staden Lausanne.

*

Efter supéns slut skulle Blanche få gå över gatan till några väninnor som firade födelsedag, men barnjungfrun skulle komma och hämta klockan tio. Blanche var illamående och föredrog att stanna hemma, ty hon hade huvudvärk och frös. Hon gick in i sitt rum, som låg innanför fastrarnes, och hon bad att få vara ensam, emedan hon skulle läsa. Det var ett stort, vackert rum, överfyllt med små lyxartiklar. Möblerna voro stoppade och belagda med kuddar, golvet var täckt med mattor, väggarne klädda med tavlor. Men i stället för toalett fanns en skrivchiffonjé, i stället för byrå ett kolossalt mahognybord med lådor och fack, och två väldiga bokhyllor paraderade på var sida om fönstret. I boksamlingen lyste den beskedliga Revue Suisse med sina blåa omslag, Revue des deux Mondes med sina

köttröda; där stod Thomas a Kempis och Bunyan, Currer Bell, mrs Gore och miss Kavanagh. Skrivbordet var belastat med skolböcker och temaböcker. Blanche satte sig vid bordet och bläddrade. Här lågo sålunda befriarne, som skulle göra henne lika med mannen. Underligt var det, tyckte hon, men icke hade hon märkt någon befrielse. Hennes huvud var tyngre, men hennes tankar ofriare. Hon hade icke läst ett frigörelsens ord i alla dessa böcker, gillade och garanterade av staten. De handlade ju endast om overkligheter, om det som varit, om det som aldrig kunde bli mer; men om det nu levande livet, om framtiden stod där ej ett ord. Det var ju bara ett förhärligande av den mänskliga dårskapen. Där stod den store reformatorn Calvin, som, nyss sluppen ur lågorna för att han ej trodde på nattvardens mysterium, lät bränna Michael Servet för att denne trodde att treenigheten var en självmotsägelse. Där prisades menedaren och anarkisten Wilhelm Tell, som »strängt taget» ej var hederlig karl, då han bröt ed och viglade upp folket. Hon undrade hur hon skulle kunna komma en pilfink så nära, att hon skulle kunna hinna räkna täckfjädrarne, för att icke taga den för en gråfink. Hon var alldeles viss på att hon ej skulle ta en tordyvel för en sandjägare, fast hon ej summerade lederna i tarserna, och på torget skulle hon nog skilja en mört från en abborre utan att veta hur många fjäll den ena och den andra hade i sidolinjen. Hon hade intet hopp att någonsin i livet träffa en rätvinklig triangel och få nöjet övertyga en klentrogen, att kvadraten på hypotenusan var lika med kvadraten på de båda kateten. Hon visste ej vad hon

skulle använda logaritmerna till, då hon ej ville bli sjökapten, och Christopher Columbus dessutom upptäckte Amerika utan logaritmer, vilka Leibnitz först ett par hundra år senare roade sig med att uppställa. Hon förstod ej vad hon skulle med astronomiens nyare gissningar, då redan egypterna utan Herschels teleskop uppsatt almanackan; begrep ej vad hon skulle med Archimedes' satser och Mariottes lagar, då Edison uppfunnit telefonen utan desamma. Vari låg då böckernas frigörelse? I diplomet eller hämnden som faster alltid talade om? Men vem skulle hon hämnas på? Några män hade aldrig förtryckt henne, men alla kvinnor. Hennes avlidna mor hade bevakat henne; fadern var aldrig hemma; hennes lärarinnor hade läst in henne som en fånge, några lärare hade hon aldrig haft, utom en spellärare en gång, vilken velat gå i döden för henne och därför blev avskedad; hennes fastrar hade vallat henne som ett får! Varför? För att skydda henne för fallande takpannor, för eldsvådor och jordbävningar? Nej bevars! För något annat? Vad för annat? För elaka gossar? Gossarna voro alltid vänliga och tjänstaktiga, och hon tyckte mer om dem än om väninnorna, som bara voro avundsjuka och elaka. Varför skulle hon nu skyddas för dem, och varför hämnas? Skulle hon en gång komma till makten att hon kunde lyfta sin hand mot fiender, så skulle det icke bli mot männen. O, om det fanns en man som ville komma och befria henne! Han skulle få ha leriga stövlar, lukta tobak och vara orakad, allt egenskaper som faster Berthe avskydde.

Hon såg sig omkring i sitt rum såsom efter en utgång; det fanns ingen; det var en säck, en

vem?

råttfälla, och utanför lågo kattorna och väntade. Hon steg upp och började gå på mattan av och an som en fånge. Hennes huvud värkte. Hon tog fram en flaska ättika ur ett skåp, ty en student skulle ej ha toalett, sade faster Berthe. Hon blötte en handduk i ättikan och svepte om pannan. Därpå tittade hon sig i spegeln; hon var alldeles röd utom kring ögonen. Var det hälsan, som böckerna ej lyckats alldeles förstöra, eller sjukdom? Hur det var, men den röda färgen tycktes ej behaga henne och hon satte flaskan för munnen, drack en klunk utan att grimasera, likasom om hon vore van vid drycken, och ställde därpå undan flaskan. Hon slog upp fönstret och sökte andas djupt, men luften var het och torr och la bize hade rivit upp mycket damm, så att hon genast stängde och fällde gardinen. Hon tände lampan på divansbordet. På etagèren bredvid stod ett skrin med parfymer. Blanche kastade ögonen på detsamma, tittade åt dörren, smög med tysta steg fram, lyssnade, och så sköt hon för rigeln. Gick till skåpet och tog fram en pelisse fodrad med blått siden; drog den över axlarne, kröp upp i soff-hörnet och satte skrinet i sitt knä.

Det var något obestämbart, bastardaktigt över denna tavla, som lampans dämpade sken belyste. Kammaren, en kroasering av en flickas budoar, ett studentrum och ett grosshandlarkontor. Ägarinnan i soffan, en flickas ansikte, en pojkes nacke, en skrivares bläckiga fingrar och en danserskas högvälvda fötter. Den uppstående skjortkragen med sjömans-knuten ovanför den kvinnliga barmen. Ättikans vidriga lukt, som nu blandades med parfymens, vilken hon stänkte omkring sig. Först kom det ett regn av

ylang-ylangs narcissdoft som dövande fyllde rummet. Blanche öppnade näsborrarne, och med vidöppen mun andades hon den berusande luften, under det blodet steg in i kindernas av ättikan bleka hudkärl. Därpå följde ett duggregn av muguet, kyskt som liljekonvaljens rena vårdoft. Nu slöt hon ögonen som om hon såg syner, försommarlandskap med oslagna ängar och blommande fruktträd, lekande barn och tågande skyar; hon hörde alphorn och bäckbrus, ångbåtsklockor och ynglingskörer. Hela hennes trista, jämngrå ungdom var glömd; böner och skolböcker, kataplasmer och kamfert, bänknycklar och konferenser, examenstal med tacksamhetskrav, ömhet med käx och kärlek med bakläxor. Drömmarne började dunsta bort, tavlorna bleknade och minnena från verkligheten stego fram. Hon öppnade skrinet igen och ut över mattan susade ett nytt regn och nu var det eftersommarn med nyslaget hö; ängarne mejade, blomstren hade blivit väl torkat foder, färdigt att förvandlas i exportsmör; solen går tidigt till sängs som en gammal människa; fåglarne sluta sjunga och valnötsträden stå ruggiga men fulla med nötter. Sommaren är förbi och hösten är när. Nej, icke höst än! Och Blanche tog en ny flaska violette. Och nu sprungo åter violer och tazetter upp ur den dammiga mattans rutor och sick-sack, duvor kuttrade och snön smälte; svanorna smektes och fiskarne lekte, syrsorna krickade och kastanjens kådiga knoppar sprängdes för att blomman skulle komma fram och i solljuset fylla sin bestämmelse.

Nu slöt hon ögonen och barmen hävdes, under det blodet steg i flammor på hennes kinder. Hon var i katedralen i Fribourg, en sommarafton; orgeln

spelade i halvskymningen; dörren till heliga gravens kapell står öppen; där ligger frälsaren död; bredvid stå kvinnorna sörjande; orgeln dånar och brusar: dies iræ, dies illa, dies iræ, dies illa; det är människoröster, det är änglaröster, det är titanstämmor som vilja lyfta valven, men utanför mörknar det allt mer och mer, och de målade fönstren med kungar och helgon mista sin färg; pelarnes stammar rycka närmare varandra som en poppelallé, bänkarne och bönpallarna skocka sig som en människomassa; så höres ett dån som om man körde kanonvagnar på koppartaket, en violett blixt slår mitt igenom valven och lyser upp altartavlan i Sankt Franciscus' kapell; och där blir så klart, att man kan läsa de textade orden: korsfäst köttet! Men orgeln, som överröstas av åskan, börjar sin tvekamp; den osynliga orgelnisten kopplar registren; det blir en paus, under vilken flöjtstämman ensam håller ut en ton, en ton som fylles av andra i högre och lägre oktaver, den förstärkes av terser, den brytes mot septimor, skäres mot kvinter; nya stämmor taga upp, oboen och fagotten, vox humana och basunerna; pedalerna fylla i med basarne, och nu storma fram tonmassor som titankörer, som utmaningar mot avundsjuka makter, sönderslitande som osaliga människors jämmer; men åskan ökas och knallarne fördubblas av ekot i Fribourgalperna och Sarines djupa floddal; orgeln härmar hans röst och flåsar och brusar, skriker och brakar, men så kommer en blixt åtföljd av en knall, som om all världens stångjärn släppts från himlen ner på den hängande bron, fönstren skallra och dörrarne smälla. Då tystnar orgeln av; han kan icke trotsa, men han kan gäcka; och flöjten beled-

sagar mänskostämmans lekande obligataria, som småningom övergår från romansen till den världsliga visan, från visan till den självsvåldiga dansen; orgelns blanka pipor bliva jättelika syrinx och de förgyllda änglarnes runda kinder falla in, hakan skjuter ner i ett bockskägg och genom lockarne sticka ändar av små horn; de blåsa grinande i tennpiporna, de blåsa Pans, skogsgudens, naturens, allbefruktarens hymner, pelarskaften slå ut löv och i luften sjunga lyckliga fåglar: Sankt Franciscus får rosenrött kött under den blåsprängda huden och vandrar som en lycklig yngling med Maria Magdalena upp till högkorets absid, där de bikta varandra ljuva synder; ur heliga gravens kapell stiger Apollo med svällande skänklar och fylld bröstkorg; han ser sig trotsig och glad omkring på de gråtande kvinnorna och med utsträckt hand efter att ha nedlagt döden säger han med segerlöje på läpparne: Kristus är uppstånden. Och ifrån gravarne under golvet höres ett bultande som om instängda vilja ut, och de ropa och svara: Ordet vart kött!

Blanche vaknade upp ur sitt rus. Lampan brann ännu på bordet; luften i rummet var kvävande. Det bultade på dörren. Hon sprang upp, drog ifrån rigeln och föll ner på en stol, gråtande så att hennes kropp skakade. Fastrarne fingo henne i säng, gjorde eld i cheminén och satte på kamomill-te.

*

Examensdagen var över och Blanche var om aftonen hemma hos fastrarne, vilka inbjudit några väninnor på te. Faster Berthe strålade som en nåldyna. Blanche var lugn såsom efter en väl över-

stånden fara. Fönstren stodo öppna, ty värmen hade kommit och utifrån gatan hördes glada sorl. Blanche visste att de nya studenterna skulle ha en fest, och en kamrat hade stött på henne att vara med, men hon hade icke haft mod att bedja fastrarne och icke heller hade hon hjärta att gå ifrån dem en kväll såsom denna. Hon var glad att det var slut med detta fängelse, ty hoppet om frihet hade vaknat, ehuru hon visste att kedjorna endast skulle förlängas men icke brytas.

— Nå, sade faster Berthe, Gazette har en vacker communiqué om Blanche. »Kvinnans frigörelse synes bliva en verklighet», läste hon; »sekelgamla fördomar, som trott att kvinnans bestämmelse bestod i att föda och amma, hava erhållit den mest lysande dementi, då vi i dag ha nöjet meddela att mademoiselle Blanche Chappuis avlagt examen för att vid universitet i Zürich utbilda sig till läkare.»

— Det förvånar mig, sade Blanche, som icke var med om den där sortens frigörelse, att det skall anses som något märkvärdigt att en flicka kan taga en studentexamen, som den dummaste pojke rår med.

— Det har Blanche så rätt i, inföll en pensionslärarinna. Och La Revue har också en mycket riktig anmärkning. »Det är förundransvärt», säger Revue, »att man hör varje flickas studentexamen hälsas av våra konservativa kolleger såsom en seger, under det man samtidigt jämrar sig över att det litterära proletariatet ökas, och då studentexamen blivit ett överklassprerogativ, endast tillgängligt för de förmögnare. Våra studentskor skulle betacka sig för den äran att bli firade som underverk,

ty det är en skymf mot deras kön, och att de bli tagna under armarne av de konserverande elementen visa, att dessa vänta en god förstärkning i deras leder. När den dagen kommer att mogenhetsexamen blir en annan och en enda för alla klasser och båda könen, då skola vi instämma i lovsången.»

— Jo, hör på, utbrast tant Berthe, där hör man framåtskridandets män. En examen för alla: då vore det ju ingen konst längre.

— Vi skola inte göra några konster, svarade Blanche, och jag tycker att Revuen har rätt.

— Jaså, det är sådana lärdomar ni få nu för tiden, sade tant Berthe.

— Ja, vet tant, inte få vi dem i Euklides eller Julius Cæsar, men väl trots dem, svarade Blanche, som kände sig ovanligt modig. Trots dem, tant, ty i examensböckerna stå bara likgiltiga saker, eller dumma. Tänk, vad alla fattiga sömmerskor, tvätterskor, arbetarhustrur, bondhustrur skola känna sig förödmjukade, som inte kunnat göra samma underverk som jag, tack vare er frikostighet. Eller menar tant att alla kvinnor skola ta studentexamen? Varför inte alla gossar, alla hantverkare, arbetare, bönder, kontorister? Det är ju bara en ekonomisk fråga, och när man lyckats få något vetande genom att ha förmögna vänner eller anhöriga, skall man icke skryta med det i tidningarne, ty det är precis som om man skulle annonsera att man haft råd köpa sig en ny sammetsklädning.

— Lilla Blanche har blivit så filosofisk, svarade tant Berthe, så att hennes gamla moster, som inte fått så djup lärdom i examen, knappast kan svara henne. Men lilla Blanche skulle visa sitt

djupa vetande genom att använda ett språk som icke var så fullt av mod, att icke säga övermod. Ty man kan ha mycket vetande utan att därför vara bildad. Bildningen sitter ej i böckerna utan i hjärtat. I hjärtat, Blanche lilla!

Blanche blev ledsen över att hon sårat, men hon kände sig bra frestad att taga upp tants trassliga argument och reda ut dem. Men hon avstod, ty hon hade icke gjort sig skyldig till förebråelserna, tvärtom, men tant var så full av agg och passioner, att hon ej kunde höra när hon slog sig själv på örat.

Vid supéen lyftade tant Berthe sitt glas och drack för dagens seger (kapitalets!) och hon hoppades (alldeles som Blanche) att den dag skulle komma, då alla kvinnor (men icke alla män!) skulle taga studentexamen, hon var så viss att kvinnan skulle en dag utgå ur striden (mot naturlagarne!) såsom segrare, och då skulle männen få se...

Genom det öppna salsfönstret trängde ljudet av hornmusik. Blanche kände den så väl. Det var studenternas, som tågade ner till Beau-Rivage för att hålla fest. Hon hörde ljudet av deras stövlar mot gatstenarne. Och hon kunde ej tvinga sig sitta stilla, utan hon sprang upp och fram till fönstret. Där gingo de, hela truppen, med sina fladdrande fanor och lysande band. Om hon fått vara med där! Tala fria tankar, sjunga ur fullt bröst, taga dem under armen, dansa med dem kanske. Nu fingo de se henne! Fanorna sänktes, mössorna lyftes och musiken tystades ett ögonblick av väldiga hurrarop. Hon blev så gripen av denna hälsning, hon ville ej ta den som hyllning, att tårarne kommo henne i ögonen, men på samma gång kände hon en tagg i hjärtat,

klovar om händerna och black om fötterna. Ljudet av stegen dog bort, men ner i gränden såg hon en bekant student svänga sin mössa, såsom om han vinkade henne, ut, bort, bort med dem till glädjen, friheten och striden. När Blanche skulle lämna fönstret, såg hon i portgången mitt över gatan en lärgosse med ett par stövlar i handen stå bakom porten och se efter den försvinnande ynglingaskaran. Han såg med långa, långa blickar efter dem, han som hon. Det finns fler som sucka efter frihet, tänkte hon, än vi kvinnor. Och den fattigt klädda ynglingen smög ut ur porten för att osedd fortsätta sin väg, osedd av lyckans barn, som gav honom lidanden utan att vilja det, utan att veta det.

Supén var slut och gästerna gingo. Blanche föregav trötthet efter dagens sinnesrörelser och låste sig in i sitt rum. Det första hon gjorde var att städa bort alla skolböcker och kasta dem i en skrubb. Därpå satte hon sig vid skrivbordet och tänkte. Vilket underverk, tänkte hon, att det är överståndet. Tänk om läraren frågat på spanska successionskriget, på tredje boken Livius, på proportionsläran, på starrgräsen, på osteologien, på tyska prepositionerna, på de hypotetiska omdömena... då hade denna dag varit en vanärans! Vilken lycka att vara igenom och hur liten förtjänst! Och nu hade hon fått beröm i tidningen, för underverket. För underverket skulle endast de artiga examinatorerna haft beröm! För lyckan — ingen! — Men befrielsen! Den skulle väl komma nu! I vad form? Kemi, anatomi, mera latin, fysik! Hur hade hon hittills blivit befriad? Från obehaget att veta mindre än många andra! Det var visserligen en lättnad, men

ringa, och något helt annat än hon drömde. Sina friskaste tankar hade hon på lediga stunder tänkt utanför böckerna. Och lika fången satt hon här innanför vakterskorna, och lika fången nu, när den långa sexårskursen var slut och hon som läkare skulle ut och praktisera, då — var hon väl fri? Men sex år! Det var långt, men ändock ett hopp! Nu stundade sommaren. En pension i Interlaken med fastrarne. Där skulle hon åtminstone träffa människor, något hon aldrig träffat i böckerna, ty de voro så försiktigt skrivna, att livets verkligheter samvetsgrant förblevo dolda. Med det hoppet gick hon och lade sig; och hon somnade snart in.

Hon hade icke sovit länge, kanske några timmar, förr än hon vaknade. Månen sken in i rummet och slog gula streck och rutor på golvet. Hon hörde sång; en klingande, glad mansröst som sjöng en italiensk romans vid gitarrackompanjemang, och vid strofens slut föll en kör in. Hon låg och lyssnade en stund. Varför sjöng man så sent på gatan? Och vilka kunde det vara? — Hon sköt tofflorna på och gick till gardinen. Där nedanför stod en grupp studenter, som hon kände igen på mössorna. Och de vände alla ansiktena upp mot hennes fönster. Det var serenad! För henne? Utan tvivel.

I detsamma kom faster Mathilde in i morgonrock.

— Släpp ner gardinen, barn, och tänd ljus! Det är serenad för dig!

— Men tant Berthe? frågade Blanche oroligt.

— Hon låtsas sova, viskade fastern. Så skynda dig, de ha redan sjungit en lång stund! Gardinerna fälldes och ljus tändes.

När det blev tyst igen, låg Blanche i sin säng

och funderade. De där glada gossarne hade roat sig i kväll och nu bjödo de henne på en dessert som var över. Vart gingo de sedan med sin gitarr och sina halvhesa stämmor? Och varför hade de firat henne? Inte gåvo de serenad för de andra studenterna? Nej, men hon var firad som kvinna! Som kvinna! Däri låg det! Det var då något särskilt, något för mer, att vara kvinna? Troligen! Men det var bra tråkigt! Kanske det var en fördel eller en vinst? Det kunde vara det. Hon mindes hur hon häromdagen läst i en tidning om en äkta man som blivit slagen av sin hustru, men det var framställt i form av en skämtsam anekdot under »Varjehanda». Varför var det så, då hon under Domstolarne sett med rubriken »Onaturligt våld» historier om män, som slagit sina hustrur? Skyddade icke lagen en man, om han var den svagare, då lagen skyddade kvinnan, utan avseende på om hon var den starkare, vilket den roliga anekdoten ju visat vara möjligt. Lagen var ju orättvis då! Det var sålunda i vissa fall en fördel att vara kvinna, i vissa fall icke. Var det en fördel i de viktigare fallen? Kanske! Varför var tant Berthe så rasande på männen och kallade dem tyranner som skulle störtas? Ja, varför?

Och så somnade hon igen!

*

Det var höst igen, när Blanche gjorde sitt inträde på kemiska laboratoriet i Zürichs Polyteknikum. Hon infördes av laboratorn i den stora salen, där hon erhöll ett bord sig anvisat, med lådor, fack, flaskor och burkar innehållande reagentier i alla färger. En gasslang med lampa och en vattenslang med skölj-

fat. En uppsättning provrör, kolvar, förlag, retorter, trattar, stavar, filtrerställ, blåsrör, pincetter. Mitt i salen stod en kolossal skorsten, med kapell, dragluckor och tända gaslågor, som skulle befordra draget för skadliga ångors avlägsnande.. Allt var nytt och hemlighetsfullt. Allt hade här ett yttre som icke återfanns ute i vardagslivet. Retortens åldriga form erinrade om medeltidens guldmakeri, provrören om läkarens mörka kammare och reagentierna i burkarne om apotekarens mysterier. Det kromsyrade kalit lyste som en solnedgång; den svavelsyrade kopparoxiden var blå som Lac Leman, och arseniksyrligheten glänste som rimfrost på björkkvistar.

Iklädd ett långt blått förkläde skred hon till verket att utleta naturens hemligheter och att se åt huru skapelsen såg ut inuti. Laboratorn, som skulle handleda henne första dagen, kom fram till henne och började utan vidare sina instruktioner. Han talade med en lugn, torr stämma, utan att vara artig eller oartig. Han tog hennes hand som en tång och lärde henne hålla provröret riktigt. Uppmanade henne att hålla gaskranen väl stängd när icke lågan begagnades och påminde henne om att väl rengöra sköljfatet när lektionen var ute. Därpå gick han in i de andra salarne.

Det var den första man, som icke varit artig mot henne, och Blanche kände sig nästan förödmjukad. Men det var ju möjligen på grund av hans överlägsenhet i vetande, icke i något annat.

Runt omkring henne vid de andra borden stodo studenter och arbetade. Vid hennes inträde hade de skrattat, pratat och sjungit, men nu voro de tysta och viskade sinsemellan. Men Blanche hörde vad

de sade, ty hennes nerver voro starkt spända av den nya situationen.

— Hur ser hon ut? viskade en bakom ett bord.

— Ful! svarades det från ett annat.

Blanche kände sig obehagligt berörd. Vem frågade efter om de, herrarne, voro fula eller vackra när de skulle lära kemi? Var hon emellertid verkligen ful? Hon tittade i den stora glaskolven, som kokade över spritlågan. Hon såg sitt långa ansikte med den kraftiga näsan, men i en sådan förvirring av glasets konvexa form, att hon icke kunde få något riktigt omdöme. Men dessa herrar tyckte att hon var ful. Nå, det skulle hon icke komma att ta sig nära.

När hon gjort sin första reaktion och den lyckats, ville hon visa den för laboratorn för att få hans gillande. Han var icke i rummet. Skulle hon söka upp honom? Nej, hon ville icke gå över golvet mellan alla dessa herrar. Hon skulle vänta tills han kom igen. Under tiden tog hon sig för att öppna alla flaskor och burkar för att lukta på dem. Sedan diskade hon ett par provrör och fick svavelsyra på fingerna, som svartnade.

Så kom laboratorn. Blanche tog sitt provrör och visade det som om hon ville ha beröm. Han såg på henne som man ser på ett barn, och sade: Det var snällt. Fortsätt nu med nästa! — och så gick han. Blanche var inte nöjd med det där. Han behandlade henne överlägset. »Det var snällt.» Han skulle ha sagt: mycket bra, min fröken! Hon var ju student och icke någon skolflicka.

Vid hemkomsten måste Blanche berätta i detalj

huru förmiddagen passerat. Faster Berthe bet läpp, men sade bara: avundsjuka!

På aftonen hade Æskulap, de medicine studerandes förening, kommers, och Blanche hade efter långa diskussioner fått lov att gå dit, men måste vara hemma klockan tio.

Klockan sju trädde hon in på Brasserie Nuss. Hon måste gå igenom stora salen för att komma in i det enskilda rum, där kommersen hölls. Salen var fylld med rökande och drickande, golvet var fuktigt och det såg icke inbjudande ut. Annorlunda hade hon föreställt sig det glada tillhåll, där hon visste att herrarne så gärna tillbragte aftnarne. Hon kom in i samlingsrummet. Ingen tog emot henne, ingen hjälpte henne av med kläderna, såsom förr då hon kom på en bal. Rummet såg otrevligt ut. Herrar sutto här och var och smygrökte på cigarrstumpar, som de motvilligt kastade i hörnen, när hon trädde in. Skratten tystnade och samtalen avstannade. Bakom dörren betraktades hon av två studenter genom pince-nez. Samma viskning som förut på laboratorium: Är hon vacker? Svar: ful som fan!

Ordföranden var icke kommen. Ingen steg därför upp och tog emot henne, och hon kände ingen. Hon gick slutligen in. Man bugade lindrigt, sittande. Det blev alldeles tyst. Blanche såg sig omkring och fann sig vara ensamt fruntimmer. Hon tog plats på en stol, som var ledig, men ingen lämnade sin plats.

Slutligen kom ordföranden. Han hälsade verkligen, men utan att säga något artigt. Därpå kommo fem flickor. De mönstrades genast och en befanns vara vacker. Blanche sökte närma sig dem, men de voro icke tillgängliga.

Förhandlingarne började. Val förrättades; paragrafer lästes upp. Odrägligt, tyckte Blanche. Därpå hölls ett föredrag: om descendensteorien. Det var nytt för Blanche, men det var ohyfsat. Han jämförde människorna med djuren, och ändock hade Gud skapat människan sig till en särskild avbild och djuren till människans nytta. Föredragaren påstod, att hästen icke var skapad till att ridas eller draga, ty Noak varken red eller åkte. Kamelen syntes vara född med sadel, men det var inte så; det var icke någon sadel, och den enpuckliga kamelen tycktes tvärtom vara skapad för att icke mottaga någon ryttare. Det hela var »otäckt», syntes det Blanche. Därefter förklarades ordet fritt. Man steg upp och promenerade på golvet. Herrarne sögo på otända cigarrer och rekvirerade öl. Kyparen sprang ut och in med sejdlar. En och annan skrattsalva hördes i en isolerad grupp, men alltid åtföljd av lömska ögonkast till höger och vänster. De fem flickorna sutto som ouppbjudna damer på en bal och Blanche kände sig illa till mods. Det var tråkigt. Hon fann att herrarne voro generade; kände sig omgiven av fientliga element. Herrarne vädrade konkurrenter och fruntimmerna sutto på lur på rivaler. Herrarne ansågo sig å sin sida ej våga något galant närmande, emedan det skulle kunna tydas som kurtis, och de visste, att de emanciperade damerna ej ville veta av att de voro kvinnor. De hade kommit hit enkom med villkor att bli behandlade som jämlikar. Ja, men det var något förödmjukande i denna jämlikhet; Blanche kände att underlägsenheten inträdde med jämlikheten; och det var bestämt roligare som det var förut. Så förvånade hon sig över att ingen av herrarne

serverade damerna något. Men var och en rekvirerade ju här själv, det var sant, och det vore ju högst opassande av främmande herrar att bjuda främmande damer något.

Blanche, som kände sig alltmer generad, tog slutligen mod och frågade de andra flickorna om de ville dricka något. Hon fick häpna blickar och ett vasst svar: Dricka? Öl? Fy! Det blev allt stramare och stramare. Ordföranden, som talat något kemi med fruntimmerna, skickade nu fram den ena herrn efter den andra att tala; fysik, latin, allt möjligt som icke stötte på kurtis. Flickorna märkte att herrarne »tjänstgjorde», och de blevo allt snävare. Men den vackra flickan hade gjort en hastig volt i samtalet och med sin kavaljer fört det in på mera mänskliga områden. Hon var därför snart omgiven av tre herrar som skrattande förde ett muntert samtal. Men då drogo de andra flickorna sig tillbaka och följde på avstånd med bittra miner det ovärdiga uppträdet. Den vackra glömde sig slutligen därhän att hon rekvirerade en stor sejdel öl. Då blev gruppen omkring henne allt tätare, och oppositionen vid kakelugnen, dit de andra flickorna dragit sig, allt vassare. De blevo med ens goda vänner och inbegripna i en mycket livlig diskussion, som avstannade var gång en herre nalkades.

Det började kännas åskigt i luften, och det batteri som laddades vid kakelugnen blev oroande, ty varje herres försök att avleda elektriciteten med ett samtal blev träffat av en stöt, som kastade honom tillbaka. Den vackra hade infört striden på en annan, just den fruktade och förbjudna marken, och därför hade hon segrat.

För att få en urladdning till stånd tog ordföranden sin sejdel, knackade i bordet och harskade sig till att hålla ett humoristiskt tal.

— Kamrater, började han. Det blev tyst och damerna spetsade öronen vid denna för dem nya appell, som icke liknade »mina damer och herrar».

— I vår barndom lärde vi oss att kvinnan skapades av mannens revben och att sålunda mannen var till före kvinnan; därför kunde också med skäl den okände författaren till Mose böcker (vilken, om han levat nu, troligen fått ett åtal på halsen, emedan han förordar mormonismen) med skäl ålägga kvinnan att vara mannen underdånig, ty Adam var ju Evas far, och Eva sålunda enligt Moses' Code civil § 4 skyldig att hedra sin fader. Nu har emellertid vetenskapen lärt oss att kvinnan var till före mannen. Den första cellen var kvinna, ty hon ensam höll släktet vid makt. Jag går förbi de sköna blommornas oregelbundna levnadssätt och kastar mig in på djuren, börjande med de lägsta, för att sluta med det högsta — människan. Hos molluskerna finna vi ännu Hermes och Afrodite, för att så uttrycka mig, oindividualiserade; och mannen finns icke än. Första gången Adam uppträder är icke i Paradisets lustgård utan i havsens djup, hos de för oss gamla bekanta cirripederna, där han lever ett parisitliv som ett litet ömkligt kräk, fastkedjad med olösliga, men äkta bojor vid den många gånger större och starkare Eva, så att han snarare förefaller som ett klassiskt revben utsprunget ur — förlåt uttrycket — honan, för att kullkasta hela den brittiska Bibelsällskapsteorien om kvinnans skapelse. Men vi lämna

de lägre djuren för att höja oss högt, högre. Ännu hos insekterna är modren kvar i sin naturliga höga ställning: hon är drottningen hos myran och biet. Hon är härskarinnan: urmodren, och endast genom henne är bikupan en kupa och myrstacken en stack, samhället ett samhälle. Men de arbetande ledamöterna äro icke hanar; den äran att få arbeta och föra ett självständigt individliv kommer honom långt senare till godo. Arbetsmyran är en förkrympt, ofruktsam hona, som skaffar mat, bygger bo, för krig och uppfostrar ungarne. Det är sålunda kvinnan som först var krigare! Hanarne — förlåt uttrycket — hava ännu icke emanciperat sig. De äro osjälvständiga stackare, som endast hava den sorgliga uppgiften att bli fäder till barn som de aldrig få se — och dö! Ett stort steg högre och vi äro hos fiskarne. Hanen har vunnit frihet och fått individuellt liv. Han är redan adlad till barnuppfostrare och därmed är han slav. Ett steg högre — mot idealet — och vi äro uppe i luften hos fåglarne. Hanen är arbetare, krigare och make. Honan har emanciperat honom och slagit honom i kärlekens bojor. Arbetet är delat, och hos däggdjuren fortfar arbetsledningen något varierande, ty utvecklingen går icke rakt som ett snöre, icke hastigt som blixten, men i sick-sack som den. Och så äro vi uppe hos änglarne, jag vill säga hos mänskorna. Hos de vilda folken är mannens underkuvade ställning, som den kallas, ännu i blomstring. Kvinnan sitter hemma vid elden och pysslar med barnen, knåpar med diskarne, om det finns några, och lagar mat, om den lagas. Mannen drives ut i skogarne att döda djur, skaffa mat. Och därvid finna de sig. Men hos

några stammar märkas ännu spår, återfall eller atavismer, som vi lärda kalla det från äldre ancestrala förhållanden. Sagorna och historieskrivarne berätta om amasonriken i förflutna tider. Det är reminiscenser från myrstacken. Kvinnorna äro sig själva nog, föra krig, föda sig och barn, och männen inkallas endast en gång om året. Sådana förhållanden råda ännu hos afganer, där mannen är kvinnans egendom, och hos dahomejarne, där kvinnorna regera och kriga. Hos de civiliserade folken, för att komma till oss, har arbetsfördelningen mellan könen varit så där tämligen olika, mest beroende på de sociala förhållandena. Hos de fattiga arbeta båda, ehuru mannen tyngst, ty kvinnorna ha ännu icke yrkat på att få gå i kolgruvor och på skogshygge. Familjen var i sitt upphov en kommunitet med egendomsgemenskap. Egendomen tillhörde familjen, och som mannen ensam var skyldig försörja hustru och barn, behövde kvinnan icke ärva, och fick det icke, emedan egendomen såsom tillhörande familjen icke fick gå genom dotterns gifte till annan. Det finns en lucka i bevisningen här, men den smäller jag igen, eljest kunde vi titta ner i egendomens, den heliga äganderättens mysterier, och dem gömmer jag till en annan gång.

För den kommunitet, som kallas familj, behövde samhället en målsman. Kvinnan hade sitt pyssel inomhus med barnen, och barnen voro för oförståndiga, därför åtog sig mannen det besvärliga uppdraget, och sålunda kom mannen skenbart till styret. Men i de högre, det vill säga icke arbetande klasserna, där degenerationen småningom börjat gripa omkring sig, där ha vissa symptomer tagit sitt in-

träde. Kvinnan har känt sig förnedrad av att vara drottning och börjar vilja bli arbetsmyra: det vill säga återgå till myrstacken. Härmed följer naturligtvis mannens nedgående till herre igen. Nu frågar jag: gå vi fram då vi gå till emancipation, eller gå vi tillbaka? Har kvinnan rätt då hon vill taga makten som ursprungligen tillhört henne, och har mannen rätt då han gör motstånd? Jag tror att ingen har rätt under nuvarande förhållanden. Jag tror att emancipationen är en antecipering, något som kom för tidigt, ty vi stå framför ett nytt skede i utvecklingen av samhället: något som varken skall likna bikupan eller dahomejare, varken tjäderlek eller fårahjorden, men med lärdomar hämtade från alla. Hur långt arbetsdelningen kommer att gå i det nya samhället veta vi ej, men att den ej kommer att sträcka sig över varje köns naturliga gränser, det taga vi för givet, ty nu har mänskligheten, synes det, återfått sitt sunda förnuft, och förnuft det är natur.

Mina damer, då jag vänder mig till er, är det i er egenskap av kvinnor, och med den vördnad varmed jag alltid sett upp till kvinnan, en vördnad som icke minskats av att se era försök att lyfta det tunga oket från mannens axlar och med honom dela arbetet; ni, mina damer, hava tagit första steget till mannens frigörelse, och därför bringar jag er på mitt köns vägnar ett hjärtligt tack!

Den vackra skrattade och herrarne med, men vid kakelugnen förblev det tyst, så obehagligt tyst. Och snart började man resa sig för att taga överkläderna. Såsom på ett givet tecken rusade herrar fram för att hjälpa damerna, men dessa tackade med tydliga åtbörder att de ej behövde någon hjälp

ut genom dörren. När de voro klädda, drogo de på handskarne och kastade långa blickar inåt salen, där den vackra satt. Men hon förstod ingenting utan drack sitt öl och skrattade. Blanche, som kände henne, ansåg sig för artighetens skull böra säga åt henne att de andra flickorna gingo. — Ja, gå ni, svarade hon, och de gingo. De gingo genom den rökiga restauranten och beskådades med fräcka blickar, och de kommo ut på gatan. Där stannade de för att vänta tramwayen. Av en händelse kom Blanche att titta bakom sig. I detsamma hörde hon inifrån en sång och pianospel. Hon gick intill fönstret och såg nu på sidan om gardinen rätt in i rummet: cigarrer och tändstickor i alla händer, glada miner, sång och spel, och mitt i en grupp Louise (så hette den vackra), som stod och rökte. Det stack henne i bröstet. Nu hade de roligt! Nu! Och Louise var ensam med alla herrarne. Vilken immoralitet! Vilken dålig flicka! Men hon hade roligt hon, i alla fall!

När Blanche kom hem, satt faster Berthe och väntade rapport. Hade det varit roligt? — Roligt! Grymt tråkigt! Och så oartiga herrarne hade varit. — Hade de rökt? — Nej, men de hade druckit öl och hållit omoraliska tal. Ordföranden hade liknat fruntimmerna vid celler och kräftdjur, allt möjligt! — Hade de liknat dem vid djur? — Ja, och så hade han talat om saker, som man kunde läsa i böcker, men som man inte talade om, annat än på föreläsningar. — Vad hade han sagt? Något oskickligt? — Ja, nära på. Och så gingo de sin väg, men Louise, hon stannade. — Ensam? — Ensam, och så rökte hon! — Rökte ensam! Det där ska vi ta itu med,

sade faster Berthe. Och så tog hon reda på alla detaljerna.

Blanche gick till sängs sent. Hon hade så mycket att grubbla på. Varför var det tråkigt i kväll? Varför voro herrarne så stela, oartiga och fientliga? Vad menade han med sitt tal? Detta var den drömda friheten att få se de artiga kavaljererna på nära håll, utan bevakning! Kanske de inte voro så snälla som de ville visa sig. Men mot Louise hade de varit alldeles som de bruka på balerna. Så annorlunda allting var därute i verkligheten mot föreställningarne! Så annorlunda! Men i alla fall, Louise, hon hade roligt, hon!

Följande morgon klädde sig faster Berthe för att gå till fakultetens föreståndare och klaga. Professorn var olyckligtvis en grobian, som hade den fula ovanan att säga vad han tänkte, och tant hade olyckligtvis den föreställningen att en professor skulle vara en bildad person, som borde veta vad han skulle säga.

Tant kom naturligtvis på en tid då professorn ej tog emot. Vad brydde hon sig om det! Han måste, då det gällde akademiens heder och ungdomens väl. Slutligen blev hon insläppt. Framförde sitt ärende och refererade talet. Professorn såg på henne som på ett nytt species och svarade slutligen:

— Vad rör det mig?

— Vad det rör er?

— Vad rör det er, då?

— Vad? Vad? Ungdomens moralitet var ju i fara?

— Hur så? Tala om! Vad har hänt? Han har

liknat fruntimmerna vid celler (det var då lögn förstås!). Det hade varit sämre om han liknat dem vid änglar! Trodde fruntimret på Guds heliga ord? Naturligtvis. Nå. Han hade sagt, att kvinnan var härskarinnan och mannen slaven. Det var ju artigt sagt! Ville fruntimret höra vad bibeln sade: Din vilja skall vara din man underdånig, och han skall vara din herre! Var det inte rätt! — Det var inte rätt! — Vad? Då var ju fruntimret en fritänkerska, som förnekade Guds heliga ord? Gjorde hon inte det!

Tant kände sig som i en rävsax. Hon skakade på nacken och höll på att svimma. Men professorn fortfor: Med smärta skall du föda barn! Hade fruntimret uppfyllt detta Guds bud? — Nej, det ville hon inte! — Jaså, hon gjorde uppror mot Guds heliga lag! Men till saken! Herrarne hade icke rökt, icke uppfört sig oskickligt, de hade delat fruntimrets meningar om bibelns läror, att de voro orimliga, och för övrigt — vad de behaga göra inom sina föreningar, angår ingen. Vad rörde det fruntimret om mademoiselle Louise tyckte om öl eller rökte? Tobak var icke förbjudet varken i Code civil eller Code moral. Det fanns käringar som snusade. Och alla käringar voro avundsjuka på unga flickor som roade sig — i synnerhet i herrsällskap. Den som inte trivs där, har inte tvång att gå dit, och den som babblar om vad som förehaves — ja, den kunde helt enkelt bli utkörd! Så stod det till! Man hade ingen rätt att bryta sig in i slutna sällskap! Vad hade de där att göra? »Den aktning man är skyldig kvinnan?» Vilken aktning är man skyldig männen? Ingen alls? Kunde se det! Eljest skulle man icke tränga sig in på olaga tid och löpa med skvaller!

För övrigt! Varför gjorde inte flickorna själva en förening? Va! Det var inte så roligt, inte! Bad om ursäkt men skulle på föreläsning! Var föreläsare vid universitetet men icke poliskonstapel.

Resultatet av mötet blev att tant stiftade en förening för kvinnosaken, och att Blanche aldrig fick gå på några kommerser mer. I fruntimmersföreningen fick hon däremot gå, och där hade hon förfärliga kvällar. Livet i Zürich, av vilket hon lovat sig så mycket, blev allt mer odrägligt. Oupphörlig bevakning, ändlösa läxor: mera romerska kejsare, mera kungar och drottningar, mera filosofi. När skulle detta taga slut? Och skulle det någonsin taga slut? Vad började för nytt med examens avläggande? Frihet? Nej, då började ett nytt slaveri. Som en åkare skulle man vara redo för den förste som ropade; ur hus, i hus och hälsas som en undergörare, när man själv visste hur litet som kunde göras. Och friheten? Vågade hon umgås med en man, om hon föredrog dennes sällskap för en kvinnas (och vilket hon misstänkte hon komme att göra)? Ingalunda, ty då vore hennes anseende rubbat; klienterna skulle fly och hon utstötas ur samhället. Ingen utgång! Jo en! Att gifta sig! Fruarne hade rätt att bo ihop med en man, äta vid samma bord, sova i samma säng, umgås med män så mycket de ville, gå ensamma på gatan! Men, det fanns ett men. Fruarne åto andras bröd, övervakade andras hushåll, övervakade andras linne och påstodo i allmänhet att de voro slavinnor. Det ville inte Blanche bli. Således inte friheten där heller!

Hon stod en dag på laboratorium och skulle

göra ett syntes-prov. Det var ganska kinkigt och fordrade stor påpasslighet. Hon hade för ändamålet fått plats i ett avsides liggande kök för att bättre kunna reda sig. Hon hade tagit en mask för ansiktet och ställt till starkt drag i kapellet, där hennes apparat stod, ty klorgasen var farlig att andas. Hon böjde glasrör på blästern, lagade sandbad åt kolvar och gjorde ledningar och förlag i oändlighet.

Laboratorn, med vilken hon ej talat sedan den ryktbara kommersen, kom igenom rummet. Med ansiktet dolt av masken kände hon ett trotsigt begär att tala honom till. Blanche hade nämligen blivit behandlad såsom en skvallerbytta efter tantens uppträde hos professorn, och ingen hade närmat sig henne. Därför kände hon ett behov av att rättfärdiga sig. Men laboratorn hade kommit på samma idé som hon, rörande lämpligheten av att öppna ett samtal.

— Är det roligt stå i kök? frågade han spetsigt.

— I det här köket är det drägligt, men i äkta mäns lär det inte vara så roligt, svarade Blanche.

— Jag tror inte heller att köksorna finna det så glatt, som stå i de äkta kvinnornas kök, svarade laboratorn. Fruarne lära vara ganska svåra!

Blanche rodnade under masken. Tants klicherade fras om att fruarne voro köksor var förvandlad i en lösning av antagonistens skarpa syra.

— Ni kommer aldrig på kommers mera? återtog han.

Blanche teg.

— Ni tyckte det var tråkigt? fortfor han. Vill

ni gå i en annan förening, där man icke har tråkigt? Vill ni gå med till ryssarne?

Blanche hade så mycket hört talas om ryssarne, att hennes nyfikenhet väcktes.

— Jag tror inte att jag får för tant? sade hon helt barnsligt.

Laboratorn log.

— Varför skulle inte tant vilja det? Skulle det vara någon fara? Skulle det vara farligt att höra nya friska tankar?

— Nej, svarade Blanche. Men ryskorna lära vara så — fria!

Han log igen och såg henne in i ögonen.

— Skulle ni inte också vilja vara fri?

Blanche kände hela sin trängtan, hela sin trånad uttalad. Och den som talade vid henne såg ut som en, den där skulle kunna hjälpa henne att bryta en boja.

— Jo, sade hon, jag skulle vilja vara fri. O, fri!

— Ser ni, ser ni! Kom med i morgon!

— Ja! Men tant!

— Ljug för henne!

Blanche ryggade. Han som såg ut som hedern och sanningen, han rådde henne ljuga!

— Är det icke ohederligt att ljuga?

— Inte alltid! Om en mördare, vars avsikter jag känner, frågar mig om vägen till offret, så visar jag honom orätt och ljuger med glatt sinne.

— Men tant är ingen mördare!

— Nej, men mörderska! Känner ni inte hennes gift som håller på att koagulera ert blod! Hennes hat, hennes hämnd, som ni skall tillfredsställa, löper

i era ådror, absorberas av edra lungor, paralyserar ert nervsystem! Är ni fri? Ni äter denna vampyrens bröd, som ni ej förtjänar med ert arbete, ni är betald av henne för att ni utför hennes hämnd, ni har sålt er själ som andra kvinnor sälja sin kropp. Vad är det som driver er till denna bana? Är det känslan av plikt mot medmänniskor, är det lusten att hantera osnyggheter, andas sjukrumsluft, höra jämmerskrik, ryckas ur sömnen, slitas från måltiden? Nej, det är hämnd! På vem? På er tants avskedade älskare? Behövs ni som läkare? Behövas femtio procent av dem som redan finnas? Tror ni det är ont om receptskrivare? Å, de trampa ner varann och kunna intet hjälpa. Varför bli ryskorna läkare? frågar ni! Ja, det är inte för att skriva recept, inte för att slippa bli gift, det är för samma orsak som propagandisterna ställa sig i verkstäder, rika flickor taga tjänst; det är därför att mänskligheten skall bli botad från de större skadorna, så att en gång inga läkare mera skola behövas, eller då den jämna fördelningen av vetande gör alla till hälsovårdare.

Blanche stod där som recipienten i en elektricitetsmaskin; hon tog upp allt vad den gnistrande mannen kastade omkring sig, men hon kände på samma gång en tension att slå honom tillbaka ifrån sig. Hon var tom förut, och nu ville han fylla henne med överskottet av sin själ. Hans ögon flammade och hans kraftiga manliga anlete såg ut som sanningen själv, när han sade: ljug! Hon letade en punkt där hon kunde såra honom och avväpna honom, och det var just i den punkten. Han stod så hög och klar för henne, högre än hon ville erkänna, och hon måste ha ner honom. Och ändå

ville hon se honom stor, stark, som stödet hon sökte, som befriaren. Hon kände omedvetet att befriaren kunde bli härskaren; hon sökte honom och stötte honom från sig. Slutligen sade hon: Ni predikar jesuiternas moral.

Men han, som kände alla klichéer, var genast färdig med svaret:

— Nej, det gör jag ej. Jesuitens hemlighet ligger i den falska slutledningen; han gör en kortkonst med ord och ni blir duperad. Han säger då: ändamålet (gott eller ont) helgar medlen. Jag säger det heliga, stora, vackra, vad ni vill, ändamålet helgar medlet. Ett lågt ändamål ohelgar alla medel. Ni är en korallvarelse, som slagit fast på en gammal stam, akta er att ni ej växer fast där och blir petrificerad! Så här lyder den nya moralen, som redan var ny när Montesquieu uttalade den: »Om jag visste något som var nyttigt för mig, men skadligt för min familj, skulle jag förvisa det ur mitt sinne; om jag visste något som var nyttigt för min familj, men skadligt för mitt fädernesland, skulle jag söka glömma det; om jag visste något som var nyttigt för mitt fädernesland men skadligt för Europa eller mänskligheten, skulle jag anse det vara ett brott!» Egoismen, denna härliga gåva som under namn av självupphållelsedriften låter allt levande leva, skall också utveckla sig, och den håller nu på att taga ett stort steg framåt till altruismen, eller kärleken till andra. Denna kärlek har först visat sig i kärleken till barnet, varav familjen. Men familjen har blivit ett stadium, som vi måste lägga bakom oss, och utvecklas till samhället, det blivande samhället. Ni sitter ännu fången i släktbojorna, som

endast var en ekonomisk institution; ryck er lös ur släktens trånga biceller, svärma, och bygg själv en kupa; lämna släkten, med sina agglomererade små intressen och isolerade egoistliv, och lev för släktet.

Blanche såg väggarne vika tillbaka, dörrar öppna sig i en oändlig fil; hans tal verkade som fukt och värme på gamla frön som legat på kallrum. Hon kände sin varelse gro och att det icke var långt förr än skalet skulle sprängas! Men så fattades hon av en underlig lust att brottas med denna själ som ville befrukta hennes. Hon fladdrade som fjärilen, undan, undan, för maken som förföljde henne i känslan av att döden låg i hans kyssar, döden för henne som individ, i samma stund hon gav liv åt släktet.

— Varför säger ni mig allt det där? Varför slösar ni alla dessa ord på mig? En obetydlig främmande flicka! frågade hon.

— Det har ni redan gissat! svarade han; men vill ni jag skall uttala det, så kom i morgon kväll med mig till ryssarne!

Han tog hennes hand. — Ni kommer? Inte sant?

— Jag kommer säkert, svarade Blanche, såsom om hon icke kunde annat.

När Blanche satt hemma vid middagsbordet igen, kände hon att den hemlighet, hon bar på, stod upp liksom en mur mellan henne och fastrarne. Bandet var avgnaget. Hon tyckte sig äga något, som hon icke fått av dem. Det var hennes eget, och det var hennes nya tankar, hennes hemlighet. Hon tänkte på huru svagt detta band varit. Det var icke kärlekens, ty hon älskade dem icke, dessa fångvakterskor, det var det råa intressets. Hon behövde dem, som

misteln sin poppel, som parasiten sin skaffare. Hon väntade sig höra blodet tala, men det teg. Icke ett samvetsagg, icke någon varnande röst. Allt gammalt ramlade ner som illa påklistrade tapeter, och hon kände att hon växte. Nu först erfor hon frihetens första svalkande vingslag om sina hektiska kinder; det var icke blott kroppen som varit fången, det var anden!

*

Blanche kom tidigt till mötesplatsen, ner i Bauschänzlis park. Snön föll så lätt, så tyst och sjön låg svart utanför. Hon var mycket upprörd, och när hennes fot rörde vid ett torrt löv spratt hon till, men snön föll tätt, tätt, så att ljudet av hennes steg snart icke mer hördes. Sanden skrek ännu här och där, men snön tystade snart ner den också. Hon kände att varje steg hon tog, förde henne ut på en ny bana, ut till okända öden, men den förde henne ut. Vart? Hon kände att hon bröt en överenskommelse! Hon hade sålt sin frihet åt dessa gamla kvinnor, och de gåvo henne livets medel mot det att hon gav sin frihet. Nu inställde hon sin utbetalning, kunde hon då fortfara att taga av dem? Det var sålunda i botten ett ekonomiskt problem. Endast den som hade medlen till uppehälle vore fri, alla andra slavar. Ett dolt hat mot de gamla började växa. Om Blanche själv hade räntor, ja då vore hon fri. Vad skreko då folken efter friheten, när de inte hade räntor! Frihet utan räntor vore ju omöjlig. Hon sprang hemifrån, ut ifrån skolans fängelse, in i universitetets fängelse, ut i praktikens, publikgunstens fängelse. Över allt fängelser. Och kom

befriaren, den starke mannen och slet hennes bojor, vore det endast för att föra henne in i ett nytt, välmurat fängelse, det sista, som endast döden kunde öppna. Hon kunde icke lösa problemet. Skulle han, han som kunde svara på alla frågor, kunde han göra det?

Snön susade om ett par starka fötter, och luften rördes av hans flämtande andedräkt; han stod vid hennes sida och tog hennes arm under sin!

— Ont samvete? sade han. Det ger sig. Korsikanen, som underlåtit mörda sin släkts ovän, går också med ont samvete. Det är ett konventionellt samvete, som anklagar en för ett underlåtet mord. Bort med det!

Och han förde henne med sig. Hon gick i takt med hans steg, och hennes arm låg så väl under hans.

— Är det långt? frågade Blanche.

— Utanför staden, sade Emile; ryssarne tycka inte om städer!

Och de gingo ut mellan vita åkrar, uppför backar, mellan vingårdar och kommo upp till Café des Alpes, en liten trächalet omgiven av lärkträn och granar. Det såg idylliskt och hemtrevligt ut, icke som en restaurant eller ett kafé, där sysslolösa människor döda tiden, utan ett härbärge vid vägen, där den trötte resanden söker vila och vederkvickelse.

De gingo uppför en trätrappa utanpå huset och kommo upp på en balkong, som lystes upp av ljusen inifrån den stora salen. När de ännu skakade snön av fötter och kläder, kom en herre ut från salen och välkomnade dem såsom gamla vänner. Det var

en stor mörk man med ett kosackhuvud över breda skuldror. Han tog Blanches hand, tryckte den varmt som en systers, tog av hennes överplagg och förde henne in i salen. Det var ett gammaldags rum med lågt trätak, där bjälkarne syntes. Ovanför de höga träpanelerna syntes alplandskap med björnjakter, och här och där hängde tända lampetter, vilkas blanka mässingsplåtar återkastade ljusens sken. Mitt på golvet stod ett långt bord, omkring vilket sutto tjugo herrar och fruntimmer, drickande te och rökande cigarretter, under det en väldig samovar av nyskurad koppar puttrade i mitten. I den stora, skåplika, gröna kakelugnen med bänkar på brann en väldig bokbrasa.

När Blanche och hennes ledsagare trädde in, reste sig alla och tryckte deras händer. Flickorna kysste Blanche på kinden och gåvo henne plats. Det slog som en varm luft från ett hem emot henne och intrycket här var icke den kalla, dystra krogens såsom på Brasserie Nuss. Ingen fientlighet, ingen rivalitet, ingen konkurrensens avund rådde här, och Blanche kände sig genast hemma. Herrarne voro artiga mot damerna utan galanteri, och damerna mottogo med tacksamhet och vänlighet deras aktningsbetygelser. De rökte cigarretter, men hade icke kort hår och blåa glasögon; de voro behagfulla i sina rörelser och sökte icke genom hårda gester och ord imitera män. De talade allvarsamt och utan fruktan att bli missförstådda, ty de stodo alla på samma bildningsgrad, och meddelade sig med varandra utan att undervisa varandra.

Blanche serverades te, oaktat förtäringen var gemensam. Detta tyckte hon var behagligare, än att

var och en rekvirerade själv och rummet genomrändes varje ögonblick av kypare. Man bjöd henne cigarrett, men hon tackade. Hon fann intet stötande i att fruntimren rökte, ty det var ju »sed» hos dem, alltså »sedligt», ehuru i Västeuropa icke sed, alltså osedligt. — Paul Bestuchew, började en olivfärgad flicka, vilken för kvällen var ordförande, Bestuchew har bett att få tala i kväll. Men icke mer än trettio minuter, far lille!

Den som kallades Bestuchew sköt sin stol något från bordet, blev sittande och tog upp en papperslapp, på vilken han gjort anteckningar.

— Jag vill tala om Det aldra Heligaste, började Paul och drack ur sin tekopp.

— Det är väl icke religion heller? frågade en rödskäggig.

— Fy då, sade Paul. Sådant talar man icke om! Nej, jag vill tala om det som är heligare än det heliga, om

DET ALDRA HELIGASTE.

I samhällets barndom, innan arbetsdelningen skapat över- och underklass, var jorden allas moder. Stammen ägde sitt territorium odelat eller skiftade den i lotter, såsom hos åkerbrukarne, för begagnande på viss tid, utan att avstå äganderätten. Sådan kommunism äga vi ännu i ryska miren eller byalaget, och vårt fädernesland äger omkring 40 millioner legaliserade kommunarder. Att lyckan det oaktat icke trivdes hos vår stackars muschik, det beror på annat, som nu håller på att avhjälpas. När nu den segrande överklassen slog under sig ursprunglig kommunaljord, det vill säga begick stöld, så förklarades

i samma stund stölden helig. Den stulna egendomen blev helig för överklassen; men underklassen, som ville följa exemplet och återtaga det stulna, fick betala nya skatter till fängelser. Det var sålunda icke helt med helighetens uppkomst.

Emellertid blev den tillgripna egendomen allt mer och mer utsatt för anspråk på återbördning. Heligheten växte. Nu kan man få skjuta kejsarn för pannan, förneka Gud, angripa morallagen och ändå stå under statsskydd såsom vi i Schweiz, men för ett angrepp på egendomen utlämnas vi. Egendomen har sålunda blivit heligare än tsaren, än moralen, än Gud.

Men tiden har gått framåt och snaran har dragits till om halsen på överklassen. Vår tid har sett tre stora angrepp legaliserade; konstitutionella, kejserliga, kungliga och kongressliga angrepp på egendomen. Det första var som bekant livegenskapens upphävande i Ryssland (de livegna voro egendom), den andra, negrernas frigörelse i Amerika (negrerna voro egendom och sålunda heliga), det tredje, som vi se varje dag för ögonen kallas expropriationen. Min far hade en egendom och en mycket vacker trädgård som han älskade. Han hade dragit upp varje träd själv, varje buske var honom som en vän. Han ville icke sälja den för aldrig det, ty han älskade den såsom man älskar levande väsen. En dag kommer en ingenjör från ett järnvägsbolag och hugger ner alla träden, river upp alla buskarne. Far grät och bannade. Ingenjören sade att jorden var exproprierad och att far skulle få betalt av semstvon. Far ville icke sälja sin trädgård, ville icke ha betalt. Då tog man.

Dessa stora exempel hava skakat på egendomens helgd. Icke som om framtidens människor skola göra som staten och taga; de skola tvärtom giva. Men det få vi se då, när alla insett fördelarne av att ingen äger vad han kan förlora i morgon, och av att alla äga vad de ej kunna förlora.

Men jag vill nu endast betrakta egendomens »moraliska» sida, vilken gjort kanske mest av allt till samhällets omoraliska tillstånd.

Begreppet och känslan av ägande har genomträngt hela vårt själsliv, har amplifierat vår egoism. Själva våra tankar hava blivit föremål för vår girighet. Den lärde ruvar sin upptäckt såsom givande honom ära, icke mänskligheten gagn; uppfinnaren skyndar att ta ut patent för att hindra mänskligheten få nytta av hans verk; prästen, Herrans tjänare, slåss om brödstyckena och höga sysslor, ja somliga gå med tallrik i kyrkan såsom kaféchantant-sångerskor, vilket icke hindrar dem säga att Ingersoll gör sitt storverk för pengarnes skull. Folkrepresentanten, som i riksdagen skall säga sanningen, tvekar två gånger innan han låter ordet gå ut, ty bakom grina hans fordringsägare; tidningsmannen, som skall sätta yxan till roten på det murkna trädet, vrider sig som en mask innan han hugger till, ty han ser hustru och barn lägga huvudena under. För hustru och barn! Hur mången vilja har icke brutits, hur mången själ förblött för dem! Mannen är familjekommunitetens egendom, livegne, skaffaren, och därför — huru listigt — har överklassen givit honom rösträtten och den skenbara styrelsen i hand, ty de veta att han har bojan om benet. Hur friare skulle icke kvinnan reda sig i det offentliga, hon som har det ekonomiska stödet bakom

sig! Vad som är hennes styrka är mannens svaghet. Därför är kvinnans ställning friare än mannens, och därför är hon djärvare. När mannen låter butikägaren lura sig på varan, och låter bli att bråka för att icke skaffa sig en fiende, så går kvinnan rätt in och kastar varan i ansiktet på skälmen.

Men egendomsbegreppet har även insmugit sig i våra heligaste områden, heligaste därför att naturen utstakat dem. Ynglingen kastar sina ögon på en flicka; han behagar henne, deras själar älska varandra, men det återstår en liten huvudsak, som är huvudsaken: har han pengar? Nej! Då får han gå! Barnen, som skulle vara samhällets tillhörighet, behandlas som föräldrarnes privategendom, med uppgift att, när de äro små, roa dem med sitt joller, sina smekningar, och, när de bli äldre, göra dem »heder» och varför icke också pengar. Makarne, som svurit att »tillhöra» varandra, börja snart av vanans makt anse varandra som tillhörigheter.

Slutligen några ord om egendomens dåliga, men därför farliga symbol, penningen.

Penningen är en dikt, skön för ägaren, men skenbar som allt skönt! Han är en dålig värdemätare, ty han mäter icke värdet. I dag får man en tunna vete för en louisdor, i morgon får man bara en halv. Han mäter icke nyttan eller värdet, ty en butelj capvin, som kostar en louisdor, uppgår icke i värde mot en tunna vete. Ty under det jag förtär en tunna vete är min själ fri, fri från näringsbekymmer, kanske en månad, varunder min själ kan arbeta, medan en butelj capvin söver mig några timmar och sedan slår mig i slaveri.

Penningen är farlig som värdemätare, emedan

den uppträder i en sådan koncentrerad form, att ögat ej kan se den inneboende nyttan. Tusen francs i guld på en bordskiva ger intet sant begrepp om värdet, men tusen francs spannmål i säckar ser jag. Därför var det första myntet boskap, pecus, pecuniæ. Ett barn, som först får en slant, får den att köpa bonbon! Detta är ett eländigt misstag, ty barnet ser sedan i penningen ett njutningsmedel.

Det värsta med penningen är att den är falsk. Den påstår sig vara en representant för befintliga nyttigheter. Detta är osant. Det finns icke så mycket nyttigheter som guld. Och guld är onyttigt. Man har sett banker störta som släppt ut mer papper än det fanns guld, men stått sig så länge tron på papperet varat. Tänk den dagen, då tron på guldet rubbas, då man icke längre kan få nyttigheter för det onyttiga guldet. Man såg det vid Paris belägring. Staden var full av guld, men ingen ville ha guld, alla ville ha mat, som ej fanns, därför var guldets värde annullerat för tillfället. Araben som fann en säck pärlor i öknen var lika fattig som den belägrade parisaren.

Men det finns mycket nyttigheter i rörelsen, oaktat så få frambringa dem. Marknaden är överlupen med spannmål, under det en halv million människor hungra. Det är fel i produkternas fördelning. Och det är penningens och det falska myntets, värdepapperens, fel, samt den utsträckta arbetsdelningen. När självhjälp blir princip, när privategendom blir kollektivegendom, när armarne begagnas att skaffa mat i stället för industri (= lyx), då är nöden borta! Därför, låtom oss alla arbeta på att lära människorna fördelen av privategendomens upphävande!

— Nu är visst trettio minuter gångna, syster lilla!

Härpå skulle diskussion anställas. Som det funnos flera nykomna, anmodades de att göra invändningar.

— Jag skulle vilja invända, började Anna, att om man delade alla världens skatter, så skulle varje människa få femtio centimer, och därmed vore ingen hjälpt.

— Den invändningen, svarade Bestuchew, är n:r 1 av våra inregistrerade »klichéer» vi kalla. Syster skall annotera svaret: Om Vanderbilts, Stewarts och Astors tre milliarder dollars delades på jordens en och en halv milliard innebyggare, skulle var och en få två dollars eller tio francs. Om vi nu antaga att Europa och Amerika ensamma voro med om delningen, så skulle den halva milliarden erhålla tolv dollars per man, lika med sextio francs. Med sextio francs kan en snickare skaffa verktyg, en fiskare nät, en roddare båt, en kramhandlare varor, en tjänstsökande nya kläder, och så vidare. Den delningen vore alltså icke så oäven, fast den bara rörde tre, tänk då på alla förmögenheters delning. Men nu vill jag själv, som känner invändningarne, fortsätta, så komma de i ordning. Alltså: kliché n:r 2. Om man delade jorden kl. 8 på morgonen, skulle de listigaste och starkaste ha hela jorden i besittning kl. 12. Svar: mycket sannolikt. Därför har ingen socialist, endast en klen konservateurshjärna hittat på den stupiditeten. Det är nämligen icke alls fråga om någon delning, ty det är just den närvarande »delningen» (så, att tjugo personer dela Englands jord)

som skall upphävas. Staten skall så småningom expropriera all egendom, som ju tillhör staten, då staten kan göra statsskuld. Och sedan skall staten väl akta sig för att göra någon delning mer! Är det klart? Kliché n:r 3. Socialisterna, som äro darwinister, skulle icke angripa arvsrätten, ty ärftlighet av levnadsmedel vore ju ett gott arv för rasens förädling. Stopp där! Känslan av att få äga vad man ej förvärvat bringar rasen till urartning. Se de gamla konunga- och adliga släkterna. Alla som ej arbeta skola dö, en naturlig död, när krisen går fram över världen. Det sämsta arv du kan ge ditt barn är egendom, när egendom har upphört vara medel till arbete och blivit njutningsmedel. Kliché n:r 4 (vi ha dem allihop, som syster hör!). Människan skall, om arvsrätten upphör, underlåta att producera mer än hon behöver. Svar: just meningen. Därigenom upphör kapitalets samlande på en hand, och överproduktion, som föranleder kris. Och, för att lämna det övriga till nästa gång, när var och en, som icke kan få ge arv åt sina barn, arv som så ofta förslösas av förmyndare, av arvtagarne, arv som kunna förlora sitt värde, brinna upp, jordbävas, då skall var och en ge sitt barn i stället det bästa: uppfostran! Ja, med starka armar och en sund själ. Då skall icke sonens heliga känslor vid faderns dödsbädd orenas av skändliga tankar på arvet, på nyttan av att den älskade är så god och går sin väg, och den döende skall känna det ljuva i att han lämnar åt eftervärlden en stark, nyttig och god medborgare, på samma gång hans egendom går ut till allas väl och sålunda även sonens, som därigenom skall känna sig som solidarisk med släktet, vilket

skall njuta i endräkt av vad varje enskild åt detsamma arbetat.

Förhandlingarne voro slut. Teköket puttrade och man tömde nya koppar av den doftande drycken. Den allvarliga delen var över, och man skulle nu rekreera sig med lek. Emile tog fram en gitarr och sjöng. Sedan skötos borden undan och man dansade. Varefter serverades en lätt supé. Timmarne försvunno under en hjärtlig glädje och munterhet. Man roade sig som uppsluppna barn, vetande att man hade allvar nog utan att behöva försaka glädjen för intet.

Det blev sent och Blanche måste gå. Emile följde henne.

Ute hade det klarnat upp och månen lyste över sjön och Alperna. Blanche fattade Emiles arm och de gingo tysta bredvid varandra.

— Har ni haft roligt i kväll? frågade Emile.

— Så som aldrig förr, svarade Blanche. Men säg mig en sak. Äro de gifta, i hemlighet, dessa unga människor?

— Hur så?

— Hm! Jag tyckte de voro så, hur skall jag säga, intima.

— Ja, de äro gifta, i hemlighet.

— Vigda?

Det blev paus.

— Nej, inte vigda, sade Emile.

Blanche röck till.

— I vilket sällskap har ni då fört mig!

— I gift folks sällskap.

— Men inte vigda?

— Er faster var gift, men inte vigd.

— Min faster?

— Ja, ty hon hade ingått civiläktenskap. Vigseln är en sen uppfinning som blev i bruk först i fjärde århundradet, obligatorisk i fjortonde och frivillig efter revolutionen.

Blanche funderade.

— Bo de tillsammans då?

— Nej, sade Emile. De som älska varann behöva icke bo i samma våning, icke slita samma möbler och äta på samma diskar. Civillagen påbjuder icke heller sådant.

— Det är lasten ni försvarar?

— Den last, min vän, som skaffat er, mig och oss alla till världen, den last över vilken prästen nedkallar Guds välsignelse vid vigseln, den last som de ungas föräldrar med längtan motse följderna av och vars följder äro människans högsta glädje, ja!

— Ni talar så underligt! sade Blanche. Men ni har ju rätt!

De vandrade tysta framåt och voro snart inne i staden.

— Vad skall tant säga? sade Blanche. Jag kan inte komma ifrån att det är ohederligt taga hennes bröd och icke uppfylla förbindelsen.

— Hennes bröd? Var har hon fått det ifrån? Har hon arbetat ihop det? Nej, hon har aldrig arbetat. Hon har ärvt det av sin far, som var köpman, vilken förtjänade det på tillgång och efterfrågan, det vill säga på andras nöd.

— Andras nöd?

— Javisst. När det är gott om spannmål, det vill säga ingen nöd förefinnes, då faller priset; när det blir nöd, det är, när efterfrågan är stor, då

stiger priset. Av sig självt? Nej, köpmannen sätter upp priset, och begagnar sig av mänskornas nöd. Det är en vacker lag, en ekonomisk lag! En grosshandlare anslår 1,200 francs till en commis. Han annonserar platsen. Efterfrågas den av en bara, så ger han sina 1,200 francs, ty han fruktar eljest bli utan och själv komma i nöd. Efterfrågas platsen av tjugu, så bjuder han 1,000 francs, efterfrågas platsen av femtio, ger han 500 francs. Det vill säga, han begagnar sig av andras nödställda belägenhet. Vem har stiftat den lagen? Nåväl. Med stöd av den lagen har er faster råkat få räntor! Hur mångas död ha icke dessa räntor kostat, hur mångas hunger och lidanden! Nu skall ni gottgöra dessa fädernas missgärningar och tjäna den lidande mänskligheten — mot arvode naturligtvis. Ni skall ordinera gentiana för gastrit, uppkommen av oregelbundna måltider, och ni skall ta 4 francs för sjukbesöket, och apotekaren, er kompanjon, skall ta 1 franc för gentianan, som växer gratis i backarne, och ½ franc för flaskan, ty glasbruket skall också leva. Vilken vacker uppgift som föreligger er! I stället för att ge 6 francs till kött åt den fattige tar ni 6 francs för att han skall köpa apotekarens privilegierade gentiana, som icke mättar, och som den fattige med någon kunskap om hälsovård kunde få plocka själv! Vilken ädel uppgift — att göra legal humbug!

— Men ni river ju sönder allting för mig! Säg då, varför bli ryskorna läkare?

— För att avslöja eländet; för att läsa i de falska korten, för att se åt om icke sjukdomarnes orsaker ligga i fattigdom eller vällevnad, i dygd eller last, för att studera möjligheterna att förekomma

sjukdomar i stället för att bota dem! Ordinera filet och starkt ale åt de blodlösa i stället för gentiana, så får ni höra vad de skola svara er! — Men nu äro vi hemma! Farväl! Träffas vi i morgon i Schänzli? För att tala vidare?

— Ja, sade Blanche. Varför kan ni icke få komma upp med mig, stå bredvid mig och tala för mig, när jag nu skall ljuga för faster?

— Ja, varför? sade Emile och gick.

•

Nästa kväll gingo Blanche och Emile i Bauschänzli igen, när månen lyste över sjön.

— Vad är kärleken? frågade Blanche och stödde sig på Emiles arm.

— Det är ett mysterium, som ni ej ännu tål att höra den prosaiska lösningen på! Vi äro nämligen så mättade med lögn, att sanningen är oss vidrig.

— Men säg ändå, säg det, utan att tala om celler!

— Det kan jag inte!

— Säg ändå! Säg vad den icke är.

— Den är icke skönhet, ty ni är icke vacker; den är icke snille, ty ni är knappt skarpsinnig; den är icke dygd, ty begreppen om den saken äro så ostadgade; den är icke viljans fasthet, ty ni är svag; den är icke en mängd goda egenskaper; den är en företeelse, ingenting annat. Jag älskar er, ehuru ni ej är skön, ej kvick, ej stark. Jag älskar er, oaktat mitt förstånd varnar mig för er, jag älskar er, oaktat jag ej beundrar er. Jag kan ibland pådyvla

er en hop egenskaper som ni ej äger, men — men så kommer mitt skarpa förstånd och stryker över alltsammans, men faktum står lika fullt kvar — jag älskar dig, därför att jag — älskar dig! Din bild sitter fotograferad på botten av mitt öga, så att jag ej kan se något föremål utan att se det genom din bild; när jag betraktar fällningen på mitt filter, ser jag dig; när jag ser på klockan, ser jag dig mellan visarne; när jag ser ett fruntimmer på gatan blir hon du! När jag ser dig själv, ser jag det fullkomligaste, dina linjer få ljud och sätta mina nerver (min själs strängar, förlåt!) i harmoni; att betrakta din gång gör mig lycklig, och din blick gör mig drucken! Jag är nästan viss på, att om man slog ihjäl mig nu, och obducerade mig strax, skulle ett miskroskop kunna se din bild på näthinnan, i varje lungcell, i varje hjärtats vävnad, i ryggmärgen; varje blodkropp skulle spegla dig och varje hjärn- (förlåt uttrycket!) cell skulle som en mikrofon återge din kära stämma, du, älskade!

Han omfamnade henne och tryckte henne hårt till sig. Hennes pälskrage rörde med sin mjuka fäll vid hans mun och han kysste hennes panna.

— Vi måste förlova oss, sade Blanche hastigt och stötte honom tillbaka.

— Vi äro förlovade, sade han.

— Ja, men faster...

— Vad rör det henne? Hon är inte din giftoman.

— Men, hon ger mig brödet.

— Det är sant! Och därför! Det ligger eljes i kärlekens natur att dölja sig. Detta kallas blygsamhet. Det förefaller mig oblygt att visa vad som

ej skall ses, vad som icke rör mera än oss två! Älskar du mig, Blanche?

— Jag älskar dig! Men därför att du är starkare än jag, därför att du ger mig nya tankar, därför att du kan bära mig när jag blir trött, därför att du äger alla egenskaper jag saknar.

— Du är ju egoist då, Blanche! Du förtalar dig! Du älskar mig av beräkning. Därför att du får något av mig, har nytta av mig, stöd av mig. Lyckligtvis är jag fattig, eljes skulle jag tro du älskade mig för pengarnes skull.

Blanche kände sig illa till mods.

— Fy, så du skämtar, sade hon. Och så skildes de.

*

Nästa afton gingo de i Schänzli igen. Och månen var i avtagande.

— Har du hört att deputeradekammarn håller på att votera en lag om oäkta barns arvsrätt? började Emile.

— Nej, men det var då icke för tidigt.

— För tidigt och för sent, som alla halvreformer. Tänk så många tronföljare det skall krypa fram, så många kronprinsar och prinsessor! För övrigt är det mera välment än skarpsinnigt. Faderskapet kan aldrig bevisas; moderskapet är det enda man kan vara viss på. Men kvinnan har icke fått förvärvsmedlen till sin disposition, därför måste hon slå en man i slaveri att arbeta åt sig. Så har hon gjort från urminnes tider; men slaveri har alltid demoraliserat slavägaren, därför är kvinnan urartad, egoistisk, och i det närmaste omöjlig för samhället. Hon

har stannat på familjens utvecklingsstadium. Genom att nu söka frigöra mannen, genom att arbeta själv, har hon uppträtt som konkurrent, och den överfyllda arbetsmarknaden skall bli en blodig valplats för kampen om brödet, där de båda könen skola stå som fiender. Detta skall spränga samhället och kanske påskynda, men kanske försena det nya samhällsskickets inträdande. Att komma med nya arvslagar, när arvet skall upphävas, det är icke något framsteg. Skillnaden mellan äkta och oäkta barn kan endast det nya samhället utplåna, när staten tar hand om alla.

Blanche blev ouppmärksam och ville tala om annat. Snön hade smält och det var vått och elakt att promenera; från sjön blåste en rå, fuktig vind.

— Det är icke angenämt att gå här, sade hon.

— Nej, det vore behagligare att sitta i ett varmt rum med mattor på golvet, sade han. Huru skola vi komma därhän?

— Vi måste förlova oss, sade Blanche.

— Och sitta hemma hos faster och tala illa om männen. Aldrig mer tala vad vi tänka, aldrig tala för oss, utan av artighet tala med henne.

— Då få vi gifta oss!

Emile blev tyst.

— Ja, naturligtvis, sade han. Vi måste gifta oss. Vi kunna icke gå i mörkret på gatan i hela vårt liv! Men din bana?

— Den hindras väl icke av det?

— Kanske. Eller också hindras vi av din bana. Herrn går ut på morgonen. Kommer hem på middan. Är frun hemma? Nej, hon är ute. Frun kommer hem på eftermiddan. Är herrn hemma? Herrn är

ute. Så träffas de möjligen på aftonen. Brasan brinner, lampan är tänd. Nu ska vi språkas vid. Så ringer det på dörren, frun skall ut på besök. Och så ses de inte mer, ty herrn sover när frun kommer hem. Det blir att leka kurra gömma, utan att någonsin få fatt varann.

— Men om jag överger min bana? Jag har, uppriktigt sagt, ingen lust alls för den!

— Ja, då får du sitta ensam hemma, och mig råkar du bara vid måltiderna! Hur skola vi då ställa till?

— Du frågar mig? Du skulle svara när jag frågade.

— Det är endast framtiden som kan svara! Endast framtiden kan ge frihet; vi äro nu alla slavar, och varje försök att fila av kedjan straffar sig själv med skärpt fängelse. Farväl. Klockan slår! Fångvaktarne vänta!

*

Det var stor uppståndelse i Zürich. Utanför Polyteknikum stodo grupper av studenter och talade. På gatorna stodo massor av studenter, och på restauranterna sutto klungor av studenter och diskuterade. En skrivelse från ryska regeringen hade ankommit till universitetets rektor med anhållan få kungjort att de studerande av båda könen, vilka genom sitt regellösa liv gjort skam åt nationen, men vilka ville bibehålla ryskt medborgarskap, genast skulle återvända till sitt land. Härpå hade en undersökning blivit företagen och många icke-ryska studerande blivit komprometterade och relegerade.

Laboratorn, Emile Suchard, vid kemiska labora-

torium, nämndes bland de utvisade. Detta gjorde ett så mycket pinsammare intryck, som mannen var allmänt avhållen och man visste att han skötte sina studier ensamt på det lilla arvode han hade som laborator.

Emile satt hemma på sitt rum om morgonen och skrev brev. Icke till anhöriga, ty sådana ägde han ej.

Hans båt hade gått i kvav. Det gällde att bygga en ny. Med en ofullbordad examen återstod endast att söka sig in i en teknisk fabrik. Men var?

Det knackade på dörren. In trädde Blanche. Röd, förgråten.

— Nu har du mig! Faster vet allt! sade hon och kastade sig gråtande ner på soffan.

— Vad vet faster? svarade Emile.

— Allt!

— Att du varit hos ryssarne?

— Ja!

— Att vi träffats i parken?

— Ja!

— Mera kan hon inte veta, ty mera har icke hänt. Vad skola vi göra?

— Resa!

— Vart?

— Vart som helst.

— Och sedan?

— Gifta oss!

Emile teg en stund.

— Som de andra, sade han slutligen.

— Icke som de andra, svarade Blanche, utan som vi.

— Som vi! Hur som vi? Under alla förhål-

landen kunna tre fall inträffa: vi få barn, då blir du barnens piga; vi få inga barn, och du blir min piga.

— Vi skola icke ha barn och icke hushåll; jag skall bli läkare.

— På vad?

Blanche slog ner ögonen och letade på golvet.

— Det är sant, återtog hon, mina resurser är slut.

— Och mina också, sade Emile.

Blanche, som aldrig hört något om Emiles ekonomi, syntes obehagligt överraskad. Hon hade tagit alldeles för givet att han hade tillgångar. Det var ju pinsamt att röra vid ekonomien nu. Men hela tillvaron hängde ju i detta ögonblick på ekonomien. Hon såg upp på Emile, bedjande honom med blickarne att lösa frågan. Han såg oavlåtligt ner på golvet. Just nu när hindren fallit, när banden slitits och de skulle få falla i varandras armar, då trädde en objuden emellan.

Blanche hade kommit hit, storsint, stolt över sig själv, för att visa honom att hon gjort offret för honom, och nu när deras själar skulle mötas i himlastormande gemensamma tankar, nu sutto de mitt emot varandra, förlägna, skamsna, hon förkrossad, såsom om hon fått avslag på ett penninglån.

Och han, läsande hennes tankar, led på hennes vägnar, var förödmjukad på hennes vägnar, men såg ingen utväg. Men han måste rädda henne ur den förfärliga tystnad, som talade mer än orden skulle ha gjort.

— I alla fall, sade han, om vi också fullföljt vår bana båda, tror jag ej på ett äktenskap mellan två läkare lika litet som mellan två snickare eller

skomakare. Vad som hänt har hänt utan vårt förvållande. Blanche, våra vägar skiljas; gå tillbaka till de dina. Fullfölj din bana.

— Gå tillbaka! Omöjligt! Det är fängelset.

— Med friheten i bakgrunden! Men med mig går du in på livstiden!

— Vad har du då velat mig? Du har lockat mig hit ut på branten, och nu säger du vänd om.

— Därför att jag ser du icke vågar språnget.

— Vilket?

— Förbi de gamla tankarne! Gå ut och arbeta; du kan bli lärarinna, du kan sy, du kan sälja...

— Ska jag sy?

— Vad vet jag? Jag skall sjuda såpa eller mala benmjöl! Vi måste ju leva? Vad du än gör, gör dig fri, fri från mig, ty endast som fri kan jag se upp till dig; som min hustru skulle jag trampa dig!

— Jag skulle bli din älskarinna således?

— Och jag din älskare! Det är annat det, än vara man och hustru!

— Och du blygs icke att komma med sådana framställningar! Jag bli sömmerska och din älskarinna! Är det ditt allvar? Emile, Emile!

— Det är lika allvarligt som att jag skall bli såpsjudare och din älskare! Är det icke jämnt spel?

— Jag förstår dig inte.

— Jag börjar inse det! Därför bad jag dig gå hem till din faster!

— Och så hånar du mig!

— Nej, mig själv. O de gamla lögnidealen, de gamla hjärnfebrarne som förvända vår syn och förslöa vårt goda förstånd! Du har förkastat mina för-

slag; du har alltså andra själv. Vad tänkte du, när du kom hit?

Blanche hade stigit upp och knäppt på handskarne.

— Jag skall säga er, min herre, sade hon med skälvande röst, att en man, som lockar en kvinna till sig, har ett visst ansvar...

— Ja! Jag vet det. Skadestånd, ersättning... Nej, nej, Blanche, icke dessa bokslut mellan oss. Skall du också komma och presentera räkning på din kärlek, tvättnota på skrynklade kragar och manschetter, å, fy! Nej, låt oss sluta! Vad vill du! Att vi gifta oss! Två sängar, ett matbord, sex rottingstolar. Klä av sig i samma rum, gräla vid samma bord, kamma sig med samma kam! Å! Jag ville jag vore död!

Blanche stod vid dörren och höll i låset:

— Du anser dig icke ha några skyldigheter för de offer jag gjort.

— Offer? Du har offrat mig din kärlek och jag dig min! Om vi hade ett barn tillsammans, då vore det min skyldighet att sörja för detta barn och för dig, ty kvinnan har ingen skyldighet mot sina barn, och hon kan icke ha det, då hon ej har full frihet i förvärvets marknad eller ej velat ha det! Men nu! Din bana är ej bruten än; vänd om! Jag bjuder dig frihet och du begär fängelse.

— Jag skall vända om! sade Blanche med fast röst. Och aldrig mer skall en man locka mig. Farväl!

Hon gick.

Han hörde hennes små kängor klappra mot stegen; ner, ner, utför de långa trapporna, tills de upphörde. Därpå smällde porten igen, dovt, tungt som en suck.

Han sprang till fönstret, slog upp det och lutade sig ut. Där såg han henne igen, men ifrån höjden såg han henne i förkortning. Hennes figur vanställdes av perspektivet och hon såg ut som den groteska figur en trädgårdskula återger. Alla hennes fina linjer voro rubbade och hela bilden var vanställd.

Och där gick hans sköna dröm sin väg, upplösande sig i ett monster och endast lämnande minnet av något fult efter sig.

•

•

— Är doktorn hemma? frågade sjukbudet som knackade på en dörr försedd med mässingsplåt, på vilken stod graverat: Docteur Medecin Blanche Chappuis.

— Doktorn är sjuk, svarade faster Berthe, men jag skall fråga om hon tar emot.

Mademoiselle Berthe, som åldrats betydligt under de bekymmersamma år som följt på hennes förmögenhets spoliering, gick in i Blanches rum för att fråga om hon kunde ta emot. Därinne var alldeles mörkt, och på soffan låg Blanche med bindlar om huvet. Och hon hade som vanligt legat sina två dagar utan att kunna förtära något, i en brinnande huvudvärk, oförmögen att röra sig och att tala. »Hon stod lik», som hon kallade det, en gång i månaden; och något läkemedel fanns ej.

— Det är en klient, sade faster så milt som möjligt.

— Låt mig vara i ro, fräste den stackars kvinnan och vred sig på soffan.

— Men kära Blanche, du vet ju hur svårt vi ha det.

— Jag vet, jag vet! Är det kryddboden eller slaktarn? Det här tar livet av mig.

— Men kära barn, vi måste ju leva, och du skall icke låta klienterna gå ifrån dig. Du måste räkna!

— Mänsklighetens välgörare skall leva på mänsklighetens elände, stönade Blanche. Vilka motsägelser, vilken falsk ställning!

— Nå men kära barn, alla som äro födda måste ju också leva, och om du icke vore så burdus och skrämde dina patienter ifrån dig, så skulle du kunna ha det bra.

— Jag, om jag icke sagt åt den där rika frun att hennes hysteri var tillgjordhet skulle jag nu haft fruntimmerspraktiken. Men jag botade ju henne med en karaffin kallt vatten, och hennes man är nog mig evigt tacksam för den kuren, fastän hans fru inte är det! Å! — Tag hit min annotationsbok. Se på mina affärer, jag kan inte läsa i dag. En nervfeber rue de Mont-Blanc, tio besök à tre francs: betalas troligen. En mässling hos portvakten route de Carouge: betalar intet. Å! Nej, det där får du sköta, tant, det är för mycket förödmjukande. Vad vill människan därute? Säg åt henne att jag inte kan ta emot i dag! Omöjligt, hör du! Och gå ut härifrån nu! Jag måste vara ensam!

Faster Berthe gick ut och avskedade den sökande.

Blanche hade haft bittra dagar med många illusioner ramlade sedan den svåra krisen i Zürich. Hon hade tillbragt de två sista studieåren under full-

ständig bevakning och skarpa strider. Hon arbetade och arbetade för att fila av den järnkedja med vilken ekonomien band henne vid de gamla; och när hon slutligen var färdig med sin examen och friheten skulle komma, så satt hon där som förut med de gamla, men nu med dem såsom en börda hon i sin tur skulle bära, då de burit henne så länge, och de efter förlusten av räntorna icke längre kunde bära sig själva.

I Genève, där hon slog sig ner att praktisera, funnos flera kvinnliga läkare förut, så att äran av att vara den första icke längre förefanns. Dessutom kunde hon ej påräkna varken hjälp, råd eller vänskap ens, av vare sig manliga eller kvinnliga kamrater. Kampen för tillvaron var hård och överallt mötte hon: hjälp dig själv! De manliga läkarne behandlade henne icke längre med artighet som ett fruntimmer, utan med en köld som tillkommer en konkurrent.

Vad hon säkert påräknat var naturligtvis fruntimmerspraktik. Men det var en stor missräkning, ty damerna hade mera förtroende till en manlig läkare eller funno mera behag i dessa små intima, visserligen för blygheten påkostande, men ändock så hjärtstyrkande tête-à-têter. Att tänka på vetenskapen blev icke tid, ty existensen tog allt i anspråk, och efter två års praktik, under oändliga strider med finkänslighet, kastad mellan sin roll som välgörare och affärsman, hade Blanche slutligen nedsjunkit till en tarvlig praktikus, som fick ta vad som helst under händer. Hon hade många fattiga och tillkallades stundom som hjälp åt barnmorskor vid svårare fall. Behaget att äta sitt eget bröd, då det var förenat

med så många förödmjukelser att förvärva det, kände hon knappast, och friheten, friheten att aldrig ha en stund för sig själv, aldrig sova lugnt om natten, den sköna drömmen var förbi. Men om hon åtminstone haft frihet att alltid följa sitt samvete, att säga patienten hela sanningen, men nödens hårda hand tvang henne snart att uppge den striden. Hon hade gjort en dålig början med fruntimmerna, i det hon ordinerade avläggande av snörliv och höga klackar, men sådana ordinationer menade man att man kunde göra själv, och en läkare skulle »skriva» något om han ville bli anlitad och få betalt. Så kom striden mot hennes eget kött. Hon var nu i blomman av sin ålder, då hon skulle även leva såsom kön, men efter brytningen med den första man hon älskat såg hon aldrig mer åt det andra könet, och det andra könet flydde henne.

Det var en sorglig tillvaro, som gnagdes av oron för brödet. Alla hennes människovänliga känslor orenades av dessa tankar som hon omöjligen kunde slå ifrån sig.

Hade det varit bättre som gift, frågade hon sig ibland, men var nu, efter allt vad hon sett in i familjelivet, viss på, att det åtminstone varit lika uselt. Hon hade sålunda insett återvändsgränden i halvmesyrerna vidtagna för kvinnans frigörelse. Det fordrades helt andra reformer för att kunna ställa allt på rätt fot. Men vad?

En dag kom hon på besök till en barnmorska, som var gift och som brukade hjälpa henne i praktiken. Hon fann varken mor eller far hemma. Fadren var skomakare. I rummet innanför köket skreko fyra barn, ensamma. Den äldsta var en flicka om sju

år som skulle »se efter» de andra syskonen. Hon skulle värma mjölk och hålla diflaskorna fulla; hon skulle bära och vagga de små syskonen, och hon var redan krokryggig och med framskjutande underliv av den tunga bördan. Hon fick bära all livets och moderskapets tunga, innan hon ännu känt en tanke på att bli mor.

— Men, kära fru, hur kan ni gå och gifta er, sade Blanche förebrående, när modren slutligen kom hem.

— Man måste ju ha en man, vet ja', svarade barnmorskan, som var en välsinnad och duktig mor, när hon var hemma.

Blanche insåg icke nödvändigheten av att ha en man. Men barnmorskan upplyste att hennes barn inte hade det sämre än annat fattigt folks, där föräldrarne måste vara i arbete.

Och detta, tänkte Blanche, är det ideala reformerade äktenskapet, där båda makarne arbeta, och kvinnan är frigjord från att vara mannens slav! Här var ju modrens påstådda frihet köpt med den sjuårigas slaveri! Slaveri alltigenom! Och skulle den sjuåriga genom föräldrarnes ökade inkomster i sin tur kunna befrias, ja så vore det på bekostnad av en ny slavs arbete — pigans!

Bland de kvinnliga läkarne hade endast en ingått giftermål. Äktenskapet var barnlöst och slutade med slagsmål och skilsmässa. En ryska som icke gift sig, men hade förbindelse med en man, förlorade sitt »rykte» och därmed sin praktik, samt måste lämna staden.

Om hon hade varit ensam i livet, skulle hon kanske vågat gå sina egna vägar, men nu had hon

de två gamla att draga på. Hon kände sig djupt otacksam mot dem understundom. De hade ju, tyckte hon, tagit ut sina fordringar så grundligt i tacksamhet, lydnad och det nöje hon skänkte dem: nu fordrade de kontant betalning ovanpå. Och nu skulle hon offra sitt liv, sin längtan att få vara ärlig i sitt yrke för dessa två improduktiva varelser, förutan vilka världen skulle ha stått sig lika gott.

Så kommo än bistrare dagar. Blanche hade haft den oturen att misslyckas vid en operation. Lika sammanhålliga när det gällde skråets, det nya prästeståndets, dogmer och intressen, lika påpassliga voro de att döda en konkurrent. Praktiken var förstörd och nöden stod för dörren. Krediten var skadad, och Blanche insåg för första gången, att utan säkra räntor det i själva verket var livsfarligt att leva. Människan avkläddes nu, inför den hungriga, all sin påhängda grannlåt av andeväsen, och hon stod ansikte mot ansikte med sig själv såsom ett allätande djur, vilket utan mat och dryck snart skulle upphöra göra motstånd mot de kemiska krafterna, och gå emot sin förvandling till humus. Hon sov ej om nätterna av oro för tillvaron. Det var fattigdomen helt enkelt! Utan mat lidande och död, utan mat ingen själ, inga »höga» tankar, inga »ideal». Och ändå predikade alltid idealisterna mot den »råa nyttan», mot de materiella strävandena, säkerligen därför att de icke behövde sträva efter vad de slagit under sig.

Faster Berthe, som haft goda och stolta dagar och vars hela människovärde vilat på räntor, var alldeles övergiven. Hon förbannade kapitalisterna och började predika socialism, naturligtvis utan att veta det. Att födas till en existens, där man icke

hade existensmedlen tillgängliga för alla (numera räknade hon sig till de olyckliga alla), det var ju ett förfärligt sakernas tillstånd, som så fort som möjligt måste ändras. Ett ögonblick kom hon verkligen på den idén att hon kunde arbeta, och sökte också få sy, men arbetsmarknaden var så överlupen av sömmerskor, att det icke fanns någon plats för henne. Härvidlag kunde hon med bästa vilja ej skylla på att männen tagit den marknaden i beslag.

Nöden skrek allt högre och själarne höllo på att få gå till den eviga vilan av brist på mat, och nu måste de alla erkänna att utan mat ingen själ, då Blanche slutligen, efter en månads springande ur hus i hus, lyckades få anställning som bruksläkare i norra Frankrike.

*

En vacker vårmorgon anlände doktor Blanche Chappuis till den lilla staden Guise i departementet Aisne, varifrån hon genast fördes till sin nya bestämmelseort, deputeraden Godins stora järngjuteri. Sedan hon förts upp på sitt rum och gjort toalett, ledsagades hon upp på byrån för att hälsa sin principal. I en liten byggnad invid gjuterierna hade Frankrikes ädlaste, om ej mest ryktbare man sitt arbetsrum, och där stod nu Blanche, icke utan en viss oro över att träffa en husbonde, av vars goda vilja hennes tillvaro berodde. Men den gamles välsinnade yttre och enkla vänlighet lugnade henne genast.

— Doktor Chappuis, började han, jag känner er, men ni känner troligen ej mig och den plats där ni nu söker er verksamhet. Om vi därför skulle

börja med att introducera er i detta lilla samhälle innan ni ikläder er några förbindelser till detsamma.

— Med nöje, min principal, svarade Blanche.

— Jag är icke er principal eller husbonde, svarade den gamle, ty här äro vi alla principaler och ni skall också bli en, men vi äro arbetande principaler.

Han tog sin hatt och sin käpp och ledsagade sin gäst ut på gården.

— Tag nu först en hastig överblick över det hela, sade han, över exteriören. Här till höger nervus rerum, gjuterierna; där i fonden samhällets palats eller familistèren: tre rektangulära byggnader med glastäckta gårdar, inneslutande boningsrum för två tusen personer.

— Fouriers och Owens utopi, sade Blanche.

— En realiserad utopi! En av de många realiserade utopier, vilkas tillvaro de gamla människorna förneka. Likasom de förneka möjligheten av internationella skiljedomstolars förmåga att ersätta krig, oaktat de sett Alabamafrågans lösning. De obotfärdiges förhinder, de onda viljornas falska logik. Vidare: barnhuset, där alla samhällets barn vårdas och uppfostras; skolsalarne, teatern, restaurationen, kaféet, biljarden, biblioteket, badhuset, stallen, ladugården och trädgårdarne. Det är, som ni ser, ett helt samhälle. Detta samhälle är baserat på: arbetet. Är det inte rätt?

— Jo, svarade Blanche, men arbete utan kapital?

— Rätt, ja! Arbete utan kapital kan skapa kapital, ty så ha alla kapital uppkommit, men kapital utan arbete är ingenting. Detta fick jag lära, men ganska sent. Min far anlade detta gjuteri och kom

till en förmögenhet som jag ärvde. Jag fortsatte rörelsen och blev mycket rik. Jag hade kastat mig in i stora leveransföretag och skulle i början av sextiotalet leverera järnvägsmateriel till statsbanorna. Arbetarne gjorde strejk, och hela förmögenheten stod på spel, ty en konkurrent lockade arbetarne ifrån mig. Då insåg jag kapitalets vanmakt och erkände arbetet såsom varande drivkraften, vilken gav kapitalet dess makt. Under de bekymmersamma dagar, jag då genomlevde, öppnades mina ögon för sanningen, nu när jag själv stod på väg bli fattigare än någon av mina arbetare, och jag fann mig vara en tjuv. Dessa maskiner och byggnader, jag ärvt av min far, hade ju dessa arbetares fäder arbetat ihop åt honom; vad var naturligare än att de alla voro arvtagare och delägare till det kapital de skapat. Jag erkände det; sammankallade arbetarne och förklarade dem alla vara delägare i gjuteriet som de skapat med alla dess ägodelar i löst och fast. Vi hade realiserat associationen och vi ha blomstrat i tjugo år.

— När ni nu säger mig det där, svarade Blanche, finner jag det vara mycket i sin ordning, alldeles som jag fann motsatsen vara i sin rätt förut.

— Ja, sade fabrikanten, så är det, och ni ser därför huru väl sanningen är inlindad i misstag, när den har så svårt att få komma fram. Men gör nu era invändningar, så att jag får svara er på allting.

— Ja, det förvånar mig något att alla dessa människor vilja bo i en kasern, då eljest var och en strävar efter sitt eget.

— Vi gamla människor strävade efter vårt eget, ända tills vi funno hur osäkert vårt eget är, huru

fientligt »mitt» eget står emot »andras» eget och huru till sist vårt »gemensamma» är det säkraste.

— Men tvånget, invände Blanche.

— Finns intet tvång! Vi ha sex hundra hushåll. Tänk er sex hundra kök, sex hundra stackars hustrur som stå för spiseln; så mycket bortkastad kraft. Nu ha de ett kök gemensamt, och de, som önska sällskap, en matsal; de som önska ensamhet äta på sina rum. Där har ni kvinnan frigjord från köket. Men nu äta alla hellre i sällskap, ty en tête-à-tête blir tråkig i längden även mellan makar. Det har visat sig att de gifta söka matsalen förr än de ogifta!

— Men barnen!

— Jo! Den hårdaste av alla nötterna ha vi också lyckats knäppa. Vi ha barnhuset.

— Å, vilka mödrar vilja ha sina barn på barnhuset?

— Alla! Jaa! Allihop. Hör på! När vi tala om barnhus, ska ni inte tänka på de barnhus kommunerna bestå, där föräldrarne aldrig mer få se sina barn. Här är hela saken den: att i stället för att ha sex hundra barnkammare, vi bara ha en, alltid tillgänglig, alltid övervakad. Hur var det förr? Förr säger jag, likasom det gamla samhället vore slut! Hur ha de fattiga det än i kapitalstaten? Barnen låsas in i ett litet rum ensamma, medan föräldrarne gå i arbetet.

— Ja, men modren har dem åtminstone om natten.

— Alldeles som här, ty varje barn har två vaggor, eller sängar; en i barnhuset, en i modrens rum. Men jag skall meddela er en iakttagelse:

moderskärleken synes väl mycket vila på fruktan för barnets välbefinnande. Här, där denna fruktan är borta, synes mig den där kärleken vara i avtagande, om den någonsin varit så överdriven. Endast ett fåtal mödrar behålla barnen hos sig om nätterna. Ni ser sålunda den svåraste av alla frågor löst.

— Men familjelivet?

— Förr, hm! Därute i gamla världen, hur är familjelivet? Hemmet unket av mångas sammanboende och barnens osnygghet. Mannen flyr först ut, på krogen. Vad är krogen? Är det lastens hem? Nej bevars! Det är sällskapsrummet, där man ger sin sociabla instinkt sitt rättmätiga offer. Men mannen sitter där aldrig rätt glad. Han vet att någon väntar honom därhemma och har tråkigt. Nå, gör han då som många göra, tar hustrun med sig, så sitta de där två oroliga för barnen, och ha tråkigt båda. Hur är det här? Om aftonen går man och hustru på föreläsningen, teatern, kaféet. Äro de oroliga, så fråga de i talröret hur den lilla har det, och de behöva icke vara oroliga. Ofta springer modren ifrån på ett ögonblick och ser efter när barnet skötes eller skall somna.

— Men det finns en lucka här, invände Blanche.

— Öppna den att jag må få se, sade fabrikanten.

— Mödrarne kasta sin börda på en annan.

— Medges, det är en lucka! Ty här är icke fullkomligheten, men endast det bättre. Emellertid, den bördan åtager sig ingen som ej har lust därför, och när det finnes människor med avgjord böjelse för barn, så blir bördan ej tung.

— Vilka ha lust med andras barn? frågade Blanche.

— De som icke ha egna, och icke kunna få egna, bruka kasta sin kärlek på andras! De som få tillfredsställa en håg, de känna icke arbetet tungt. Men för att nu komma till er; tror ni er kunna trivas i detta samhälle? Det finns i våra dagar starka individualiteter som ej tåla att skrubba sig mot andras, övernervösa som lida av att känna andras elektricitet; om ni är av dem, skall ni först känna er illa till mods, men ni kan därav icke sluta till att ni alltid skall känna er så. Vår ackomodationsförmåga är ofantlig.

— Därom kan jag ännu icke döma, svarade Blanche, men efter att ha hela mitt liv varit fastlåst vid två personer av olika tänkesätt med mig, hoppas jag att ett fritt umgänge med likatänkande ej skall kunna bliva mig plågsamt. Det är ju ingen kasern, inga murar, inga trumslag, inga reglement.

— Låt oss då försöka, sade fabrikanten. Vad era villkor beträffar, äro de endast tillfälliga, tills ni bestämt er för att inträda i samhället som medlem. Ni har ingen lön, men äger att draga på samhället för alla era behov; äta vad ni vill, var ni vill, dricka vad ni vill, kläda er efter smak och samvete, roa er efter förmåga, och taga böcker och instrument på vår kredit. Därjämte är ni assurerad för olyckshändelse, sjukdom och ålderdom. Ni har sålunda en tillvaro garanterad, så mycket något kan garanteras här i livet, men pengar får ni ej i era händer: ty vi ha avskaffat penningen, både därför att den är en falsk värdemätare och därför att den är svårskött.

— Det är just dit jag drömt mig komma, svarade Blanche, och penningen, så nödvändig den är under

nuvarande förhållanden, har för mig alltid haft något osäkert och något orent med sig. Jag antager sålunda med tacksamhet ert anbud.

— Icke tacksamhet, ty även om ni befinner er i nöd, så är vår nöd efter en läkare lika stor. Era plikter vill jag ej tala om: de äro, som ni förstår, att sköta de sjuka och att hindra så vitt möjligt de friska att bli sjuka. Inga ronder, inga mönstringar. Med ett ord: ni har full frihet att handla efter samvete. Och nu lämnar jag er friheten. Mig ser ni endast när ni behagar. Farväl!

Och herr Godin lämnade Blanche framför ingången till palatset.

*

Nu började för Blanche ett nytt liv. Befriad från varje tanke på utgifter och inkomster, garanterad en tillvaro utan fruktan för morgondagen, kunde hon odelat ägna sig åt sitt yrke utan bekymmer om patientens nycker eller fåfänga. Hon levde för andra, men ägde sin tankes och viljas och sitt samvetes frihet. Aldrig behövde hon vara feg för att säga sin mening, och sina patienter fick hon uteslutande betrakta som lidande, utan att behöva tänka på om de skulle betala. Inga konkurrenter och inga lärda redogörelser för fakulteten.

Det var ett liv fullt av lugn. Och hela hennes omgivning bestod av lugna, stilla människor. Deras ansikten hade fått ett drag av frid, som hon ej sett ute i världen, och de rörde sig utan denna feberoro som är så vanlig därute. De sovo om nätterna utan onda drömmar om brist på mat, om arbetslöshet, om en ålderdom i nöd och förödmjukelser. I palatset

rådde ordning utan reglement; man sov för öppna dörrar, ty man fruktade inga tjuvar; den som stal, stal ju av sig själv. Intet kiv och ingen avund, ty alla hade det högsta de kunde komma till: allt vad de behövde. I det stora rådet, som beslöt om samhällets finanser, sutto alla, män och kvinnor, tjänare och herrar. Och tjänarne voro även medlemmar av samhället, vilka av böjelse valt livet inomhus, och i köket funnos även män, likaså i tvättstugan och i barnhuset.

Man såg aldrig någon rusig, ehuru starka drycker funnos i restaurationen. Visserligen hade man de tio första åren förbjudit starka drycker, men det ansågs endast som en övergångsåtgärd, som snart bortföll; och genom att äga tillgång på varan förlorade den sitt behag även därigenom, att man nu icke behövde den som tröst i förtvivlan, då man icke längre var förtvivlad.

De sköna konsterna hade också sin plats, men som fri lek på lediga stunder. Man gav teaterpjäser, skrivna av samhällets medlemmar och behandlande ämnen från det nya samhället. Man målade väggarne i matsalen och i rummen för att pryda dem och därmed göra vistelsen behaglig för alla.

Någon kyrka fanns icke. Religionen, som förr varit ett surrogat för vad livet ej hade att bjuda på, och stundom en skrämsel för de befogat missnöjda, hade inträngt i livet, och var och en hade sin religion för sig och dyrkade eller tillbad på sitt rum.

Äktenskapen voro i allmänhet varaktiga. De flesta anledningar till slitning hade upphört. Varje man och varje hustru hade sitt eget rum. Hustrun

var ej längre beroende av mannen och mannen ej längre hustruns lastdjur. De få misshälligheter, som uppstodo mellan makar, härledde sig från svalnande tycke eller ena partens kvarstannande på äldre utvecklingsstadium. Skilsmässan blev under sådana förhållanden lätt och gick för sig utan bitterhet; man upphörde att leva som makar helt enkelt, och barnens öde blev oförändrat, då samhället tog hand om barnen. Arvsrätten gav icke heller anledning till bråk, ty samhället var den ende arvtagaren.

Det enda bekymmer Blanche hade, var för fastrarne. Hon hade fått tillstånd erbjuda dem plats som föreståndarskor vid strykinrättningen, men med skyldighet att deltaga i arbetet, ty några drönare tåldes ej. Faster Berthe blev rasande, då hon sålunda erbjöds inträde på »arbetshuset», men nöden tvang henne så småningom. De introducerades slutligen på sina poster, men kunde aldrig finna sig. De voro för gamla för att erkänna kroppsarbetaren vara en jämbördig, men de hade intet annat val. Faster Berthe ansåg alltid att det gamla var bättre, bara hon fått behålla sina räntor, vilka hennes far »ärligt» förvärvat — på andras nöd.

Man roade sig mycket inom palatset, ty man hade åter fått anledning till och vågade numera vara glad. Föreläsningar höllos visserligen, men icke för ofta, ty skolan meddelade det nödvändiga för nutidslivet och brydde sig icke om det förflutna, som bäst borde vara glömt. Tomma spekulationer om det kommande togo ingen tid, ty därom var man ense att hela den timliga tillvaron hade nog bekymmer för sig, och osäkerheten om ett liv efter detta gav all anledning att begagna det närvarande

så nyttigt och angenämt som möjligt. Ordningen uppehölls av det välförstådda intresset. Ingen gjorde buller på sitt rum när natten föll, på den enkla grunden att han därmed kunde framkalla grannens lust att göra buller på sitt.

Som hela etablissementet var omgivet av parker och trädgårdar, med bollspel, gymnastik, gungor och dylikt, roade man sig mest ute, men på palatsets täckta gård hölls ofta fester. Fester avsedda för nöjet och icke för firandet av någon stor man eller kvinna, ty mänskodyrkan avhöll man sig från, likaså från alla dyrkanden av teorier; icke ens de nya naturvetenskapliga, vilka hålla på att bli lika farliga dogmer som de gamla religiösa. Man aktade sig också för att fixera någon bekännelse, ty varje bekännelse i dag skulle enligt utvecklingens lag kasseras i morgon, och då skulle man ha besvär med att utrota den gamla.

*

Det var åter vår. Blanche gick om aftonen ut i parken att spatsera. Palatsets innevånare hade upptäckt att en stadig samvaro lätt kunde medföra tvång till umgänge, och därför hade det alldeles av sig självt blivit sed att icke tilltala någon förr än man såg att den tilltalade var böjd för meddelsamhet. Blanche kunde sålunda spatsera i stora allén mitt ibland de promenerande, utan att behöva hälsa eller av artighet inlåta sig i samtal, när hon ville vara ensam med sina tankar.

De stora kastanjerna hade just slagit ut och började kläda de mörka träskeletten i den fagraste

grönska; marken var torr och luften smekte huden som ljumt vatten; men på lungorna och blodet verkade den starkt som ett ädelt vin. Hon kom att tänka på vårarne vid Lac Leman, på drömmarne som hon ärvt av ett förgånget febersjukt släkte, som diktade om verkligheten, och vilkas hjärnor med deras höga temperatur försatte alla fasta kroppar i gasformigt tillstånd att de blevo oåtkomliga för sinnena. Genom intim beröring med den verkliga verkligheten, genom studier av livsläran eller biologien hade hennes tankar kommit ner till jorden och kände sig där lugnare än uppe i luften. Men de där drömmarne? Vad hade de rört sig om? Om ovunna verkligheter. Drömmen om mannen hade hon sett på väg att förverkligas, men hon hade släppt den av fruktan.

Hon gick ut ur allén och kom in i trädgården. Där blommade körsbärsträd, vita och gröna som brudar, men hon hade blickarne av vana riktade mot marken och observerade dem ej.

Hon satte sig på en bänk och såg huru trädgårdsmästaren vände mullen med sin spade, för att den bättre skulle bli utsatt för luftens upplösande inverkan och genom sin upplösning och död som mineral ge liv åt de högre växtexistenserna. Bredvid trädgårdsmannen stod en kärra med gödsel, ur vilken han tog en spade då och då för att blanda i jorden. Trädgårdsmannens lilla son lekte bredvid honom och stannade stundom för att se på arbetet.

— Hör du, far, sade han, vad har du där i kärran?

— Jo, Jean, svarade fadren, det skall bli jordgubbar.

— Det är ju smuts, vet ja', sade Jean. Gör man jordgubbar av smuts?

— Ja, min vän, det gör man. Av smutsen gör man vete och av vete bröd, och av bröd gör man människor. Du skall icke tala föraktligt om smutsen, ty när du dör och kommer i jorden, blir du också smuts. Det är oförståndiga människor som neddragit Guds skapade verk och kastat ringaktning på arbetet i mullen, därför att de skulle få högre anseende genom att icke arbeta.

— Ja, men själen då, gör man den också av vete?

— Ja, min vän. Ty vetet har också en själ. Det fordras mycket eftertanke hos vetekornet innan det kan välja bästa platsen för sina rötter, undvika syror i jorden och leta upp de fetaste partiklarne; det fordrades mycket förstånd hos vetet, som är en sydländing, att småningom lära sig anlägga skydd mot vår köld genom att göra betäckningen tjockare; det fordrades mycken tankekraft hos axet innan det kom under fund med att våren var den tjänligaste tiden för blomningen. Vetet har nog själ, det!

— Hm, sade gossen, vilken icke åtnjutit någon religionsundervisning. Men dör då själen när vetet dör?

— Nej, det gör den inte, ty ingenting dör. Det ser bara så ut!

— Jaså! Men när vi dö då?

— Ja, då upphör vårt själv, men vi ge liv åt nya liv, ser du! Det är vår högfärd som hittat på att vi skola få fortleva ett egoistiskt liv; därför har det nya samhället lärt oss framför allt att leva i

och för andra, på samma gång vi leva för oss själva, och det är också enda villkoret för att vi kunna få leva drägligt! Ja! Nu ska jag göra meloner här, och här ska jag göra blommor, av smutsen, som du kallar det!

Blanche steg upp från bänken och gick därifrån. Det var frukten av hennes föreläsningar i organisk kemi, som trädgårdsmästaren brukade besöka! Han hade haft mod att utdraga följdsatserna, men det hade icke hon! Han har rätt, tänkte hon, men, men... drömmarne, drömmarne sutto kvar hos henne. Ouppfyllda drömmar! Det var där det stack! Hon kände att hennes enda liv höll på att förrinna, och harmen över att det förrann utan att hon fyllt sin bestämmelse i det viktigaste fallet, det härligaste, tvang henne kasta ut nödankaret: tron på en annan tillvaro.

Hon gick bort till karpdammen och satte sig — att drömma. Livet låg nu lugnt och klart för henne. Hon ägde sina tankar och sitt samvete. Hon hade genomskådat sitt yrkes relativa värde, som en nödfallsåtgärd, vilken skulle bortfalla när orsakerna till sjukdomarna hävts. Detta hade strukit ut ärelystnaden ur hennes själ; och livet självt, att leva var ju i sig också något, kanske det enda, men hon levde bara ett halvt liv. Hon levde den hälften som de andra ägde rätt att få av henne, men den hälften som tillhörde henne själv och som var henne en plikt att också leva, den fattades.

Solen sänkte sig och eldade en ofantlig röd brasa bakom trädens kronor; koltrastarne sjöngo och lövsångarne näbbades för sista gången innan natten. Ljudet av glada sånger hördes från parken, och

lösryckta ackorder från musikföreningens repetition strömmade ut från fönstren i festsalen. Det var uvertyren till Wilhelm Tell. Violoncellernas introduktion, som spelades av en tenorbasun, hördes oredigt och vaggade sakta fram genom den varma ångande luften. Blanche lyssnade ej till musiken, men hon kände svaga svallningar i blodet, som började strömma åt bröstet och sätta sinnet i en underbar oro, som ännu kämpade mot tankarnes gång på deras inslagna väg. Men så trängde flöjtens klara stämma igenom med alphornslåtarne, och med ens släppte kuggarne i tankarnes hjul och hon lyssnade. Kära, kända gamla toner från Oberland, ja visst, från Alperna, de vita fjällen som syntes från Lausanne och Zürich. Fjällen, dit ungdomen drog upp när det vårades, dit ungdomen drog den vårkvällen vid Lac Leman, den kvällen vid Zürichersjön, men dit hon aldrig kom. Hon skulle ha kommit dit, om han följt henne, men han övergav ju henne. Gjorde han? Nej, de skildes, skildes av en stark hand, som de ej då kunde slå undan, men som nu icke skilde dem mer. Var fanns han? Efter som han ej var hos henne? Hur kunde han gå ifrån henne? Det var ju som att ta hennes halva varelse och gå sin väg med den! Det hade han ingen rätt till! O, hon var så olycklig, så olycklig.

Och hon föll i en gråt som om hon suttit vid liket av den käraste; tårarne strömmade så att hennes klädning blev fuktig på bröstet! Plötsligt steg hon upp som om hon vore fast besluten att söka honom, att bara gå emot honom, att hämta honom och kasta sig i hans armar, likasom om hon visste att hon hade honom här straxt bredvid.

I detsamma ringde middagsklockan. Blanche torkade sitt ansikte med näsduken, som hon blötte i dammen, och gick hemåt palatset.

*

Blanche satte sig till bords i stora restauranten, ty hon var nu så van vid att se människor omkring sig, att hon ej kunde vara ensam, och med fastrarne, som åto på sina rum, ville hon ej sällskapa för att slippa deras suckar när de »vätte sitt bröd (kött, legymer och dessert) med förödmjukelsens tårar».

Hon hade tagit sin vanliga plats vid den stora spisen, där hon hade en överblick över den ljusa salen med dess vackert målade tak, föreställande en vinberså, och dess med stora soliga landskap prydda väggar. Omkring henne sorlade män och kvinnor inbegripna i fredliga samtal, och där man och hustru sutto tillsammans grälade icke den ene över maten och högg icke den andre igen, i känslan av sin orätt. Här funnos inga anledningar, och barnen förstörde ingens matro med sina skrik, vilka de ägde full frihet att öva inne i sina salar.

Blanche satt för sig själv och hade icke stor matlust. Hennes tankar fortsatte sin tagna väg, lugnt, jämnt, som om de voro vissa att råka den de gällde. Plötsligen såg hon upp från tallriken, såg utåt salen, såg ansikte vid ansikte mot sig som en rörlig mörk massa; men hennes öga trängde in här och stannade där, tills helt nära henne blicken fäste sig, liksom den funnit vad den sökt. Hon betraktade under ett lugn, som hon ej känt på länge, ett ansikte, som var vänt mot hennes och vars tvenne ögon sågo djupt och fast in i hennes. Hennes strupe

snördes ihop och andedräkten hämmades. Var det han eller var det en person som liknade honom till ytterlighet? Samma läggning på håret, samma uttryck i de djupt liggande ögonen; skägget var hans, döljande i veka våglinjer de något sträva dragen. När hon ändrade min vid den plötsliga sinnesrörelsen, ändrade hans ansikte sin min, hon såg alla sina känslor avspeglade där: det kunde ej vara någon annan.

Då steg han upp, gick aktningsfullt mot hennes bord, och stannade på några stegs avstånd för att med blicken fråga om hon tillät att han störde. Troligen svarade blicken jakande, ty i nästa minut var han framme och tog hennes hand.

— Ni känner igen mig och ni undrar varför jag är här? sade han. Jag har varit borta i affärsresa och är eljest anställd här som kemisk ingenjör. Hur har ni det?

— Tack, jag har det bra, svarade Blanche, men hade jag vetat ni var här, skulle jag ej varit så ogrannlaga att slå mig ner. Och så tillade hon, för att försona honom, som syntes sårad: Ni flyr mig väl ej, jag skrämmer väl ej bort er?

— Nej, det gör ni ej. Men skrämmer jag er, om jag råkar gå i parken där ni går efter slutad måltid?

— Ni har aldrig skrämt mig, svarade Blanche, och här kan ett fruntimmer gå med en herre i månskenet. Jag väntar er vid utgången.

Han avlägsnade sig och gick åter till sitt bord.

*

— Vad står nu emellan oss? sade Emile, då de kvällen därpå för åttonde gången vände i stora

allén. Förra gången var det en plats, sex rottingstolar...

— Ett matbord och kökssakerna, vidtog Blanche. Nu ha vi inte en gång våningen att tänka på.

— Och barnen sätta vi på barnhuset som Rousseau, sade Emile.

— Ja, med största nöje, ty där har jag dem under ögonen, vilket jag icke har på mitt rum, svarade Blanche.

— Vilket monster till mor, som vill sätta sina barn på barnhuset!

— Ja, under de gamla förhållandena! Eller rättare, vilken olycklig mor, som måste lämna bort sina barn! Var det ej hemskt att resa, ute i den gamla världen? Jag har ej varit utom palatset på ett år!

— Det var som att gå i Pompeji och Herculanum. O, jag vill inte tänka på. Lidande barn, sjuka, uthungrade, vid rännstenskanten, blodlösa, uppmålade rike mans lik i vagnarne mitt på gatan. Allas ansikten vanställda, de fattiges av hat och bekymmer, de rikes av fruktan att förlora! Det kunde vi ej se själva då vi voro mitt ibland dem, men nu kunde jag se det.

— Och ändock äro vi långt från fullkomligheten, sade Blanche.

— Ja, långt! Ty vår stolta byggnad står osäkert på det gamla. Minns att vi producera lyx: våra paraplyställ, spottlådor, fontänfigurer, kandelabrar och andra prydnadsföremål skola en gång vid den stora krisen upphöra bli efterfrågade — och då stå vi där!

— Vad göra vi då?

— Då ha vi att börja ett nytt, hårt liv, men

vi få dock leva, ty vi ha stora fonder i jord, och av jord äro vi komna och av jord kunna vi leva. Men krisen blir svår ändå. Det är med tanken på detta som alla barn läras jordbruket, ty vi få kanske ej vara med om den stora sista kraschen! Låt oss därför leva, Blanche, medan vi leva! Vi leva med säkerhet detta liv bara en gång! Vill du leva med mig, eller utan mig?

— Med dig, Emile, ty eljest lever jag icke!

— Som min maka, fri, som människa fri, ätande sitt eget bröd, där ha vi ju vår utopi förverkligad, och de elaka människorna, som sade att den aldrig kunde förverkligas.

— Därför att de icke ville det!

— Eller kanske icke visste det!

Återfall.

Midsommardagen 1884 låg strålande klar över Lac Leman och solen sken hett på backarne i Ouchy och Lausanne. Paul Petrowitsch, rosierist i Ouchy, stretade uppför Avenue de la Gare framför en liten kärra lastad med rosor, salladhuven och kronärtskockor för att bege sig till torget i Lausanne. Svetten pärlade ner för hans panna och skulle runnit ner i de små trogna ögonen, om icke de buskiga ögonbrynen suttit där som dammar; men från tinningarne störtade svettdropparne ner över det ljusröda skägget, som betäckte ansiktets halva areal. Rosorna började sloka för solen, och salladen knep ihop sina nerviga blad för att skydda sig för solsting. Paul stannade och tog av den blåa blusen och lade den försiktigt över lasset. Torkade sin panna och drog vidare.

På Avenue du Théâtre var solen nästan ändå skarpare. Här stannade han igen och kastade en lång blick ut över Lac Leman, lät i tankarne sin heta panna svalkas av de sista snödrivorna på Dent d'Oche, andades djupt som om han tog in frisk luft innan han gick in i den för honom alltid så kvävande staden. När han stod där med mössan i handen, gick en dam förbi med en ung herre.

— Se där står ryssen, sade hon; och herrn stannade för att titta på Paul.

— Det var en rolig en att se ut, sade den unge herrn.

Och Pauls ansikte såg verkligen egendomligt ut, när han fann sig observerad av de främmande. Det drog ihop sig som ett groblad när man brutit av skaftet och rycker i de blottade bladnerverna, såsom barnen bruka göra på lek. Det var icke en ensidig hopknipning av några muskler såsom i tic, utan alla ansiktets nerver tycktes stå i samband med en galvanisk stapel. Paul kände det, satte på mössan och drog vidare. Drog över Place Saint François, ner för Rue S. François, som i anseende till torgdag var stängd för åkande och kantad med grönsaksgummor, som sutto på trottoarkanten. När dessa fingo se Paul med kärran, ville de spärra hans väg, men Paul förklarade, att han icke var något lastdjur fastän han såg så ut, och att han hade rättighet att draga fram. Gummorna ropade på en polis. Denne gjorde en lagtolkning på fri hand till Pauls nackdel, så att han med sin kärra måste draga upp för backen igen, taga vägen över Place Saint François och köra ner för Descente de Pepinet förbi Posten. Paul såg icke nedslagen eller förvånad ut. Han hade för länge sedan upphört att förvånas över en så naturlig sak som att konkurrenter med alla medel söka hindra varandras fortkomst. När han kom ner på Rue Centrale, där han hade sin plats anvisad några steg bortom Bendas boklåda, avtäckte han kärran, pinnade upp skalmarne, drog på blusen, som ovanpå de bruna manchesterbyxorna gav honom ut-

seende av en schweizerarbetare, och ställde sig att vänta köpare.

När han nu stod där ensam i folkhopen, ty midsommardagen är icke helgdag vid Leman, ensam bland avundsamma konkurrenter, vilka icke kunde tävla med honom i hans specialité, rosor, ensam på en trottoarkant nere på en stenlagd smal gata, vars rännsten skvalade fram under hans kärra; när han såg dessa arbetsklädda, bullrande, svettiga och dammiga människor tränga sig fram med sina bördor och verktyg som på en vardag, då blev han beklämd, och hans tankar gingo långt, långt bort till det stora släta, fula landet omkring Moskwa.

Han trodde icke längre på kyrkklockor och sådant, men han saknade dem nu! Den sötaktiga lukten av hans granna rosor, som blandade sig på ett äckligt sätt med lukten av grannarnes purjo och selleri, gjorde honom mjältsjuk, och han kände en stark brännande längtan bort till de vita björkarne och de enkla vilda rosorna. Han saknade den lilla röd- och grönmålade kyrkan med den förgyllda minareten, där dock så mycket dåraktigt talades, han saknade tystnaden på stäppen, de helgdagsklädda muschikerna med deras bjärtrandiga helgdagsrubaschkor och bondkvinnorna i de gula och röda sarafanerna, som de i dag buro Sankt Johannis till ära, men mest den korta sommarens ankomst till hälsning. Det var svagheter, menade han, ty mänskorna bli ej bättre eller lyckligare av kyrkklockor och sarafaner; men han längtade ändå. Härifrån, där man ej värderar sommaren, då man har vår halva vintern; härifrån denna gata, denna rännsten, denna folkhop, som var hans fiender; dessa gamla människor med gamla

hjärtan och gamla tankar; dessa utländingar, som drogo hit att från balkongen på ett första klassens hotell njuta av naturen som av en feeripjäs på teatern. Men han stördes omsider i sina tankar av en köparinna.

— Vad kostar kronärtskockorna? sade hon.

— Tjugofem centimes, madame, svarade han.

Hon petade på fjällen som om hon ville se efter om den var förfalskad, gjorde en sur min som betydde: för mycket! och gick vidare.

— Hur vet det där hönset vad som är för mycket för en kronärtskocka? tänkte han för sig själv. Hade hon hyrt jord, som är så dyr, köpt gödning, som är så dyr, köpt frö, sått det, skolat om den lilla plantan, när den var så späd att man knappt vågade ta i den; skolat om den igen; vattnat den, rensat ogräs omkring den, täckt den under vintern och levat i oro för att se den icke komma sig på våren; väntat ett år, två år, två gånger tre hundra sextio fem dagar innan den sköt blomknopp, då skulle hon icke sagt att tjugofem centimes var för mycket, men nu hade hon icke allt det där, och därför förstod hon det icke. Hon är lärarinna, jag vet det, och hon tar tre francs på en timme för att tala sitt språk för en person, som vill lära sig tala hennes språk. Hon sitter i en mjuk fåtölj, i ett varmt rum; riskerar ingenting, konverserar om väder och teater, stiger upp och går med tre francs. Men det tycker hon är för litet för en stackars olycklig lärarinna.

Det stod två gasarbetare nere i en grop och grävde. Paul fick just ögonen på dem när han slutat sina ekonomiska funderingar.

— De där, fortsatte han för sig själv, ha trettio centimes i timmen, tio gånger mindre än hon som sitter i stolen i det varma rummet och talar om väder och teater. Det förefaller mig som om arbetslönerna i denna opp och nervända värld skulle stå i ett opp och nervänt förhållande till arbetets möda! Det är ganska belysande, men icke har någon nationalekonom belyst den saken ännu, och den nationalekonom som vågade belysa det, han skulle genast förklaras icke vara nationalekonom.

Sådana fula tankar hade Paul Petrowitsch på en så vacker dag som midsommardagen, men Paul hade också för länge sen uppgivit dyrkan av det sköna.

Timmarne gingo; solen bröt sig ner över taken och eldade upp husväggarne och gatstenarne som en bakugn. Mänskorna började försvinna och Paul stod snart där så gott som ensam med sina konkurrenter. Men, ju längre på dan, dess finare folk. Nu kom en och annan förnäm eller rik dam, som hunnit stiga upp, och ville nu köpa blommor. Tjänsteflickorna hade gjort undan grönsakshandeln förut för att vara färdiga till middan. Paul hade sålt tre rosor i kruka för fyra francs stycket; nu hade han bara en gul teros kvar. Det var en så kallad Céline Forestier, som i färg liknade det gula Villeneuvevinet när det är äkta och drar lätt i grönt. Det var en femårig ymp. Han hade vårdat den i fem år som ett barn. Med darrande hand hade han gjort den ömtåliga operationen, då han fästade den dyra ympen, han fått resa två mil efter, på den vilda stammen, han ur frö dragit upp. Han hade förbundit såret, tvättat det, skött den lilla telningen som en sjukling;

skuggat henne, vattnat henne; tvättat hennes blad från mjöldagg; haft henne i sitt rum om vintern, där han för hennes skull försakat sin kära tobakspipa. Han hade vårdat henne i fem år; hon var en anhörig, en medlem av hans familj. Han hade sett hennes första blomsterknoppar, och hans barn hade skrikit av glädje, när hon slagit ut sina sammetslena topasgula blad, som voro mjälla som barnkinder, och hans hustru hade kysst dem. Och nu skulle han sälja henne, på gatan, på rännstenskanten. Ja, han måste sälja henne, ty hans barn skulle ha nya kängor i dag på midsommardagen, då de skulle få gå ut med föräldrarne.

Så kom där en engelsman och frågade vad den kostade.

— Sex francs, sir!

Engelsmannen tog upp fem francs och sade: Här har ni! Han var nämligen efter vad han trodde van att bli klådd och han kände folket.

— Sex francs! upprepade Paul.

— Den är inte äkta, sade engelsmannen och gick. Så kom det en amerikanare.

— Vad ska ni ha för den där Malmaisonen? frågade han.

— Femton francs, svarade Paul.

— Det är en god sort, det där, sade han och betalade.

Paul tyckte att pengarne brände i handen; men så gjorde han en ny nationalekonomisk tes: Jag tror att en varas värde beror på priset och icke priset på värdet! Och så gick han några steg på trottoaren och kom fram till boklådans fönster. Han tittade på de nya böckerna, som voro så gamla, så

gamla, fastän titlarne voro så nya. Men hur han såg och såg, kom hans öga att stanna på en ny tysk bok, utgiven hos Tysklands förnämsta förläggare, Brockhaus i Leipzig. »Was thun? Erzählungen von neuen Menschen von Tschernischewski». Utan att stanna ett ögonblick längre gick han genast till kärran, lade ihop de grönsaker han ännu hade kvar och drog sina färde. Han visslade när han drog upp för backen till Place Saint François, och när han kom in till skomakaren mitt emot katedralen, fick hans ansikte en sådan nervattack som det nyss haft på Avenue du Théâtre. Han köpte kängor åt barnen och gick därpå in i Bazar Vaudois för att få några leksaker. Och sedan tog han kärran och halvsprang nerför backarne till Ouchy.

*

Från Vevey-vägen går en liten backig gränd ner mellan kyrkogården och katolska kapellet. Mitt i backen tar en gångväg av till vänster, lagom bred för en dragkärra. Därinne, klämd mellan det präktiga Mont Vert och av detsammas höga valnötträd och hästkastanjer skyddat för nordanvinden, och från strandvägen dolt av Beau-Rivage's väldiga etablissement, låg en liten ferme, som av Paul Petrowitsch och hans familj var förvandlad till trädgård och rosieriskola. Det var en vacker anblick när man kom därin. Högstammiga remontant- och terosor stodo där i långa led och i full blomning, ordnade efter färgerna. Maréchal Niel med sina väldiga gula huvuden, i vilkas botten ännu låg ett svagt orangerött skimmer som efter en solnedgång, bildade bakersta ledet; därefter Gloire de Dijons

små täta bollar, gula som rått silke, med en ton av maderavin och en doft som en sång; Safrans, svavelgula, som gjorde ont i ögonen; så en pluton av vita Boules de Neige, vita som namnet, men med en dröjande rodnad på knopparnes spetsar, ett minne kanske av rasens kraftigare dagar då dess blod rann röd; så den prisbelönta Madame Pittets elfenbensvita små korgar, liknande rosenkålens huvuden; och därefter Damascener-rosornas sammetspurpurfärgade, Jules Margattins körsbärsfärgade, Noisetternas svartröda som venöst blod, en praktfull, skrällande samling, som gav mörka tankar och sågo ut som om de druckit livet ur ett slagfälts klibbiga matjord; men framför dem, leende som unga lyckliga flickor, stodo de skära Provinserna, den svällande men urblekta skönheten La France, liknande en flicka efter en balnatt, och framför dem alla, stodo, lågo och nickade de lågväxta enkla månadsrosorna som barnansikten och vilka de opoetiska engelsmännen så vackert kallat Maidens Blush. Det var ett rus för sinnena att se och känna doften av denna rosenskog. Den väckte alla förnimmelser på en gång: råa som av väl lagad mat, rusande som av vin, dårande som av kvinnans närhet, oskyldiga som barnets smekningar, som fabeln om änglar; nyslaktat kött och brinnande madera, smink och änglavingar, kvinnobröst och barnkyssar, svavel och morgonrodnad, blod och mjölk, purpur och linne. Men Paul Petrowitsch hade icke den synpunkten på rosorna, ty han var en »ny människa» och såg sakerna på ett annat sätt.

Trädgården var delad i fyra kvarter; ett för bröd, ett för grönsaker, ett för frukt och ett för

blommor. Blommorna voro enligt Pauls mening ett nödvändigt ont, tillsvidare; de voro de sista medgivandena åt hans skönhetssinne, ett ledsamt arv, som nog hans barn skulle komma ifrån.

Norr om trädgården låg fermen. Det var en gammaldags byggnad med ladugården och lidren sambyggda med boningshuset. Paul Petrowitsch, som vid sin inflyttning i Schweiz försökt att genomföra den förenkling om vilken man skrivit så mycket, utan vilken framtidens människa skall gå under i den stora men fredliga och lagenliga strid som stundar, hade inrättat sig med huvudsakligt avseende fästat på självhjälp. Att han icke därvid i ett slag kunde utrota alla de fordringar hans natur genom dålig uppfostran vant sig vid, det sörjde han icke över, ty han insåg det orimliga i sådana fordringar, men han ansåg sig skyldig att börja, på det hans barn skulle ha något undangjort när de skulle taga vid. Till den ändan hade han sökt själv framställa så många av livets förnödenheter som möjligt och vad mera var, sökt inskränka sitt och de sinas behov till det minsta. I ladugården hade han en ko, två får, två getter, kaniner, höns och ett par gäss. Vidare hade han duvor och bin. Dessa senare frambragte husets behov av socker. Av majsen, som är det mest givande och billiga sädesslag, gjordes brödet; det var icke så gott som vete, men det var bättre än den mörka rågen. Sitt te (kaffe drack han aldrig) odlade han själv. Han hade nämligen vid universitetet i Charkow, där han studerat till läkare, bott i en ytterst enkel pension under sex års tid. Där hade han vant sig vid ett mycket dåligt te; han hade så vant sig vid detsamma, att då han på sjunde året

fick äkta te, han fann detta sämre än sitt gamla. Då han sedan fick veta att han druckit extrakt på körsbärsblad i sex år och funnit detta gott, beslöt han att fortsätta med körsbärsblad, och nu hade han många sådana »teträd» i sin trädgård. Att göra sina kläder själv ansåg han och hans hustru ännu vara för tidigt att det skulle kunna löna sig. Starka drycker begagnade han aldrig mer. Han hade druckit i sin ungdom såsom han fått lära i hemmet och vid universitetet. Nu ansåg han det helt enkelt enfaldigt att begagna starka drycker, ty för att leva i våra tider måste man ha tankarna klara och krafterna friska. Det hade dock varit ett långt och svårt arbete att vänja sig av med starka drycker, ty hans kropp fordrade dem såsom arsenik- eller opiiätarens kropp fordrar sina giftransoner. Men det gick så småningom. Och när han nu kände denna sinnets ro, kroppens lugn, krafternas harmoni, då kunde han icke nog fördöma det ursinniga i bruket av medel som gjorde mänskorna galna, otillräkneliga, opålitliga, och ett framtidens bättre tillstånd utan nyktra människor ansåg han omöjligt. Alla dessa diktare, som diktat dessa massor av lögner, vad voro de annat än deliranter, som hade hallucinationer och därför icke kunde se verkligheten sådan den var. Alla beslut, som avgjort folkens öden för sekler, voro ju tagna under gästabudsrus. Franska revolutionens stora tankar hade gått upp i vindunster vid reformbanketter; ingen kommitté kunde arbeta utan att äta och dricka; alla dessa stora tal höllos ju under ett tillstånd av halvt vansinne! Och så klagade man över att det inte fanns bröd, när man upptog millioner tunnland av jorden med vin och så brände

upp brödet till brännvin! Var världen klok? Ånej, det hade Paul för länge sedan upphört tro. Men när han hemma i Ryssland hade börjat predika nykterhet, möttes han med det mindre skarpsinniga svaret: Du har ju själv varit en fyllbult; varpå Paul endast kunde invända: just därför! Den som icke varit drinkare kan ju icke predika om en sak, som han icke känner!

Paul hade ingått ett »modernt äktenskap» med en flicka av familj. De hade avslutat ett muntligt kontrakt, men icke givit varandra några löften, då det visat sig av erfarenheten att löftens hållande icke bero på givarens vilja. De hade nu två barn. Arbetet hade de delat så att frun tagit vården om barnen, emedan hon bättre passade för det än Paul; därjämte hade hon även husets ekonomi om hand, ty hon hade mera sinne för det än Paul. Men hon städade icke Pauls rum, ty det gjorde han själv: det var en halv timmes göra. Maten lagade de tillsammans och Paul diskade, ty det roade honom händelsevis, och golven skurade han, ty det var för tungt för hustrun, i synnerhet när hon gick med barn. Någon tjänare hade de ej, ty de ville ej se slavar i sitt hus. Men Paul hade en »medarbetare» i trädgården, vilken varit trädgårdsdräng, men nu var Pauls kompanjon och hade, utom sitt uppehälle, en skälig andel i vinsten. Paul tilltalade honom alltid Bernhard, som var hans tillnamn, och Bernhard kallade honom Paul Petrowitsch. Detta var en överenskommelse dem emellan, emedan man icke ville erinras om den osanningen, att man var herre. Som man endast begärde en måttlig vinst på sitt arbete, behövde man endast arbeta sex timmar om dagen;

därför tog man ut sin vinst i vila, lek, förströelser, läsning och skrivning, och Paul skrev mycket.

När han nu kom in på gården med sin kärra, sprungo hans båda flickor emot honom och kysste honom. De voro två små blonda, klädda i rober utan liv, av lärft och med halmhattar, dock alltsammans av vanligt snitt, så att de ej gingo som affischer. I dörren syntes hustrun. En liten cendré med de svarta ögonen infattade i stora fält, ansiktsdragen behagligt avrundade och hyn med en dragning åt oliv. Håret låg som en mjuk ranka av jungfruvin och kastade klängen runtomkring, om öronen, nedåt nacken, utför pannan. Hon såg lugn ut och förhoppningsfull, men ett flor av dysterhet var draget över de förr så lekande dragen. Det låg sorg över ett förflutet, brytning med kära men hinderliga minnen, utkämpade strider mot uppfostran, pietet, fördomar.

— Goddag, far lille! hälsade hon.

— Goddag, älskade hustru och barn, svarade han och kysste modren och barnen.

— Gå efter en stol åt far! sade modren åt äldsta flickan som kunde vara fem år.

— Nej, Annischka, sade Paul, Vera skall ej bli slavinna.

— Jag vill inte, hade Vera redan svarat.

— Skall man säga så? upptog modren.

— Ja, sade Paul, så skall man svara. Den som icke lär sig vilja och tala ut sin vilja när han är ung, den blir en viljelös eller en ljugare när han blir stor! Annischka! Varför skola vi uppfostra våra barn till våra slavar? Om åtta år

skall Vera ut i livet. Då ha vi ingen slav mera i henne, och icke är väl vår mening att uppfostra henne till att sätta fram stolar åt andra. Men vill Vera sätta fram en stol, så tackar jag henne, ty hon är mig intet skyldig.

— Du har rätt, Paul Petrowitsch, sade modren, men jag kan inte alltid se sakerna från de nya synpunkterna.

— Nej, min vän, det kan jag icke heller alltid, men vi få vänja oss. Med vi menar jag icke du, utan jag menar verkligen vi båda! Men jag ser du redan dukat! Ropa Bernhard!

Bernhard var en liten bredaxlad Waadtländare med svarta mustascher och svart snoppigt hår, egyptiska ögon och med starka skulderblad, bärande märke efter »la hotte», den eviga korgen som bergsborna bära på ryggen. Han satte sig tyst till bords efter att ha knäppt ihop händerna.

— Kommer aldrig Bernhard ifrån det där? sade Paul.

— Nej, det sitter i värre än det vita vinet, sade han.

— Religionsfrihet, Paul Petrowitsch, religionsfrihet, sade Anna varnande.

— Tack, vän, att du påminner mig! Det är verkligen så. Ack förlåt, Bernhard!

— Nå, hur har handeln gått i dag? frågade Anna.

— Bra och illa, sade Paul. Det nyttiga står lågt i pris, men det onyttiga ganska högt!

Måltiden, som utgjordes av en väldig pirog på kanin med saltad svamp och ättiksgurkor samt av

te på den alltid närvarande samovaren, upptog nu de spisandes uppmärksamhet en stund.

— Det är midsommardagen i dag, sade Paul när han slutat äta.

— Ja, sade hustrun och suckade.

— Du suckar, Annischka. Är det tungt i dag? Hon lutade sig ner och lade sitt huvud i hans knä.

— Gråt, älskade, så går det över! sade Paul och redde i det vilda vinet han kallade.

— Ja, om du gråter med, annars ids jag inte!

— Jag har slutat med gråta, sade Paul. Men det är ingen dygd. Det är bara så, annars bara!

— Är det icke tungt att odla främmande jord? sade Anna.

— Moderjorden var hårdare, men den var lättare. Men det är bara griller. Hela jorden är ju moder.

— Säg att du längtar efter den lilla jordlappen, som du ryckt ur stäppens mördande, kvävande famningar, säg att du skulle vilja vara där i dag och se huru dina äppelträd blomma, huru dina rosor knoppas, hur dina smultron sätta; säg det, Paul, så skall jag säga dig hur jag längtar!

— Jag nekar ej att, sen jag satte spaden i vår gamla svarta jord, sådde frön, planterade trän och såg den fula marken välsignas, hur jag kände mig som bunden vid denna jord. Det var dumt att binda sig. Minnena har jag ryckt upp med pålrötterna, de ömmaste band har jag klippt av, min person har jag kastat för svinen, men jag känner mig ofri. När mina tankar gå hemåt, gå de ej till barndoms-

hemmet, där jag lärde slavtjänst, ej till fars och mors gravar, ej till våra grymma minnen av en falsk forden storhet, de gå till torvan, till myllan, där min föda växte, till de vita björkarne, där jag tänkte friska, nya tankar, till de svarta granarne som sövde min smärta, men mest och numera nästan alltid till den lilla jordfläck jag odlat. Ser du så materialistisk, så egoistisk jag är! Minns du om hösten, när regnen föllo och jag planterade syrenhäcken; huru vi vadade i leran med de våta buskarne, som jag hämtat från järnvägsstationen. Minns du hur jag grävde smultronlandet och måste sätta ner de halvvissnade plantorna långt in på natten vid ljus och lykta. Minns du när äppelträden kommo, och jag fick bära vatten en halv verst, emedan jorden var så torr. Och bönderna sutto eller hängde på stängslet och flinade och undrade vad det skulle vara gott för.

— Och så, fortfor Anna, så foro vi till stan på hösten. Och du satt och såg på din ritning över trädgården; där växte d e t och där stod d e t. Och när det var barfrost i stan gick du orolig över att d e t hade frusit eller d e t: du hade ingen lugn dag mer! Och så när vi kommo ut igen på våren, då voro sex äppelträd döda. Nikolai sade att det var frosten, men Andreas sade att Nikolai slagit lut på dem. Och så grät du!

— Gjorde jag? Å skam!

— Ja, det gjorde du, men icke över träden, utan över mänskornas elakhet.

— Okunnighet, Anna.

— Okunnighet, ja! Och så planterade du nya. Och sedan lade du kärnor av äpplen, päron, plommon och körsbär i hundratal, och så sade du åt

bönderna att de skulle få plantorna när de kommit upp, och så skulle de få ympar av träden. Och så, Paul Petrowitsch, så kom »den stora händelsen» och vi måste resa. Sedan har du icke hört något om den saken; men du tänker på den, du drömmer om den!

— Svaghet, Anna, småsaker, småsaker! Men nu tänker jag inte mer på det! Inte mer! Men tala icke så sorgset! Jag är glad i min själ i dag, ty jag har haft en stor, stor glädje i dag.

— Tala om, tala om!

Paul slog i en ny kopp te, då facteurn just kom in med posten. Det var ett brevkort och ett brev. Paul läste först brevkortet.

— Det här är inte öppnat åtminstone, sade han innan han läste. Brevkortet, som bar rysk poststämpel, hade följande lydelse: »När solen som är en Gud kan kyssa liv i ett as, varför skulle den icke kunna kyssa liv i ett brev?»

— Hm? sade Paul. Vad kan det betyda?

— Det får du väl se i brevet, svarade Anna.

— Det har du rätt i! Men brevet har naturligtvis varit öppnat; här syns märke efter ett par talgade mustascher, som suttit ovanför en älskvärd mun som slickat igen brevet.

Paul läste: »Paul Petrowitsch, Grosshandlare, Ouchy, Lausanne. Enligt H. H:s order av angiven dato översändas i morgon sex kaggar kaviar, à 2 rubel silver utan kärl. Likvid motses med omgående. Högaktningsfullt. Dimitri Baranow.»

Paul satt tyst och funderade, men kunde icke få någon mening ur detta. Att det var ett chiffer förstod han väl! Anna hjälpte honom att fundera,

men utan resultat. Då kastade Paul det öppna brevet från sig på bordet och sade: Låt oss tala om något annat, så får jag nog en idé. Vi talade om att jag haft en glädje i dag. En stor glädje, Anna, den största på länge!

— Anna, fortfor Paul, det är jämnt tjugo år sen Tschernischewskys bok kom ut. Man förbjöd den i Ryssland. Förbjöd sanningen i dess vackraste, renaste gestalt! Han själv sändes till Sibirien för att »ångra sig» att han talat sanning! Är du stark i dag, Anna?

— Åja! svarade hon.

— Så att du kan med lugn höra mig läsa ur en gammal bok, utan att du blir röd!

— Vilken bok?

— Den »berömda» Russia av sanningsvittnet Wallace.

— Paul Petrowitsch, du är icke lugn själv, då du säger det där ordet: sanningsvittnet.

— Nej, men jag vill öva mig! Vill du också?

— Ja, men jag tror att de gamla orden äro så inpinade i oss, att vi skola höra ekon inom oss eller skola våra hjärnor göra uppror!

— Jag känner mig i dag så lugn och glad att jag vill läsa i doktor Mackenzie Wallace's bok.

— Du sade det där ordet: doktor, på ett försmädligt sätt, som visar att du icke är lugn.

— Nåväl, ett skäl till att läsa.

Paul steg upp och gick in efter den omtalade boken. Därpå bad han flickorna gå ut i trädgården och plocka jasminer. Han bläddrade i boken, men hans finger dallrade. Därpå läste han med fast, hög stämma, utan att ge några tendensiösa tonfall.

»— Många av agitatorerna påstå sig vara lär-

jungar av Tschernischewsky, en man som under emancipationstiden hade en särdeles framstående plats inom den ryska periodiska litteraturen och sedermera förvisades till Sibirien, där han ännu vistas; men jag tror icke att han skulle vilja erkänna dem i denna egenskap.»

Anna gjorde en rörelse med handen och blodet steg henne åt ansiktet. Men Paul fortsatte... »och jag är fullt förvissad om att han icke skulle hysa någon sympati för de exemplar av denna kategori som jag sett.»

Anna gjorde en vändning på halmstolen, så att dess fötter skrapade mot sanden. Men Paul fortfor att läsa lika tonlöst som förut. »Med undantag av en roman, som han skrev i fängelset och som icke billigtvis (här stödde han på ordet, men tog om satsen från början utan att stöda på 'billigtvis') kan anses såsom ett uttryck för hans verkliga åsikter under sansade ögonblick, innehålla hans skrifter alltid ganska mycket sunt förstånd och moderation. Tschernischewsky bidrog dock på sin tid obestridligen ganska verksamt till en god lösning av emancipationsfrågan, avstyrde systematiskt alla förslag till dåraktiga politiska demonstrationer och torde väl nu under femton års förvisning hava tillräckligt försonat sin ungdoms överträdelser.»

— Är det bra läst? frågade Paul och andades ut.

— Det är bra, svarade Anna.

Paul fortsatte. »Slutligen skola vi tillse i vilken mån dessa hemliga sällskap kunna tilläggas någon verklig betydenhet. Utgöra de någon verklig fara för staten? Jag tror att var och en, som känner

Ryssland väl, skall icke tveka att besvara denna fråga med nej. Till och med några av agitatorerna hava insett det galna i sitt företag.»

Paul såg upp från boken och fann sin hustrus ansikte askgrått. Han steg upp och gick in med boken.

— Det kan vara nog för i dag, sade han. Men det gör gott, Anna, att öva sig. Var gång jag läser en gammal bok, känner jag hur jag vuxit. I dag kunde jag le.

— Så långt har jag icke kommit än, sade Anna. Alla dessa ord, du läste, har jag hört min gamla aktningsvärda far uttala med övertygelsens tonfall.

— Och din gamla aktningsvärda far hade troligen hört dem uttalas av sin aktningsvärda far. Det är farligt att ha aktningsvärda fäder. Emellertid: Tschernischewsky, som är död, behöver icke mer ångra »sin ungdoms överträdelser». Nu, efter tjugo år, har hans Evangelium kommit ut på tyska hos Tysklands största och mest ansedda förläggare, i tre vackra tomer, mitt för furst Bismarcks socialistlag. Vad skola vi säga om det? Vore jag kristen, skulle jag gå till skrift om söndag och tacka Gud att han varit så nådig.

— Det är en stor händelse, Paul Petrowitsch, så stor, att vi icke kunna beräkna följderna. Nu skall världen då få veta det.

— Icke så stora ord, Annischka; världen anade det förut, men nu skall världen känna det, ty Tschernischewsky hade kärleken och därför skulle hans ord tala. »När solen som är en gud kan kyssa

liv i ett as.» Hm! »Varför skulle han icke kunna kyssa liv i ett brev.» Nu har jag det!

Paul steg upp och gick till bordet där han lagt brevet och brevkortet ifrån sig mitt i solskottet.

— Se, Annischka, se — sade han och höll upp brevet. Från Dmitri.

Brevet, som legat öppet i solbaddet, var nu betäckt med en oändlighet små gulröda bokstäver som varit skrivna med sympatetiskt bläck, troligen av saften ur ringblommor, och vilka solens hetta nu framkallat. Paul läste halva brevet högt. Det handlade om »affärer», som de sammansvurna kalla det. Därpå fortsatte han att läsa andra hälften tyst. Anna ville fråga honom om dess innehåll, men hon hejdade sig, det stred mot deras överenskommelse att fråga om saker, som den andra parten ej ville meddela. Paul stoppade brevet i fickan.

— Vill ni göra en tur på sjön? sade han. Det är midsommardag i dag och vi skola taga oss vila.

Han steg upp för att dölja en nervattack som återigen överföll hans ansikte. Anna reste sig också för att kläda barnen.

*

Vid middagstiden stego de i båt i Ouchy; och Paul rodde ut på sjön. Solen sken strålande och allt var ljus och blått. Savojerbergens bok- och kastanjeskogar sågo ut som raggiga fällar och uppe på Cornettes de Bize lågo ännu några snödrivor. Waadtlandsalperna i öster längs in vid Chillon reste sig som en jättekatedral, gråa av ålder som en sådan, och de båda tornen Mayen och d'Aï höjde sig över

åsarne liknande ett Notredame uppbyggt av giganter; leende lågo Lavaux' vinkullar terrass över terrass som väldiga trappor upp till Cublys och Follys klipptempel; Dent de Morcles nästan vågräta rygg stod som ett åtta tusen fot högt mexikanskt trapptempel, vars tak var skinande vitt av nyfallen snö. Längst i väster avtonade Lac Leman i solröken med landet och låg skenbart öppet, oändligt, sammansmältande utan horisont som havet. Men dröjde ögat en stund vid att betrakta solröken, skimrade det blå Jura fram som ett långt, lätt sommarmoln.

— Är det icke som man föreställer sig det skall vara uppe i himmelen? sade Anna.

— Det är ett skönt land, svarade Paul. Men det är dock icke vårt!

— Ser du så djupt egendomslustan sitter i oss, Paul Petrowitsch, sade Anna. Det är icke vårt! Men jorden är dock allas!

— Den skulle vara! Den har varit, och kan åter bli!

Han rodde fram över det lugna vattnet som likt blåvatten dröp från årorna. Man var icke glad, och under tystnad anlände man till en udde i närheten av Lutry, där ett litet auberge vinkade med vinbersåer och kantonens flaggor i grönt och vitt.

— Om vi skulle gå i land och svalka oss i trädens skugga? sade Paul.

Anna hade ingenting emot det. De lade i land och gingo upp.

På gården vid ett stort bord satt värdinnan och plisserade en brokig sidenklädning. Det var en fyrtioårig fet kvinna, vars pussiga ansikte tydde på vällevnad och lättja. Vid hennes sida stod en flicka

på tio år och kastade ring på en krok. Värdinnan hade ett glas portvin framför sig och gjorde icke min av att vilja betjäna gästerna, antingen hon nu var bortskämd eller hon föredrog att spela gäst själv. I dörren till den lilla chalet'en syntes nu en lång, mörk kvinnogestalt om några och trettio år, klädd i en övermodern morgonklädning, som gjorde allt för att röja präktiga kroppsformer. Hennes ansikte var likvitt men fylligt, och de stora svarta ögonen voro infattade i blåa fördjupningar som diamanter när de ligga på svarta sammetskuddar i etuiet. Hennes ansiktsdrag hade något av Medusas förstenade extas, ett evigt, fruset drag av vällust kring mungiporna, som också kunde vara en gränslös sorg. Hon mätte Annas figur från topp till tå, granskade hennes klädning, hennes kängor, hennes händer och hennes hår, såsom om hon velat undersöka henne eller ta en idé av hennes sätt att kläda sig. Med ett trotsigt småleende vände hon sig till Paul och frågade vad som behagades.

— Två sifoner, svarade han, utan att se på henne.

— Vad skall det vara till dem? återtog Medusa.

— Glas! sade Paul.

Medusa vart ännu blekare, vände sig stolt som en operadrottning och gick!

— Varför skulle du vara ovänlig mot en olycklig? sade Anna.

— Kanske olycklig, kanske lycklig och brottslig! sade Paul.

— Alltid olycklig, stundom brottslig, sade Anna.

— Den som säljer sig, har brutit totalt med naturen.

— Nöd gör brott! sade Anna.

— Gå och lek med flickan! sade Paul till Vera och Sofia.

Flickan med ringen såg spefullt på barnen och viskade vid värdinnan. Vera och Sofia rörde sig ej.

— Gå och lek med flickan! sade Anna.

— Nej, det vill jag inte! sade Vera och tog systerns hand.

— Varför vill inte Vera? frågade Anna.

— Hon är inte snäll, sade Vera och såg på den koketta tioåringen med sina stora, sorgsna blå ögon.

— Då slipper Vera, sade Anna, men hur vet Vera att flickan inte är snäll?

— Det vet jag inte, sade barnet och kröp till modren.

Medusa kom tillbaka och serverade vårdslöst sifonerna utan att säga ett ord. Därpå satte hon sig vid bordet hos värdinnan och tog fram ett linne, vars spetsar hon sydde fast. Då och då kastade hon en blick på Anna, som om hon utmanade henne.

— Midsommardagen i dag, sade Paul och fyllde i glasen.

— Du är ledsen, Paul Petrowitsch! sade Anna.

— Åja, svarade Paul. Jag var för gammal att kunna bli en ny människa!

I detsamma inkom genom grinden från landsvägen en medelålders man, vilken Paul igenkände som en handlande från Lausanne. Han lyfte på sin halmhatt och hälsade Paul, log åt Vera och slog sig ner vid

värdinnans bord. Därpå rekvirerade han en tredjedels liter Villeneuve och tre glas portvin, på vilka senare han bjöd de tre damerna, vilka drucko med honom och öppnade ett samtal på landets patois, under det att damerna då och då kastade en sidoblick på sällskapet bredvid.

— Nu, sade Paul, säger han att vi äro ryska flyktingar, landsförvisade, och de titta alla på det intressanta herrskapet! Så intressant att vara i landsflykt; så intressant att vara riven som ett träd ur jorden och ligga med blottade rötter i solskenet, och känna hur saven torkar under barken; så intressant att vart man kommer icke kunna legitimera sig, emedan man icke har pass; så intressant att på postkontoret se en förklädd polisbetjänt stå vid sin sida, när man skall lösa ett penningbrev; så intressant att bli utvisad från ett bibliotek, ett museum, därför att man icke har ett intyg av sin regering att man är en folkförrädare; så intressant att i ett främmande fritt land icke kunna gå till landets representant, den stora jesuiterligans agent, konsuln, och anhålla om hans beskydd, när man blir förfördelad, skymfad och trakasserad. Men det var aldra intressantast förut, när barnen kommo från promenaden i Ouchy och hemförde hälsningar till sina föräldrar från fina ryssar, som de mött, och när de lärt sig fråga om pappa och mamma skulle gifta sig snart! Ser du Medusan, som nu tittar på dig, Anna! Så glad hon ser ut, när handelsmannen talar om att du icke är vigd vid mig. Ser du så hon föraktar dig! Hon som är så fördomsfri mot sig själv, hon föraktar dig! Hör du det! Vigd? Hon som ll viga sig med en gesäll vid första tillfälle, när

hon tröttnat på sitt liv, bara för att byta namn och för att få sin ålderdom assurerad! Så fördomsfull är den fördomsfria kvinnan!

— Vem har gjort henne så, Paul?

— Uppfostran; det är sant! Jag var orättvis! Men låt oss gå! Det plågar mig att stanna här!

— Nej, stanna, Paul; det gör oss gott att se det gamla livet levande för oss! Det skall härda oss!

— Midsommardagen i dag! fortfor Paul och blev sittande. Nu talar han om att du var en förnäm dam, som blev förälskad i medicine studenten och reste med honom ut i livet, efter den »stora händelsen». Och han, handelsmannen, är vigd, men gift kan han icke kallas, ty vore han det, skulle han icke sitta här och berusa sig på förmiddagen med lösa kvinnor och sedan komma hem till middan och gnata på maten och hustrun.

— Du är svag i dag, min kära Paul, sade Anna. Du kan icke frigöra dig från att känna andras omdöme.

— Jag är svag i dag, medgav Paul. Men det har sina orsaker, om icke sina ursäkter. Våra fördomar dränka vi som kattor med stenar om halsen, men när snöret ruttnat, stiga liken upp igen.

— Säg mig då vad Dmitri skrev, sade Anna, ty jag vet att det är detta som plågar dig och du skall känna dig lättare till sinnet.

Paul tog upp brevet som han nyss mottagit, vecklade ut det på bordet och läste: »Jag kom alltså av en händelse att resa åt Butyrki till. Det var med en rörelse du kan förstå, att jag återsåg detta lilla kära ställe, vid den lilla insjön, där vi haft så många ljuva stunder, du, din hustru och jag. Jag såg stu-

gan, vars gröna luckor du och jag målade en lördagseftermiddag, medan Anna var inne i staden. Regnet hade tagit av färgen, ty vi hade för mycket terpentin i den, Paul. Syrenhäcken, som vi satt framför förstugukvisten, stod som ett rishag, ty kreaturen hade trampat ner jorden från rötterna så att de lågo bara. Dina rosenbuskar syntes ej skymt av, ty folket, som bott i stugan, hade »slagit ut» på dem. Jag gick igenom grinden in i trädgården. Den syntes ej mer. Den var igenväxt med tistel. Jag sökte efter smultronlandet, men såg endast tistlar, stora duniga mjölktistlar. Efter äppelträden voro gropar i marken och de tycktes vara bortflyttade. Krusbärsbuskarne hade ännu litet liv, men voro dels utgångna, dels urartade, så att de stora engelska buro små gröna bär som ärter. Av kärnsängen hade man gjort en sopbacke. Jag skonar dig från flera detaljer. När jag så letade upp Nikolai, vilken gömt sig på en höskulle, sade han, att Andreas hade förstört trädgården med flit, men när jag sedan råkade Andreas, sade han, att Nikolai sålt träden och plantorna åt grannarne, sedan din gård blev konfiskerad. När jag tänkte på huru god du varit mot denna Nikolai, som du haft till din vän, och hur du» — (och så vidare! avbröt Paul). »Ditt sto Fanny såg jag gå för plogen» (det är rätt, mumlade Paul, vi skola arbeta!) »så...» (och så vidare). »Så kom jag upp till ladugården. Vilken ohygglig slump som förde mig dit den dagen, vet jag ej, ty man höll på att slakta. Och vem låg där blödande, med ögonen uppåtvända och det stora såret i halsen? Stjärnan, skällkon» (et cetera!)... »Men när jag, efter att ha sett förödelsens styggelse, gick hem genom byn, fick

se huru framför varje stuga stod ett frukträd i blom, då tänkte jag: Paul har arbetat för andras glädje, och där han sått få de skörda, och därför tar nog Paul denna, i och för sig själv, enligt vanliga begrepp ledsamma sak som en om icke glad sak för honom, dock icke som något ont, ty Paul är en ny människa och vill icke arbeta bara för sig och de sina!» Han stannade och vek ihop brevet.

— Är det lättare nu? sade Anna.

— Ja, det är tungt på ett sätt, men jag är friare. Det var icke för ro skull Jesus av Nasaret förbjöd sina lärjungar att äga något. Ingenting binder anden så som egendom. Fruktan att förlora ger aldrig någon ro, hoppet att förvärva ingen vila. Är det underligt då att de nya mänskorna först av allt tänkt på frigörelse från egendom såsom också de första kristne tänkte det. Nu är jag fri, Anna, och nu vill jag begagna min frihet!

— Men, Nikolai, din vän! Det var smärtsamt.

— Som en förlust, ja! Men vi skola lära oss att icke betrakta vänner som våra, som vår egendom! Uppriktigt sagt, tycker jag det gör mig mest ont om Fanny; hon som var van att dansa för tarantassen och bli ryktad och smekt! Stackars Fanny, som fick en fin uppfostran! Vill du fara hem nu, Anna?

De stego upp och gingo i båten.

*

Paul Petrowitsch vaknade en marsmorgon klockan tre. Han tyckte han hört sin hustru ropa, men när han nu låg i sin säng och lyssnade, hörde han intet. Det var tyst i huset, tyst ute. Genom

luckorna såg han morgonljuset bryta in, svagt vassgrönt färgat av voljärernas spjälor. Det var hans glädje, denna högtidliga tystnad, som han i egenskap av stadsbo icke var van vid. Han hörde röster i tystnaden, fridfulla, förhoppningsfulla, kärleksfulla röster som talade allvarliga, nyktra ord om framtiden, han hörde minnena av det förgångna såsom klagande, smärtfyllda verop, vilka manade till hjälp för de lidande.

— Kytt, kytt, kytt, började nu gråsparvarne utanför. De voro de första som morgnade sig. — Kytt-kytt, kytt-kytt, lät det från en annan buske, där en annan familj slagit sig ner för natten. Koltrasten vaknar och slår sin mollfigur, som vill vara sång, men endast blir en ansats; melankolisk som om sångaren kände smärtan av att vara född med lusten utan förmågan. Bofinken, som är glad ändå fast han bara kan en kort visstump på ett par takter, stämmer i, levnadslustig, alltid redo, och utan fruktan att repetera sig; lövsångaren, som vet att han är första tenoren, tar nu upp sin aria, som icke är något mästerstycke, men ändock har ett tema med variationer av aktningsvärd längd; då bli de andra tävlingslystna, kanske avundsjuka, och från lagerbuskar, cypresser, cedrar, aucubor, mahonier, buxbomar, från alla arter buskar och träd, som ha något vintergrönt i mars, höjes en fruktansvärd kör, genom vilken dock alltid koltrastens starka, mjältsjuka, ostämda toner bryta fram.

Paul stiger upp och öppnar balkongdörren. Ett hav av ljus slår emot honom; solen är ännu icke uppe, men blå som en nedfallen himmel ligger sjön, och ur dess djup resa sig Savojeralperna med de

fyra årstiderna målade på dess stora mörka dukar. Nere vid stranden stå de vintergröna träden och buskarne, av vilka Laurus Tinea just nu är översållad med vita blommor som i sommaren; i trädgårdarne växa laktuk och kål; därovan i vårens region blommar persikoträden med sin rosenfärgade snö, där skifta valnötsträden i ljusgrönt och där blomma primulor och anemoner; längre upp står bokskogen brun ännu, som om hösten, och längst upp ligger snön, vit, blådragen, glänsande, men just nu drar den i rosenrött av morgonrodnadens första sken. Och nu sjunga alla fåglar på en gång. Och över Rochers de Naye's raka kam står en båge av ljus, som är kantad med rödgult som skalet på en apelsin; och i en rämna skjuter en blixt fram, en stråle som ränner fram över ängsmarkerna och torkar daggen, en ny stråle, en hel kvast, och så kommer övre kanten av solens skiva, vaggande, dallrande, som om den knarrade på sin gamla nötta axel. Och skuggorna draga sig skygga ner för bergens fötter och gömma sig i granskogarne för att vila i svalkan till kvällen.

Paul gick fram på balkongen till sin hustrus fönster. Den vita gardinen var illa tilldragen. Han såg icke henne, men han såg de två barnen. Vera hade lagt sitt huvud ut över kuddens ytterkant och hennes utsträckta arm med den lilla öppna handen hängde över sängbrädan. Hennes ansikte var fylligt av sömnen, och munnen stod öppen visande vita små tänder som ännu icke hade en fläck. Hela ansiktet log och han tyckte sig möta blickarne från de blå ögonen genom ögonlocken. Paul suckade tungt, som om han såg sitt käraste hopp hotat av något okänt. Nu hörde han ett svagt kvidande från

sin hustrus bädd, men han ville icke väcka henne. Troligen drömde hon något elakt, om det förflutna, som aldrig kunde glömmas. Han gick åter in i sitt rum, tog kläderna på sig och gick i strumpfötterna ner i trädgården. Han såg på sina spaljerade aprikoser och persikor, vilka redan blommat ut och satt små ämnen till frukter; han hälsade på sina bin, vilka redan voro i arbete; och så skulle han gå in i ladugården, då han hörde ett högt jämmerrop uppe ifrån sin hustrus rum. Han sprang uppför trappan och lyssnade vid dörren. Nu hörde han sitt namn framjämras. Han knackade på dörren och steg in. Där låg Anna vridande sig med ansiktet rött av smärta.

— Varför, Anna Ivanovna, gjorde du icke som jag bad och förberedde frun medan tid var. Nu stå vi här: Bernhard är hos de sina, och jag måste lämna dig ensam.

— Inte förebrå mig nu, Paul, kära, men skynda dig.

— Förlåt, älskade, sade Paul och strök hennes heta panna.

Vera vaknade vid modrens förnyade jämmerrop. Hon reste sig upp i sängen, såg med fasa på modren och sade: Pappa skall inte göra illa mamma.

— Nej, älskade barn, pappa gör icke mamma ont, men mamma är sjuk.

Paul kysste sin hustru och sprang ut. Men när han kom i porten, hörde han hennes anskri, som trängde genom fågelsången som ett nödrop, som ett varningsrop för dem som nu under jubel

firade bröllop utan fruktan, utan tanke på födelsens smärta, dödens smärta.

Han sprang uppför backen åt Lausanne till, sprang så att hjärtat flög i honom och blodet pulsade i hjärnan. Han kom upp till den lilla kyrkogården med den svarta cypressen, då med ett hans ben stannade och det började rycka i hela hans kropp, rycka såsom hans ansikte stundom plägade. Han stod alldeles orörlig och fattade i kyrkogårdsstaketet. Där sjönk han ned och kom icke ur stället, ty hans knän hade böjt sig och kroppen dragit sig ihop såsom under inverkan av ett galvaniskt batteri. Han såg kyrkogården med de igenväxta gravarne genom staketspjälorna och skulle ha fallit i sanslöshet, om han icke hade bränt händerna i en nässelhög. Då vaknade han till besinning, tänkte på sin hustru och skrek på hjälp. I fönstret på den katolska kapellbyggningen mitt emot kyrkogården syntes nu ett fett, blåsvart ansikte i en vit nattmössa. Det var prästen som nyss vaknat och hört ropet. När han såg Pauls förvridna ansikte och sammanfallna kropp, trodde han det var en drucken, som sökt sig hem från ett nattligt gille, och han stängde genast fönstret med det enda ordet: fyllhund!

Men Paul ropade alltjämt på hjälp. Han lyfte sin näve mot himlen, han rev sitt hår, han förbannade dem som i fängelset brutit hans krafter för att få honom bekänna vad han icke visste, och nu ångrade han att han flytt från en nära förestående död såsom den var den gången, ty livet var i detta ögonblick honom tyngre än han någonsin kunnat dikta det. Han tänkte med saknad på tortyren i S:t Petersburg, där han led ensam, under

det han nu led för henne, för en annan, och han måste erkänna att känslan för andra är starkare än känslan för en själv. Han såg kammaren, där Anna låg ensam med barnen, återhållande smärtans rop för att icke skrämma dem.

När han ropat en stund, kom en närboende fermier ut och skyndade fram till honom.

— Vad är det? frågade han deltagande.

— Jag är sjuk, svarade Paul, men min hustru ligger i barnsnöd, spring i himlens namn till ackuschörskan i Lausanne och bed henne genast komma ner till rosieristen i Ouchy. Bry er icke om mig, spring, och himlen skall välsigna er!

Fermiern ville hjälpa Paul först, men denne avslog hans anbud och började krypa nerför backen tillbaka till sitt hem.

Ibland stannade han och röjde undan de vassa stenarné, och då bannade han. Den som då mött honom skulle ha trott sig se en sköldpadda, som sökte resa sig för att gå upprätt och se himlen i ögonen som en av skapelsens herrar. Svetten rann utför Pauls ansikte och skägg, och saliven fradgade sig om hans mun.

— Se människan, utbröt han, se människan nedbruten till marken av världens herrar! O, Gud, Deus optimus, maximus, se huru dina ställföreträdare förvandla mänskobarnen till kräldjur och bryta ryggarne av dem när de vilja resa sina huven! Se hur de skändat ditt mästerverk, hur de förstått använda tidevarvets, snillets största uppfinning, som skulle ha begagnats att vara språkrör mellan folken! De ha stulit blixten från himlen för att slå oss med lamhet, ack Herre, huru länge? — Därpå

samlade han sig såsom om han blygts över att ha deklamerat och han kröp vidare neråt gränden.

Han kröp in i gränden som förde till hans bostad. Då hörde han ånyo sin hustrus jämmerskri. Han kunde icke krypa längre, ty nödropen röck i hans ryggrad och nerver. Men nu rullade han sig, ty han måste fram till henne. När han kom närmare, hörde han även barnen skrika, så förtvivlat, så hjälplöst. Tårarne runno utför hans kinder och blandade sig med dammet från marken, att hans ansikte var alldeles oigenkännligt när han äntligen hade kommit fram till brunnen, i vars stenkar han lyckades krypa ner. Det kalla vattnet syntes verka lugnande på honom och hans kropp började räta ut sig igen. Efter en stund, sedan han låtit vattenstrålen spola över nacke och rygg, steg han upp ur badet, sprang upp på sitt rum och fick en torr rock på sig. Strax därpå var han vid sin hustrus bädd.

— Hon kommer genast, viskade han, lutande sig över henne, genast.

Därpå bar han ut barnen och sängarne i rummet utanför och började kläda dem, allt under det att de ropade: mamma! mamma! Så lämnade han dem ett ögonblick och gick in till modren, som tog honom våldsamt om halsen, under det hon vred sig i smärta. Därpå sprang han ut på balkongen och tittade åt vägen om de skulle komma snart. Han bad till Gud, ty han trodde på en Gud, om också icke på bönens makt att ändra detaljer i jordelivets lilla styrelse, han bad till Gud såsom han lärt det från barndomen, ty han var svag nu. Och naturen därute log så oharmoniskt mot hans jämmer, och fåglarne sjöngo lika friskt som förut. Och så skulle

han in igen och hjälpa Sofia rätt med strumpan, som hon satt avig, och så till Anna igen, när värkarna kommo, och hon måste ta honom om halsen lyftande sig i sängen, som om hon ville dö med honom vid sitt bröst. Och så lade sig stormen igen efter ett nytt anskri; och så låg hon där lugn, rosig om kinderna, med håret utslaget och ögonen glödande. Så skulle han göra eld i spiseln tills den lilla kom. Han sprang in till Vera och Sofia och plockade fram alla böcker med bilder, alla fotografier han hade. Och så skulle han dra upp byrålådan och leta fram små barnkläder och annat som Anna låg och föreskrev. Och så ned i källaren efter badkaret.

När han kom i trappan med badkaret hörde han ett förfärligt anskri, värre än något av de förra, och när han kom in i kammaren låg Anna tyst med ett soligt leende över ansiktet, matt, lugn och hämtande andan. Underifrån täcket hördes ett kvidande, som ökades, och blev ett svagt levnadslustigt skrik, som Paul så väl kände. Han blev glad, ty han visste det var överståndet, han var läkare och visste att det var fara i dröjsmålet, men han kunde icke förmå sig att lyfta på täcket, nej, han var ännu för mycket av gammal människa. Vilken kvinna som helst, men icke sin hustru! Han kände sig i en ny satanisk dilemma, lika svår som den förra, men han kunde icke förmå sig, han kunde icke. Varför kunde han icke? Det visste han ej, men det var så! Då hördes steg i trappan. Han rusade ut och mötte den väntade frun. Han omfamnade henne och sköt henne in i rummet. Därpå hämtade han flickorna och förde dem ner i trädgården.

Han andades lättare, medan ännu hans ben dar-

rade. Han såg upp till bergen, och de stodo så trygga och skinande som alltid, och himlen var ljus. Han plockade av de vackraste tazetter och tulpaner och gjorde en kvast i idel ljusa färger, inga blodröda, inga brandgula, bara vita och skära som lugnade ögat.

Om en halv timme kom frun ut på balkongen och vinkade honom. Han var inom en minut uppe och hade sin son i sina armar. Sin son! Det var en underlig glädje han icke känt förr, och han kunde icke fatta varför detta egentligen gjorde honom mera glädje än hans första dotter. Var det sin avbild han omfamnade? Var det ett nytt jag, i vilket han hoppades se alla sina drömmar om en ny man förverkligade, ett skott på den gamla stammen, som skulle växa nytt, friskt, som icke skulle lära sig alla dessa dårskaper han fått lära och som nu likt ogräs ej kunde utrotas på en gång, en representant av det kommande släktet som kanske var fött med nya tankar, en ny hjärna, ett nytt hjärta! Kanske! Och så lade han sonen vid modrens barm, där han skulle sova och växa medan föräldrarne arbetade på att skaffa nya värdiga föräldrar åt den nya tidens man.

Ett par dagar senare satt Paul Petrowitsch inne vid Annas bädd. De hade stannat i samtalet och det hade blivit alldeles tyst, så att man endast hörde de svaga andhämtningarne från den nyföddes vagga. Men de hörde genom tystnaden vad de tänkte, var och en på sitt håll. Paul hörde att Anna tänkte: nu ha vi talat en lång stund om saker som icke bry oss det minsta. — Och Paul tänkte själv: vart vill hon komma?

Slutligen började Anna med en röst, som hon försökte göra så vek som möjligt, så att orden verkligen skulle låta som en bön: — Paul Petrowitsch, jag har en bön till dig!

— Alltså något som strider mot mina önskningar, Anna Ivanovna, ty eljes behövde du icke bedja! svarade Paul, orolig.

— Ja, sade Anna modfälld.

— Nu kommer alltså det oförutsedda! Tala!

— Bliv icke ond på mig, Paul, förakta mig icke, men neka mig ej min bön! Låt mig döpa vår gosse.

Paul blev sittande, tämligen lugn.

— Ett återfall! Hm! Det är mycket naturligt, men det finns naturliga saker också som kunna vara obehagliga, såsom när åskan slår ner genom en skorsten eller dylikt. Detta fall är ledsamt, Anna Ivanovna! Vi ha föraktat att begagna prästen när vi gifte oss, och nu skola vi gå och be om förlåtelse. Det är verkligen ledsamt.

— Varför är det ledsamt, då vi icke gå och bedja om förlåtelse. Och du säger vi! Du behöver icke göra det, jag kan ju få göra det ensam!

— Barnet upphör i alla fall icke att vara även mitt barn; och man kan aldrig resonera bort att mitt barn är döpt! Det är ett dåligt exempel för »vännerna».

— Skjuter Paul vännerna mellan mig och sig? sade Anna med ett tämligen hårt tonfall.

— Nej, svarade Paul, och Anna Ivanovna skall icke ge ordet vännerna en ful betoning. Anna vet vad vännerna äro; de äro icke en person eller flera, de äro saken! Men frågan är svår! Paul

Petrowitsch anser brottsligt att låta viga sitt barn åt maktens eller våldets herrar; Anna Ivanovna anser brottsligt eller något sådant att icke döpa sitt barn. Vad skulle Salomo svara i den saken, Salomo den vise nämligen; vad Salomo lagstiftaren svarat, det veta vi, men vi, Anna Ivanovna, vi vädja icke till lagen, som vi ej erkänna!

— Därför bad jag också Paul Petrowitsch om att få döpa barnet. Jag bad!

— Jag vill söka något starkt motiv mot mig själv, Anna, älskade, att jag må få göra din vilja. Vännerna skola säga: fy; Paul Petrowitsch, som, när han gifte sig, föraktade den smutsiga prästen, han har bakom sin rygg låtit hustrun döpa sitt barn. Vad skall Paul svara?

— Jag gjorde min hustru till viljes, emedan jag älskade henne, skall Paul svara.

— Men då skola vännerna svara: han älskade en kvinna högre än sanningen; Paul är icke den vi sökte!

— Så kan man av en enkel likgiltig sak få en stor ting.

— Det är icke en likgiltig sak att lova bort sitt barn åt det osanna. Och tänk, Anna, när du sedan ångrar dig, ty det kommer du att göra!

— När skall det upphöra att slita, Paul? Tror du att en förening mellan makar är möjlig, då vi i det band, som skulle förena oss, just känna slitningen värst?

— Under nuvarande förhållanden tror jag ingenting är möjligt, men därför, Anna, just därför, ville jag helst av allt att vi skulle börja ändra förhållandena med våra barn! Jag förebrår dig icke, ty det kunde

ha hänt mig samma sak, och då, då hade samma förhållande inträffat, men omvänt! Vad skola vi göra? Ty jag gör ingenting utan att höra dig! Kunna vi i detta fall förena våra önskningar? Kunna vi döpa och icke döpa på en gång? Kunna vi komma överens, utan att den ena uppger sitt samvete? Och måste icke den ena underkasta sig den andra, huru än utslaget faller? Och när underkastelsen skett, då är förbundet löst! Inte sant?

— Det är bedrövligt, Paul, men vad skola vi göra! Jag kan ej hjälpa det, men jag får ingen ro, förrän barnet är döpt! Det är enfaldigt, det är vidskepligt, men jag kan icke hjälpa det, hör du!

— Jag tror det, Anna! Jag vet att kroppsliga uppskakningar likasom vända ut och in på själen, så att det som låg på botten kommer upp; jag vet att döende få återfall av sin gamla barndomstro, och det drages alltid fram som bevis på Voltaires dåliga tro, att han fick återfall i medvetslöst tillstånd; jag vet själv att jag än i dag tittar på bubblorna i tekoppen och kan vara mörkrädd därför att min barnjungfru inlärde mig sådant skrock i min barndom! Du skall döpa ditt barn, Anna, men jag skall icke vara med om det! Och vi tala aldrig mer om saken.

Anna fattade hans hand och kysste den.

— Tack, älskade, älskade Paul; du har gjort mig så outsägligt lycklig.

— Men vi skola aldrig tala om det, Anna! Och jag hade ju icke kunnat neka dig! Ty det är ditt barn.

— Och ditt också, och du har lagen med dig, Paul, ty lagen bjuder att barnet skall följa fadrens

religion. Men lagen är stiftad av män mot kvinnor.

— Nej, Anna Ivanovna; lagen är stiftad av män och kvinnor, ty vi ha haft kejsarinnor också som gjort lagar; lagen är stiftad av överklassens män och kvinnor emot underklassens män och kvinnor. Rättvisa! Anna Ivanovna, och låtom oss vara vänner när vi draga emot lagen!

*

Paul hade givit upp sin vilja för Annas önskan, men han kände icke därför underkastelsen. Anna däremot hade tagit en gåva av Paul och hon kände sig stå i skuld. Nästa gång Paul hade en önskan emot hennes, måste hon giva upp sin önskan. Hennes lugn var rubbat. Hon såg dagligen och stundligen sin fordringsägare inför sig. Hon gick och fruktade varje stund att han skulle kräva henne. Hennes tankar snurrade omkring den enda frågan: vad skall han komma att fordra? Hon gissade på allt upptänkligt, och vad helst det var hon stannade vid, kändes det henne motbjudande att ge det ifrån sig, ty det kom som ett ingrepp i hennes person; hon kunde icke säga nej, ty det var en skuld, och det var bara att betala. Hennes själ var ofri, ty den hade låtit inteckna sig. Men hon kunde icke avstå från att döpa barnet, ty skruplerna voro starka. Och även om hon avstått, så hade ju ändock Paul givit sin skänk. Paul kände, att något stuckit upp emellan dem, men han kunde icke få bort det. Att tala om det var omöjligt. Det hade skett helt enkelt, och det stod där. Fruktan att såra, att väcka en misstanke skrämde honom, så att han började bli sluten.

Och numera hade han ju inga garantier för att icke han skulle stöta på andra meningar av äldre dato som slagit upp hos Anna. Anna gick och kände sig än mer skyldig för Pauls grannlagenhet, och ju finkänsligare han var, dess mer ökades skulden. Att dagligen och stundligen se sin fordringsägare och veta att man levde på hans barmhärtighet väckte ett slags kylig känsla, som närmade sig ovilja mot Paul. Å andra sidan tyckte Anna, att hon liksom återfått en del av sig själv genom att återfå en del av sina gamla känslor och meningar. Det var henne nästan en fröjd att känna det hon ägde en tanke som Paul icke delade, ty det var hennes uteslutande egendom, något som hon icke fått av honom, ty alla de nya tankarne hade hon fått av honom. Att hon fått de gamla tankarne av andra, såsom föräldrar och lärare, det tyngde icke på henne, ty hon hade icke fått dem av honom, och det syntes vara huvudsaken.

Dagen för dopets förrättande var inne. Bernhard skulle bli dopvittne. Den lille var pyntad i en vacker dopklädning. Paul gick från trädgården upp i rummen och hjälpte kläda flickorna, vilka skulle följa med. Detta ädelmod gjorde ett nytt obehagligt intryck på Anna. Hon försökte däri läsa ett hån, men det kunde hon icke med bästa vilja. De voro klädda och färdiga att åka. Anna sade farväl, ganska kort. Paul kysste barnen. Han ville säga, att de skulle vara rädda om den lille, men han åtrade sig. Det var nog Anna ändå. Och så foro de.

Paul stannade i rummen. Det var om eftermiddagen. Det blev alldeles tyst, och Paul, som icke varit ensam i hemmet förut, kände det ganska

underligt. De hade rest! Alla, som höllo hans vilja kvar vid livet, detta liv, som utan dem var honom en pina. För det kommande hade han gjort nog, mer än andra, och han trodde icke på några resultat förr än efter flera släkten. När första beklämningen givit sig, satte han sig på balkongen. Han andades friare, tyckte han. Han behövde icke dela sina tankar med en tröttande uppmärksamhet på sig själv, sina ord, sitt uppförande. Han tänkte klarare i ensamheten och tystnaden. Och när han kände tankarne gå sin starka gång framåt, utan att ryckas i rocken, utan att törna mot, växte hans mod och hans hopp. Han kände möjligheter att kunna tänka sig ut ur den labyrint, i vilken uppfostran murat in honom. Tvivlen dunstade bort, och han såg i alla dessa ömma band endast band. Tänk, den dagen då Anna skulle begära att få sätta barnen i skola — i skola, där de skulle lära sig bli lika dåliga han en gång var! Att hon skulle begära det, hade han anledning att befara. Då måste han göra ett nytt våld på sitt samvete eller på hennes vilja. Men hade icke en mor rätt att arbeta för vad hon ansåg vara sina barns väl? Jo! Alltså skulle han nödgas göra våld på hennes samvete. Det kunde han icke. Han, som sökte samvetets frihet åt alla, skulle börja med att göra våld på hennes samvetsfrihet! Nej! Men, gjorde han det icke, då skulle ju aldrig det börja, det nya som skulle komma! Och gjorde han icke början med sina barn, vem skulle då börja? Jo, han skulle fortsätta att arbeta för det helas förändring, meningarnes förändring, så skull de nog komma efter, de andra. Och hoppet om att få börja med de sina måste han lämna i sticket för det helas

skull. Så skulle det bli. Han skulle gå sin väg, sin ensamma förfärliga väg, om den så bar vart som helst. Det fanns intet annat. Så skulle han kunna göra något stort och nyttigt. Det var ett grymt offer, det var en bitter missräkning; men ödet ville det så! Men om han icke förmådde, om han skulle stupa? Så fingo väl andra taga vid sedan. Emellertid, inga överord. Han ville pröva sig först.

Han gick in till skrivbordet i Annas rum och skrev på ett papper: »Jag reser bort på ett par dagar. Farväl så länge! Din Paul.» Därpå samlade han något kläder i sin nattsäck, och skulle gå. Men i dörren vände han om. Där stod lullan tom, men med en liten fuktig grop på huvudkudden; där stod Veras säng, där stod Sofias. Det skymde som ett svart moln för hans ögon, men han gick. Gick ner till ångbåtsbryggan att vänta in ångbåten, som gick till Evian på Savojerstranden.

Bryggan skjuter långt ut i sjön, och han tyckte sig vandra ut i det oändliga; utanför brohuvudet den blå sjön och de blå bergen; mellan de glesa plankorna syntes det blå vattnet; det var som en väg vilken icke leder någonstans, en trampolin till evigheten. Han satte sig på bänken längst ute. Hans huvud kände sig utvilat, och det arbetade, om av nödvärn mot andra tankar, eller av lust efter friheten visste han ej, men drömma eller svärma hade hans hjärna slutat med för länge sen.

Så kom ångbåten. Paul satte sig på fördäck så att han vände ryggen åt schweiziska stranden. Han kände ett förfärligt behov att företaga sig något. Han tog upp sin anteckningsbok och började

skriva. Och så skrev han, ända tills de kommo till Evian. Det led nu mot aftonen. Han gick upp och tog ett rum på det anspråkslösa Lion d'Or, varifrån han hade utsikt över sjön och schweizerstranden. Sedan han tvättat sig, satte han sig vid bordet att läsa vad han skrivit. Han blev glad, ty det innehöll en hel mängd nya tankar, och han kände att hans huvud hade arbetat fritt och utan något störande tryck. Hela hans tillvaro liksom svällde ut, och han erfor samma känsla av förstoring som man kan erfara, då man ligger vaken i mörkret och tycker att huvudet är så ofantligt stort. Han beställde en kopp te och satte sig vid fönstret att dricka. Han tittade ut åt andra stranden, såg katedralen i Lausanne, tornet i Ouchy och Beau-Rivage. Men han erfor intet obehag. Det stora blå vattnet låg emellan honom och det förflutna. Han hade gått över en avgrund, rivit upp bron och kastat spillrorna ner i djupet. Det fanns ingen återgång. Ett ögonblick hisnade han, men så gjorde han våld på sig. Därpå gick han ner i den enkla matsalen och satte sig vid ett ensamt litet bord för att äta. Vid ett annat bord sutto två franska borgare, vilka tycktes vara handlande i stan. Paul slog sig i samtal med dem. De talade om handel, tullar, politik, och Paul märkte icke att han talade alldeles på det gamla sättet. Han såg sakerna ur alla de gamla synpunkterna, och han motsade icke männen ett enda ögonblick. Han erfor ett visst varmt välbehag av att höra sin röst blandas i förtroligt samtal med andra människors; det var samma varma känsla som att återfinna gamla vänner, man icke sett på länge. Och huvudet arbetade utan an-

strängning, utan bevakning; tungan talade ledigt och han kände en stark dragning till dessa människor. Han var just inne på skyddstullarne, i vilka han upptäckt en nyttig sida, en human tendens, då dörren öppnades och in trädde en ung gosse åtföljd av en präst. Gossen hade en säker hållning, såg ut att vara en rik mans son. Han var väl klädd, hade en Bædeker och en alpstav med ett dyrt arbetat handtag. Prästen i sin långa svarta kjol såg ut som en gammal kvinna. Han hjälpte tolvåringen av med överrocken och ville utse en plats åt honom nära spiseln. Men gossen hade redan utsett en annan plats och ville icke sitta vid spiseln. Prästen, som tycktes vara ett mellanting mellan tjänare och lärare, lydde ödmjukt. När de tagit plats, började gossen läsa i Bædeker, men prästen ordnade på bordet framför den unge och drog en mattstump fram under hans fötter. Det låg något av kvinnlig ömhet i hans sätt att göra sina tjänster, men lärjungen mottog stolt och otacksamt dessa små artigheter. När de beställt vad de skulle äta, tog prästen fram sitt lilla svarta breviar och mumlade halvhögt några lectier, allt under det han blev avbruten av frågor från discipeln, som läste i sin Bædeker. Prästen besvarade alla frågor antingen med en nick under det läpparne gingo, eller med ett ord i en paus. Slutligen stoppade han in boken. Steg upp och gick efter överrocken, som han med milt våld ville lägga på sin unge herres axlar. Men denne kastade rocken på golvet. Prästen tog upp den leende, dammade av den och lade den på en stol bredvid den unge härskaren. Paul, som icke i allmänhet tyckte det var synd om präster, emedan de gjorde

så mycket ont, kunde icke undgå att känna det upprörande, då han såg denna ömhet kastas på golvet. Nu lagade prästen sallaten, under det herrn läste vinlistan. Den gamle mannen, som såg ut lik försakelsen och förödmjukelsen, frågade varje ögonblick sin despot hur mycket olja han skulle ta, om det var nog med ättika och peppar och salt. En av borgarne, som också åsett främlingarnes förehavande, skulle nu säga något kvickt, efter en präst var närvarande, och han sade: Jag tror vi få fult väder efter korparne draga. Prästen, som väl visste, att han och hans bröder kallades korpar, svarade: Det kan bli vackert också, goda herrar. Korparne äta korn ibland på åkern, men de plocka mask också! Paul kunde inte underlåta att tycka det prästen hade rätt. Savojen var ett fattigt land, och tiggde prästerna av de rika, så gåvo de också åt de fattiga. När Paul steg upp för att gå och lägga sig, hade han den största sympati för prästerna, vilka åtminstone ägde tankar för annat än jordiskt förvärv. Och han gick och lade sig.

Föll i en tung sömn, nästan som sanslös, och sov till morgonen klockan fyra. Men då var han fullt vaken. Han sprang upp ur sängen. Vad hade hänt? Hans sista tankar från gårdagens kväll kommo först fram. Han hade delat meningar med kälkborgare och sympatiserade med en präst. Hur hade detta gått till? Hade hans hjärna, som var så fri förut, tappat taget i kuggarne och gått baklänges? Kanske hållhaken släppt? Vad hade hänt? Han hade lämnat sin hustru och sina barn, därför att hustruns huvud efter en kroppslig uppskakning råkat ut för samma äventyr som hans. Han frös. Han

kände en tomhet, som om han vore endast ett skal utan inälvor. Han kände sig bunden vid en elastisk tråd. Nu hade den töjt sig så långt den förmådde, men den började draga tillbaka. Kunde den brista? Nej! Nej! Han hade rest över sjön och tagit sitt stora huvud med sig, men hjärtat låg kvar på andra stranden. Och nu var huvudet tomt, när hjärtat icke försåg det med blod. Han trodde att huvudet var fritt i går, men det var bara tomt. Sådana dumma tankar det tänkt på egen hand. Vad sökte han hos de enfaldiga borgarne i går kväll? Blod i sin tomma hjärna. Och så fick han gammal, svart, levrad, utbränd blod.

Han klädde sig och gick ut. Gick ner på stranden. Vingårdarne stodo där med sina döda valnötsträd uppspikade som hela skogar av Golgata's; och med dessa döda trädstammar voro de unga, levnadsfriska vinrankorna »gifta», som romarne kallade det. Och om en månad skulle de svarta hemska uppgillrade trädliken klädas med friskt vinlöv. Han kände sig som en rothuggen trädstam, på vilken ännu icke grönskan kommit; han kände att han på sin höjd skulle kunna få låna grönska utifrån av andra; ty ifrån sig själv kunde han icke mer skjuta skott, sedan man i hans ungdom slagit svavelsyra på roten. Men han skulle också kunna bli ett sådant där hopspikat spaljé, ett stöd, efter vilket de unga rankorna skulle kunna klänga upp i solen.

Nu hade han, död som han var, velat gå ut på egen hand och agera ungskog, men det dugde han icke till. Men han var dock nödvändig. Fälldes han, så föll hela den härliga vingården ihop och skulle ruttna på marken. Och höllo icke de svaga

rankorna uppe honom också? Han kände det nu, att han icke kunde stå för sig själv!

Han gick upp på sin kammare för att skriva ett brev till Anna, men han kunde icke skriva. Han började tala om att äktenskapet var en orimlighet, att han aldrig kunde vara säker på att icke hon skulle få flera återfall. Men så hörde han en liten mjuk röst, som svarade i hans öra: »Paul Petrowitsch, var rättvis! Har du icke också lidit av ett återfall, ett återfall till den vildaste romantik, då du, som kände lagen om återfall, som förutsett det, som visste, att vi övergångsmänniskor äro skröpliga ting, ändå fordrade det orimliga av livet? Äktenskapet, såsom fullkomligt, kommer aldrig att finnas, icke ens hos de unga människorna, ty livet ger intet fullkomligt. Har du det icke bättre än de flesta? Alltså, kan du icke vara nöjd? Låtom oss dragas med varandra, ty vårt välbefinnande i ändlös sympati är icke äktenskapets mening, ty äktenskapet är gjort för det kommande släktet.» Men när Paul hört svaret till slut svarade han: »Sant, men om äktenskapet är gjort för det kommande släktet, måste vi tillsammans arbeta för det kommande släktet och icke emot det.» Men rösten svarade: »Kom då till oss och arbeta och gå icke ensam ut i världen och tala för vinden. Ty du kan lika litet göra något ensam, som jag kan det. Ty vi älska varann, Paul. Kärleken är ett mysterium, som du aldrig kan utröna, som vi aldrig kunna utröna. Den är icke sympati, emedan vi ha snarare antipati, Paul, och ändå, Paul, älska vi varandra. Du känner hur det drar dig tillbaka, hur du lämnat en del av dig på andra sidan sjön. Den är icke lika meningar, ty

meningar kunna ändras, och det är en lös grund; den är vad den är, kärleken: två egoismer uppgångna i en, men vi voro något för egoistiska för att vilja uppgiva egoismen, vilken vi smycka med det gamla namnet personlighet, individualitet. Jag har haft ett återfall, du ett, som var lika svårt, då du miste sansen och begärde för mycket av livet. Begär litet mindre, och det blir bättre!»

Men nu steg Paul upp. Verkligheten med alla dess detaljer trängde inpå honom. Trädgården stod där utan vård, ogräset skulle ränna upp, rosornas stammar skjuta vilda skott, bien svärma och flyga sin väg! Och så barnen: Vera, hans äldsta bekantskap. Hon som kom under den svåraste tiden, då det knappt fanns mat i huset. Men hon kom med nytt liv, nya krafter och med mod åt dem alla. Det var med tanken på henne han lyfte berg. Och när hon sedan växte och satt i hans knä vid skrivbordet då han läste korrekturen. Och sedan hennes små sorger, när syster kom. Då blev hon icke ensam om all ömhet. Hon kände sin missräkning och blev tungsint. Det var hennes första bitterhet i livet. Allting skulle hon dela med Sofia, dockor, kakor, föräldrarnes kärlek. Men far hade två händer att leda dem med, och två knän att sätta dem på. Men det var icke detsamma, som att få vara ensam. Och så Sofia, som strax i början kände att hon icke var så välkommen som systern, som måste begära allt vad Vera fick utan bön, som fick kämpa sig till varje rättighet. Här fanns att lära, sig själv först, här fanns att se huru det icke skulle vara, huru det borde ha varit en gång, då han växte upp. Och så, vem skulle sköta huset och skaffa maten? Så dum, så roman-

tiskt dum han var i går! Alldeles som i romanen, där man tar en kappsäck och reser.

Paul ringde på uppasserskan och begärde sin nota. Han skulle icke utsträcka sin romantik längre och skriva något dumt brev. Han skulle icke sitta här en dag till och pina livet ur sig, medan de sutto på andra sidan sjön och sörjde. Nej, han skulle fara tillbaka med första båten, gå direkt hem till Anna och säga: Jag har burit mig dumt åt!

*

Anna och Paul sutto om eftermiddagen följande dag nere i trädgården och språkade om det förflutna. Paul hade satt sig så nära henne han kunde, såsom om han ville gömma sig hos henne, värma sig hos henne, och han hade stuckit sin arm under hennes, såsom om han ville hon skulle leda honom.

— Vår värsta fiende, Anna, det är vår naturliga människa, den där avbilden av något ovanom, som känner sig vän med alla individer av samma art; det är den som bryter udden av vårt stora berättigade hat, det är den som narrar oss till medlidande med våra fiender, som gör oss slappa när vi skola hugga till och som ger oss ånger när vi redan huggit, ånger, tänk, över en vacker handling, som frigör för sekler. Ingenting falla vi för så som förlusten av våra likars sympati. Har du känt hur hjärtat fryser som en glass i maskinen, när du möter en för detta väns isande blickar, då han icke vill känna dig längre; du vet att han har orätt, och du har rätt, och i det ögonblicket ger du ändå honom rätt och dig själv orätt. Anna, aldrig glömmer jag den gången,

du minns, när jag, halvt omedveten ännu, gav ut Kända Saker i Moskva. Ingen kunde förneka sannfärdigheten, men ingen vågade ta saken på allvar. Det var då man fann på, att ta det hela som en dikt, och man nödgades till den utvägen att förvandla det hela till en litterär succès. Taktiken var klok nog. Och så överbjöd man varandra i beröm över skildringarnes konstnärlighet — man förvandlade ett väl laddat och riktat skott till en raket, som styrdes rätt upp i luften, där den fick krevera i ett vackert färgat eldregn, som hälsades med applåder. Men man gick längre. Man intog mig i den litterära klubben Artistitscherski Kruskoj. Det kunde ha varit det klokaste man gjort. Aldrig glömmer jag den kvällen. Där råkade jag, ansikte mot ansikte, alla våra fiender; alla de som gjort lycka, som hade stora namn för talang och kunskap. Men jag råkade också en mängd som saknade båda och likväl voro där, emedan de hade makt. Där var ljust och varmt; väggarne voro behängda med tavlor; golven belagda med mjuka mattor; taken förgyllda, borden dignande av mat och dryck. Inga vreda blickar; man nickade vänligt åt mig såsom om man sade: »vi förstå varann; du skall bli en av de våra och vi tala aldrig mer om saken». Jag, som med ens drogs från min mörka kammare, från försakelser och missaktning, jag var bliven en av dem. Och nu på nära håll, huru mänskliga, huru små voro de icke. Och de mäktiga, som visste att de voro här på nåd, huru ödmjuka voro ej de. De böjde sig för denna naturens gåva, som heter talang. Mitt oerfarna sinne bländades, och jag fann genast sofismer för att försvara dem. De voro tillsammans, advocerade jag,

icke för att beundra varandra, utan för att i talangen dyrka den givmilda naturen där den slösat sina snillegåvor, ty jag var ju så uppfostrad, att jag trodde på snille ännu. Men hade jag då sett skarpare, skulle jag sett, huru de alla gingo där såsom generade; såsom frågade de sig själva: vad har jag gjort? Är jag ock ett snille? Och många kunde med skäl fråga sig: vad gör jag här? Sedan efter supén, då vi sutto i det intimaste samspråk — jag talade just vid två av de värsta fienderna om emancipationen, och jag kunde icke annat än beundra deras humana sätt att behandla frågan — höjde redaktören av Starowna Volja, du vet vår arvfiende, sitt glas och bad de närvarande hälsa mig välkommen i deras ädla lag. Han talade med värme om min talang — alltid om talangen! — och rörde icke alls vid de Kända Sakerna. Man satt som på nålar, ty man väntade något obehagligt utbrott, något avslöjande. Nej, det kom intet. Talarens ord verkade värmande på mig; jag gladdes över att höra ädla mänskliga tankar från en fiende, jag blygdes över mitt orättvisa hat, och — jag ångrade mina hugg. Ångrade mig, Anna.

När talet var slut och alla druckit mig till — ingen vägrade! — lyfte jag mitt glas med rörelse, uppriktigt glad av att ha sett det mänskorna voro bättre än jag trott, då jag mitt över bordet, i en grupp av mörka ansikten, får se två brinnande ögon riktade på mig! Det var Ivan, målaren. Han log försmädligt, ömkande!

Jag förlorade kontenansen, tackade kort och gott för skålen, och kände mig missmodig!

Nästa gång, jag besökte klubben, blev jag än

mer intagen än förra gången. Jag såg fiender omfamna varandra, redaktörer av fientliga tidskrifter, som skrevo mot varandra, sitta helt fredligt och tala om brinnande ämnen, artister, som läto vissla ut varandra, sjöngo tillsammans, drucko tillsammans och kysstes frampå natten. Vad var detta? Var det slapphet i karaktären? Nej, det var naturmänniskan, som bröt fram, när stridens ämnen och orsaker för ett par timmar voro suspenderade. Voro de falska? Nej, i dessa stunder voro de sanna, ty de trodde vad de tänkte och menade vad de sade. De gladdes, de som jag, över att de fingo vara människor ett ögonblick, att få vara små, enkla, ty här fanns ingen okunnig publik att dupera. De logo som augurer åt sin avlagda munkkåpa, men de logo gott. Och i morgon skulle de vara augurer igen, vilddjur igen. Jag hade vid efterspelet fattat mitt glas för att säga något, jag visste icke vad, ty mitt hjärta var fullt, då en stark hand tar glaset ifrån mig och viskar i mitt öra: »akta dig, Paul Petrowitsch! Njut, men akta dig! Hör, men tala icke! Du är en övergångsmänniska, men du skall göra övergången, icke återgången! Du skall förhärda ditt hjärta, du skall gå ut i ensamheten och hata, ty den som kan älska som du, den kan också hata mer än andra!»

Det var Ivan, den vi kallade »Den Förskräcklige».

— Varför skall jag hata? frågade jag ännu varm av mina känslor.

— Du skall hata lögnen, att du må älska sanningen! svarade han.

— Äro dessa människor lögnare nu? frågade jag.

— Icke nu, Paul, nu äro de sanna, små, älskliga,

men i morgon, när du icke ser dem, äro de lögnare!

— I morgon, tänkte jag. Vad gör dem då till lögnare i morgon, Ivan?

— De bindande banden, som vi skola lösa, Paul! Som du skall lösa!

Jag lämnade klubben med Ivan. Vi vandrade hela natten, och sedan gick jag aldrig dit mer, ty jag kände min svaghet. Är det icke synd om människorna? Äro de icke värda att älskas? Ack, men de vilja icke lösa de bindande banden! Anna, hade jag gått längre ibland dem, hade jag varit en av dem! Ivan räddade mig! För den gången! Men jag går aldrig säker. I förrgår, hm, i Evian satt jag och såg på en stackars präst, som kujonerades av en gosse på tolv år. Den gamle väckte mitt medlidande. Han hånades av några borgare och jag skänkte honom mitt deltagande. I går morse, hm, på ångbåten träffade jag dem igen. Se där, sade en passagerare, en jesuit som vaktar ett arv! Ibland, Anna, tror jag alla våra arbeten komma att stranda på vår naturmänniska, som icke kan hata! O, vi måste lära oss hata!

— De bindande banden, ja, Paul, men icke människorna! sade Anna.

— Men, vi kunna icke slita banden utan att rycka fingrarne av dem som hålla i, Anna! Så mycket värre för dem!

— Far, far, ropade Vera från grinden, någon söker dig!

Paul steg upp och gick mot grinden, orolig som alltid, då någon sökte honom, ty han väntade sällan något gott utifrån. Men när han såg den besökandes

bleka ansikte, sprang han mot honom och kysste honom.

— Ivan, vän, vi talade nyss om dig, sade han, stig in till oss, Anna är här!

Den, som kallades Ivan, var en blek, mager man, med ett avlångt, svartskäggigt ansikte, så avlångt att hakan låg nere i västöppningen. När Paul kysste honom, hade han ryggat först, men sedan hade han med en onaturlig värme besvarat Pauls hälsning. Han följde Paul med osäkra steg in i trädgården och en främmande betraktare skulle icke ansett honom vara en vän.

— Du kommer från Genève? fortfor Paul.

— Ja, sade Ivan mörkt. God dag, Anna Ivanovna, hälsade han därpå. Du känner icke igen mig; jag har haft stor sorg, jag, sedan sist. Min son, min stora starka gosse, har gått ifrån mig.

— Stackars, stackars Ivan! sade Anna och kastade en blick uppåt rummen, som om hon lyssnade.

Ivan såg bedrövad ut.

— Stackars vän! sade Paul. Du ser också förändrad ut.

Ivan satte sig på en bänk och såg ner i sanden.

— Du har »förenklat» dig, Paul, upptog Ivan igen.

— Ja, sade Paul, både av böjelse och tvång. Kampen mot tjänstefolket blev mig för stark, i synnerhet som jag tyckte de hade rätt; men jag hade också rätt att fly striden, och nu har jag frid. Det var en ohygglig stridsföring. Att kontrollera deras försnillningar och provisioner, som de togo sig, drog mera tid än att göra deras tjänst. Nu gör jag min städning själv, och till ersättning rår jag om mitt

rum. Förut kunde jag när som helst bli utdriven av tjänsteflickan; och gick jag icke genast ut när hon behagade, så brände hon soppan: det är herrns fel, sa hon åt frun. Då gick frun till herrn, helt beskedligt förstås, och sa åt honom helt snällt, att han skulle låta Amelie städa i rättan tid. Då tyckte herrn att det var en order från Amelie, och så blev han stött — och så vidare!

— Du tror sålunda ännu på exemplets makt nerifrån? frågade Ivan.

— Nej, exemplen kunna endast komma uppifrån, men reformer kunna komma nerifrån.

Det blev en paus. Paul tyckte inom sig att han icke fick någon resonans från sin gamle vän. Skulle sorgen gjort honom så ostämd?

— Jag har haft nyheter, Ivan, tog han upp igen.

Ivan spratt till. Anna, som observerat honom, gjorde ett tecken åt Paul, men denne såg icke vad hon menade utan trodde det var en signal, att de skulle avlägsna sig för Bernhards skull, vilken arbetade i trädgården. Han bad därför Ivan följa sig upp på kammaren, där han hade brevet gömt. Han bjöd Ivan sätta sig vid skrivbordet; själv satte han sig mitt emot honom, öppnade en låda och lämnade honom det brev, han för en tid sedan emottagit. Ivan tycktes äta brevet med ögonen, och några rader läste han om flera gånger. Under det han satt där och läste, knackade det på dörren. Bernhard inträdde och lämnade ett brev åt Paul. När denne läst sitt brev, vart han askgrå i ansiktet; därpå började han betrakta Ivan, under det denne lika girigt som förut studerade sitt brev. Och verkligen, han

fann nya linjer i hans ansikte; nya uttryck i ögonen och ett drag omkring munnen, som han aldrig sett förr. Det var icke den gamle Ivan, som ryckt glaset ur hans hand den gången han ville tala för »fienderna». Helt sakta drog han upp bordslådan, framtog ett telegramformulär, som han lade bredvid sig och fyllde i. Därpå kastade han sitt brev framför Ivan och sade kort och bestämt: läs det där! varpå han steg upp och släppte ner telegrammet genom fönstret.

Ivan såg upp, fattade i en blick brevets innehåll, ty det var kort och innehöll endast dessa rader: »Akta dig för Ivan, numera kapten i hans kejserliga majestäts gendarmeri.»

— Det är sant, sade han och lade brevet bredvid sig på bordet. Jag har ångrat mig, Paul Petrowitsch! Huru ångern kommit vet jag ej, men när min son dog, då var det som om min kropp blivit lagd i en mortel och pulveriserad. När sedan bitarne lagade sig, var min nya själ borta, och den gamla stod upp. Men jag har aldrig saknat den nya. Den gamla var mig lik en kär vän som jag återfann. Där har du hela saken!

— Icke hela, Ivan, sade Paul. När ditt barn dog var du i stor nöd. Du befann dig som reporter på manövern vid Charkow. Där träffade du Den Höge. Han tog dig och alla andra pressens män i hand och sade något artigt åt er. Du blev bländad! Där har du h e l a saken!

— Döm mig icke, Paul, sade Ivan med tårar i rösten.

— Du är redan dömd, svarade Paul.

De betraktade varandra som två tigrar färdiga till språng.

— Vill du ha fritt avtåg? Ivan, tog Paul upp. Vill du lämna brevskrivaren i ro, medan han räddar sig? Tänk på hans barn, Ivan!

— Jag vill det, Paul!

— Du har då tvivel om din nya kallelse?

— Vem kan icke ha tvivel?

— Icke om huvudsaken, Ivan, men om detaljerna kunna vi tvivla. Varför deklamerar du icke för mig om våra ogärningar, varför skruvar du icke upp dig i din nya roll?

— Jag är trött! O, jag är så trött! Jag är mycket olycklig!

— Jag tror dig, Ivan; du är mycket olycklig, ty du har förlorat hoppet om det kommande.

— Ja, det är hopplöst!

— Det är icke hopplöst därför att du förlorat hoppet. De ha behövt två tusen år att bygga upp denna konstiga byggnad; icke kunna vi riva den på tjugofem år, och därtill bygga en ny. Moses släpade Israels barn i öknarne för att de gamla skulle dö ut, men under tiden uppfostrade han det nya släktet, som skulle få se Kanaan. Låt våra ben vitna i ökensanden, det är vår lott, men låt oss arbeta för de kommande: det är allt vad vi kunna göra. Men säg mig, Ivan, vilken sofism är det som har fångat dig, ty utan motiv lär du väl icke vara?

— Kalla den sofism, sade Ivan, för mig är den ett talande skäl. Jo, I behandlen som förbrytare dessa män, och I tron att de äro bedragare. Jag vet att de hava goda uppsåt och äro bedragne i värsta fall.

Paul tänkte en stund; därpå svarade han: Ivan, nu skiljer du ej person och sak. Att vi behandla dem som förbrytare är icke sant, vi behandla dem som offer för saken; vi förstå sålunda att skilja person och sak; om deras motiv kunna vi ej döma, om de äro bedragne eller bedragare ha vi ej tid eller lust att utröna, deras handlingar döma dem, och när deras personer stå i vägen för saken, så bort med personerna! Jag har aldrig hört dem begagna dödsstraff på mord utan på mördare, aldrig fängelse för stölden utan för tjuven. Om jag slår en snara om halsen på någon och säger åt honom: stå stilla, annars stryper du dig! och om han då icke står stilla, har jag strypt honom? Eller har han icke vållat sin ofärd själv? Lämna sofismerna, Ivan. Återvänd icke till Genève, ty dit har jag sänt ditt signalement, innan du hinner dit. Och svär, nej lova vid minnet av din son, och varför icke, vid vår forna vänskap, att du ingenting företar mot Dmitri.

— Hur skall jag kunna lova det? sade Ivan. Min tjänst...

— Jag suspenderar dig från din tjänst tills i morgon, så att mitt telegram har hunnit Dmitri och han hunnit taga natt-tåget. Du är min gäst för i natt.

Paul steg upp. Ivan ville resa sig, men Paul sade blott: Du stannar här! Dörrn är öppen, fönstret är öppet, men jag säger åt dig, som man säger åt den som har snaran om halsen: stå stilla, annars stryper du dig! Du har förstått! Klockan 5 i morgon bittida finnas inga hinder för din avfärd! Farväl, Ivan! Må våra vägar aldrig korsas mer, och må vi glömma varandra.

— Du föraktar mig, Paul, gör icke det! Tänk

på att jag hade hustru och barn den gången! Och man måste ju leva!

— Att man måste leva, det tror jag ej; ett är visst: att vi måste dö! Och vilja vi leva, så tror jag vi kunna det utan att sälja vår själ, men då måste vi förenkla oss, eller som de trogna kalla det: offra vårt kött. Jag föraktar dig ej, ty jag känner samhällslagarne, vilka förfalskat naturlagen, och jag känner även naturlagen i utveckling och återfall. Farväl!

Paul gick. När han kom ner i trädgården mötte han Anna. Han tog hennes arm såsom till sitt försvar, och började gå av och an.

— Det är expedierat? sade han.

— Ja, svarade Anna. Det blir allt tyngre och tyngre. Hoppas du än?

— Jag måste!

De gingo fram och åter på trädgårdsgången. Solen lutade till nedgång och kastade ett rött sken över alpernas övre regioner. Molnen, som samlat sig över topparne, hade fällt snö över de nyss grönskande betesmarkerna och bokskogarne, men nere i kastanjelundarne regnade det.

— Ser du, Anna Ivanovna; nyss var våren där på bergen; nu är vintern kommen och våren går tillbaka! O, det skall falla mycket snö, mycket snö!

— Men i morgon, Paul, svarade Anna, i morgon är snön borta och då är våren mycket längre framme än i dag; då grönskar det på topparne igen och då skiner solen på nya blommor. Det går framåt! Framåt!

Mörkret föll. Savojeralpen stod där svart som en vägg, som ett hus om en åtta hundra våningar, Då tändes ett ljus såsom omkring sex hundra trappor

upp i jättehuset och det blinkade genom regndusket och mörkret.

— Ser du ljuset? sade Paul, däruppe i alpen: ju tjockare mörkret faller, dess klarare lyser det; är det icke en underlig och vacker egenskap hos ljuset?

— Det är bergvandrarne, som vänta över natten för att få hälsa soluppgången i morgon, sade Anna.

— Så framt icke avalanchen har tagit dem!

— Men när avalanchen gått, då, Paul, är det ju vår! Och då kunna vi alla bestiga topparne och plocka den dyra edelweiss, i solsken, i månsken, i åska, i storm! Må avalanchen gå!

— Den måste gå, ty eljes få vi aldrig vår, Anna!

Över molnen.

Det for en droska ut ifrån hotell Roth i Clarens en vacker förmiddag i april. Den tog av på vägen åt Chailly.

I vagnen satt en fyrtioårig man med ett likblekt infallet ansikte under ett svart skägg vid sidan av ett ungt fruntimmer med ett pariseransikte; uppåt vinklade ögon, höknäsa och en liten mun med smala käkar men med ett gott uttryck. De sutto tysta, och mannen, som såg halvdöd ut, stirrade över trädgårdarna, där mandelträden blommade; fikonen började sticka fram sina stora händer mera för att skydda än dölja befruktningens mysterier; kastanjerna och valnötterna blommade och de svarta vinstockarne började grönska som Moses-stavar. Det var varmt, nästan hett, men ibland kom en vind som svalkat sig på glaciärerna, och då svepte frun pläden om den sjuke. Betesmarkerna grönskade uppåt bergen och lärkträden drogo också i grönt, men uppe på Dent de Jamans vassa bet och på Rochers de Nayes, som liknade den strandade arken, lågo ännu friska snödrivor alldeles invid den svartblå granskogen, och där drogo silvervita vårmoln fram, ibland döljande grantopparne i sina slöjor, ibland jagande sönderrivna framåt, lämnande flikar efter

sig på de vassa grenarne, under det de kastade svarta skuggor på betesmarkerna.

Den sjuka lyfte sitt huvud långsamt och sade under det han pekade uppåt molnen: Det är dit upp vi åka?

— Ja, min vän, svarade hustrun suckande, dit upp.

— Som Elias, sade mannen, i en brinnande vagn, ty här är hett!

Hans huvud sjönk ånyo ner mot bröstet, och det blev tyst, utom när en kort ihålig hosta skakade hans tunna kropp. Vägen steg mellan vingårdarne genom Chailly. Snart upphörde vinet och den äkta kastanjen; valnötsträden stodo ännu i vägkanten; en stund efter, när vägen krökte, började vetefälten och fruktträden; över de gröna och med blommor beströdda gräsmattorna sträckte äppel- och körsbärsträd sina vitsållade grenar; gula vivor och vita snödroppar, gulgrön prustrot gassade sig i solskenet. Vagnen gjorde halt och hästarne flåsade. Den sjuke lyfte ånyo sitt huvud och såg ut över den blåa sjön, som bredde sig djupt nedanför; ut över bergen som rökte av fukt och värme, ut över de bördiga fälten. Han andades genom näsborrarne såsom om han hade svårt att öppna munnen.

— Det är skönt, sade han. Tror du det är lika vackert däruppe?

— Det tror jag, svarade hustrun, utan att låtsa förstå dubbelmeningen i »däruppe».

Göken ropade nere i ett valnötsträd.

— Söder gök, sade mannen, döder gök. Hell dig, sköna natur, morituri te salutant! Och vänd

till kusken fortfor han: Excelsior, det är sagt: låtom oss åka vidare!

Vagnen steg alltjämt, under det sjön och landskapet sjönk. Nu vidtogo lärkträden, och de sågo granskogen över sina huvuden, men över den pekade den bländvita Jaman. Vägen skar sig in mellan skiffer och kalkväggar och snart började bokblandad granskog kasta svala skuggor över vägen. Luften blev skarpare; en och annan driva låg ännu osmält och bofinken ensam slog sina slag inne i dunklet. Vägen krökte igen och nu låg Rhônedalen med Mont-Blanc-kedjan bakom. Den ståtligaste av alla: Dent du Midi, liknade en oerhörd svallvåg, som stelnat just när han stod i begrepp att vräka sig ner över de andra vågorna. På två timmar hade de färdats från söderns sommar upp till nordens vinter. Nu slingrade sig vägen utmed bråddjupets kant och de hade den härliga dalen mellan Mont de Caux och Cubly under sig. Här tågade molnen omkring dem, över dem, under dem som gigantiska måsar. Än voro hästarne och vagnen insvepta i det vita floret, så att de sågo ingenting, än revs ett hål i slöjan och de sågo som genom ett tittskåp en bit av det gröna landskapet, en flik av sjön, en snöspets, allt belyst av den varma vårsolen.

— Är det lika vackert i himlen, Amélie, då är det icke svårt att gå härifrån, sade den sjuke, som kommit i hostning av det fuktiga molnet.

— Tala icke så, bad hustrun klagande. Nu är den värsta månaden över, och nu skall du komma dig; men denna färd borde du aldrig ha företagit.

— O, det är gott att komma över jorden en stund, att se ner på eländet och se det smått här-

uppifrån. Tänk, där nere, det där gråa som ser ut som litet landsvägsgrus, det är tre städer, med flera tusen människor, enfaldiga trälar, som tro att de äro så stora och så viktiga, som om världen icke skulle kunna gå sin gång dem förutan; och de pina varann och sig själva för att få bli avundade av varann.

Vagnen svängde för sista gången, och längst in i dalen låg nu det stora hotellet Les Avants.

En timme senare satt monsieur Aristide M., homme de lettres, Paris, såsom han antecknat sig i hotellets bok, ute på terrassen väl insvept i filtar och med ett getskinn under fötterna. Fontänen plaskade så sövande, den smältande snön skärpte luften och granskogen utdunstade kådiga ångor, vilka vid inandningen skulle lägga sig som balsam på sårade lungor. Han försjönk i slöa halvdrömmar under betraktandet av det utomordentliga skådespel naturen erbjöd. När han så suttit en stund, hörde han gnisslet av en sjukstol, som rullades fram på sanden, och som stannade vid den lagerbuske, där han satt. En röst frågade därefter om hon fick gå, varpå en matt stämma svarade ja.

Aristide, som hade en schal om halsen till skydd för nordanvinden, kunde icke se vem som satt halvt bakom honom. Men han kände dessa magnetiska strömmar, som nervösa människor erfara i närheten av någon icke likgiltig person. Så hörde han en kort ihålig hosta åtföljd av ett stönande. Fattad av en lätt förklarlig medkänsla, vände han sig om och lät schalen falla. Liksom en blåbärsplockare rycker till när han lyfter en kvist och får se en svart huggorm, så röck Aristide tillbaka vid åsynen av den människoruin som satt där med kinder av persikans

kadaverfärg, där rosornas levande glöd förvandlats i potpourrins bruna som av torkat blod. Men ifrån dödskallens överdel lyste två svarta ögon, som ännu brunno, men mer av förvandlingens fosfor än av livets eld. Aristide kände väl dessa blickar från sin gamle fiende. De sutto en stund och sågo på varandra, utan att kunna avgöra om de borde hälsa; de försökte därpå samtidigt att stiga upp och fly; men de förmådde icke; de voro fängslade av maktlösheten och sjukdomen. När de insågo det omöjliga i att fly lugnade de sig.

Henri, så hette Aristides fiende, hämtade sig först, och med ett löje, som skulle vara självironiskt började han: Är du nöjd med din position nu, Aristide? Per nubila ad astra. Vi ha kommit över molnen redan; ha sålunda icke långt till stjärnorna.

— Stjärnorna voro alltid ditt mål, efter vad jag minns, och du nådde dem också! Hur många har du? svarade Aristide och pekade på rockuppslaget.

— Alltid bitter! Nå, hatar du mig än, fastän jag är så oskadlig numera?

— Jag tror icke jag har makt över en så stark känsla som hat mer, och jag tror, efter vad jag senast lärt, att du var jämförelsevis oskyldig. Och ändå kan jag icke se dig utan att tänka på, det du dödat mig.

— Du bet mig och jag dödade dig.

— Du trampade mig på bröstet och jag bet dig i hälen.

— Du lade dig i vägen, där jag måste fram.

— Jag måste fram! Se där vårt livs hemlighet. Det var jaget och ingenting annat. Vi jagade efter lyckan, efter äran; vi sleto sönder oss på buskarne;

våra fötter blodades på stenarne, och med halvt liv hunno vi dit vi ville för att falla ner utmattade och dö, utan blod i ådrorna, utan luft i lungorna. Minns du hur vi började hetsjakten? Du hade försprånget. Du var född av en släkt, som redan hade tagit för sig. Ditt första enkla försök för teatern bars fram av din starke far till dopet. Det lästes av en skådespelare av rang i Le Cercle, och det gjorde dig känd. Själv satt du i en tidning och betäckte din rygg. Så kom jag fram med mitt. Du bedömde det, och lät det bedömas av tidningarne. Detta, som under andra förhållanden skulle ansetts oblygt och mindre hederligt, det gick an för dig, ty allting gick an för dig. Du hade hemligheten att vara en persona grata, en som fick göra allt. Så kom du igen. Då höjdes du till stjärnorna på min bekostnad. Var gång du kom igen, så slogs jag ner: »så skulle man skriva och icke som Aristide M.» Du blev det sjunkande kejsardömets gunstling, ty du kunde smickra; du kunde rimma France på Délivrance och Gloire på Croire, ty du kunde allting. Då lade jag mig. Mitt stycke löpte igenom alla Paris' teatrar i fem år, men förgäves, ty det var emot den goda smaken såsom du predikat den. Jag trädde tillbaka som misslyckad, som faktiskt erkänt misslyckad, och gick in i tidningarne. Skrev jag ett ord emot dig? Hämnades jag? Du måste svara nej. När jag då blev oskadlig, så fattade du en besynnerlig sympati för mig. Du sökte mitt sällskap, du vallade mig; vi åto middagar tillsammans, åkte i »Skogen» och vi talade alltid om dig och dina arbeten, aldrig om mig. Jag berömde dig alltid i tidningen. Men under tiden arbetade jag. Arbetade

otroligt, ty jag kände dunkelt att min tid skulle komma. Men huru det kändes att vara en »erkänt misslyckad»; värre än att vara okänd. Hur det kändes att komma hem till föräldrar och syskon, och höra dem läsa beröm om dina pjäser, Henri; »så skulle man skriva». Och med denna min familj hade jag brutit, då jag lämnade examen för att bli »författare». Hur tungt hånorden föllo på mig, då jag ångerfull vände hem som en fattig journalist utan namn. Hur blodig, hur sårig jag var. Och alltid du, du som mönster: »så skulle man skriva».

Henri föll i hosta och gjorde ett nytt försök att resa sig och gå, men han föll tillbaka igen. Aristide fortfor:

— Jag skulle ge mycket för att kunna glömma den dag, dagen efter din sista triumf, då jag besökte dig. Det var på morgonen efter. Tidningarne auktionerade i beröm. Jag skulle upp till dig för att begära upplysning om din mening med vissa dunkla punkter. Jag ringde på din dörr. Din mor öppnade som vanligt, men visade icke mer än det gråa, vassa ögat, som spejade ut efter fiender. När hon kände igen mig, bad hon mig stiga in. Jag antichambrerade tills du fått på dig nattrocken. Du mottog mig som triumfatorn. Ditt ansikte var rött och svällande efter din supé för de spelande. Ditt skrivbord var fyllt med lagerkransar och buketter. För att glädja mig genomgick du alla kvällens scener i detalj. Inropningarne, applåderna. Huru du slutligen själv, indragen av de två hjältinnorna, vilka tryckte dina händer och kallade dig skald, för öppen ridå mottog publikens hyllning, dina vänners blommor och din mors lagerkransar. Jag var avundsjuk!

Var det underligt? Jag, som kände din grinande världsåskådning, som kunde dina cynismer, ty i dem var du mästaren och sökte alltid ligga över mig i den genren; jag, som visste hur du med kallt blod satt och lagade dina sentimentaliteter med full beräkning på effekten, på applåderna, på akademien, jag måste beundra dig i tryck. Du avslutade mottagningen med att sätta en lagerkrans på mitt huvud, och uppmuntrade mig att fortsätta för teatern. Jag var nog enfaldig att tro dig, och bekände att jag omarbetat mitt stycke och hade det liggande med förhoppningar på Odéon. Du skrattade beskyddande, och jag gick. På aftonen kom ett missljud i en tidning, som talade om efterklang, fraser och dylikt. Dagen därpå erhöll jag ett brev från din mor med ett inneliggande angrepp på den oartiga recensenten, vilket jag fick i uppdrag att låta införa. Jag nekade med en ursäkt, emedan det var emot min mening. På lördagen fick jag läsa artikeln i en följetong, men jag talade aldrig om vem som var författaren, ty jag respekterade då din mor. Men måndagen därpå gick jag upp i Odéons kansli för att få svar på min pjäs. Direktören mottog mig faderligt, sade mig artigheter, var till och med vänlig, men han vågade icke uppföra stycket. Varför? Det blev mig ej klart, men att han ej läst stycket, det förstod jag. Jag gick med tunga steg ut och försökte ej ens gömma manuskriptet under rocken. Under arkaderna möter jag Maurice, jeune premiern: »Ett manuskript», sade han, och tog pjäsen i handen. »Ja», svarade jag, »ett refuserat». — »Har direktören läst det?» — »Jag vet inte», svarade jag, »tror ej.» — »Ja, men jag vet vem som

läser åt honom.» — »Vem då?» — »Er vän Henri!»

Jag ville icke tro honom, men han bedyrade och tillade: »akta er för sådana vänner!»

Jag träffade dig frampå middagen, talade om allt, och du friade dig med att »Maurice var en skurk». Frampå natten råkades ni i Le Cercle och kommo överens om att jag var en pratmakare och en stolle, ty ni behövde varann. Emellertid var jag bruten. Jag böjde mig för slaget men tog en ny väg. Jag gav ut ett band poesier. Nu var publiken så van vid att betrakta mig som misslyckad, att den icke ville höra talas om något sådant inbrott i det fridlysta området; tidningarne hade ju sedan åratal givit sitt hedersord på att jag var oduglig; återstod att tiga, och man teg, där man icke gav ett försåtligt erkännande eller befallde mig vara tyst. Det var för mig såsom att gå emot en vägg. Men du släppte mig ej. Det var som om du fruktade att förlora mig ur sikte. Vår vän Fernande hade fått stora priset på salongen. Du anmodade mig deltaga i ett parti till Bas-Meudon med honom. Alltid skulle jag vara med och spännas för andras triumfvagnar. På kvällen blev du rusig och förödmjukade mig. Du och han trampade mig, och när jag tillät mig en kritik på e r storhet, skymfade du mig; kallade mig misslyckad som seglade i andras farvatten; du förklarade att du hatade mig, att du icke trodde mig mer än jämnt, och att du kände på dig att jag var din fiende. Vad du kände rätt. Minns du då, hur jag i rusets styrka profeterade att min tid skulle komma; att jag bara satt i efterhand, men nog skulle slå ut mina kort,

när turen kom. Och så skildes våra vägar. När jag om natten gick hem till fots genom skogen, då var jag krossad, malen, men min själ kände sig frigjord, och jag visste att jag genom arbete skulle segra. Det var den enda hämnd, och den värsta jag kunde och ville taga på dig.

Här stannade Aristide i sitt tal. En svag rodnad hade stigit upp på hans vita kinder och lägrat sig ovanför hans svarta skägg; han hostade svagt, men en ljusröd fradga syntes i mungiporna. Med en tunn, nästan viskande röst fortsatte han utan att se på sin fiende.

— Så kom stormen; din röst dog bort i krigets larm; din väderkvarn förlorade vingarne vid första vindstöt och du blev tystad. Då kom min tid. Mitt stycke uppfördes, efter tio långa år. Och det gjorde lycka. Genast! Ditt och dina vänners tjut nertystades. Min tid var kommen. Men nu, när jag stod inför den drömda lyckan och fann att den var tom på njutning, men full av tung plikt, då blygdes jag inför mig själv. Något syfte hade jag väl haft bredvid det att lyckas, men lyckas var nog det huvudsakliga, ty vi voro ju uppfödda vid »culte du succès», ända tills våra nederlag väckte oss. Röster började höras i luften, som ropade på förnyelse, befrielse från lögnen, från skrytet. Jag hörde dem och ville tala. Men jag var för upprörd att kunna tala lugnt, och jag skrek. Skrek mot det förflutna, mot mig själv, mot dem som fördärvade oss; skrek mot det förgiftningssystem man använt i vår uppfostran, och jag ropade på straff över förbrytarne. Då fick du konjunktur: och du hämnades på mig! Du hämnades när du lät utbasuna, att allt varav

jag ingavs var hämnd. Men du kunde icke kompromettera dig och din ställning med att skriva själv, utan du köpte lönnmördare. Alla dina protegéer i tidningarne, som stodo i gäld till dig, alla dina hundar hetsade du mot mig. När jag skrev en roman, så lät du dagen därpå uppgiva namnen på alla personer, som möjligen kunnat vara mina modeller, och när sanningen icke räckte — så tog du till lögnen. Du förvandlade med din orena ande allt, vad jag gjorde, till skandal. Det gjorde du. Du lät utbasuna att jag varit ditt kreatur, som berömt dig för betalning, att du varit min beskyddare, du, min beskyddare; talade om välgärningar, otacksamhet. Och du, du syntes aldrig bakom. Men du skrev dina jämmervisor, lätt igenomskinliga smutsdikter, på ditt blomsterspråk. Men du kände att din tid var ute, och du kände mina tänder i din häl, som du säger. Jag behövde aldrig lyfta min hand mot dig, ty du sjönk av dig själv. Och jag, som nu ville på plikt och allvar draga svärd, jag var dömd till att syssla med skönlitteratur för att få mitt ord hört. Jag måste nedlåta mig att skriva teaterpjäser för att med succèns omotståndliga makt slå mina fiender till tystnad. Och var gång det blev tyst passade jag på att ropa ut ett nytt ord, en ny lösen, en ny order. Jag slet ut min själ på den striden, ty att arbeta med vad man ej kan akta, det tär. Och vilken strid! När jag talade ett rent, allvarsamt ord, då skrek man: »nej, du skall skriva pjäs!» Så skrev jag pjäs! Då applåderade man pjäsen, dekorationerna, aktriserna, men sanningen, som man skulle ha i sig, den lät man passera under tystnad! Det var kejsardömets andra dödssynd att den införde skönhets-

kulten. Den metoden har despotien alltid använt för att draga uppmärksamheten från verkligheten till skenet. En »vernissagedag» var mera i vårt liv än ett val till kamrarne, en ny pjäs hade mera verklighet än ett sekularbrott, som ristade samhället i dess grundvalar. Sédan-dagen ha vi gråtit över, men vernissagedagen håller oss ännu skadelösa; vi blevo allvarliga efter kriget, men man skrattade åt våra tårar från Théâtre Français och bad oss vara så goda fortsätta med att skratta. Då beslöt jag att skratta åt grinarne. Och jag skrattade, men mitt skratt var icke roligt, det var bittert, och det blev min död! Henri, nu äro vi båda döda! Jag har hållit vårt liktal! naturligtvis till mitt försvar, ty jag har icke haft någon som försvarat mig. Om fem år minns man icke mer våra namn! Vårt gagn var nästan intet. Vi dyrkade skenet, det sköna och oss själva! Mitt försök att bli en ny människa började för sent; kanske i en kommande existens, om det finns någon, man kan få begagna sin dyra erfarenhet. Vill du tala vid mig som vid en död? Räck mig din hand! Så! Du vill inte! Finner du icke nu att vi varit dårar! Tror du icke framtiden skall bli klokare?

Henri gjorde en ansträngning att tala, men han fick ingen luft. Hans huvud hade sjunkit ner på bröstet. Aristide ropade inåt hotellet så högt han kunde. En domestik visade sig på perrongen, och bakom honom syntes Henris mor, vilken av ropet anat något oråd. Ett ögonblick senare stod hon vid sin sons sida och mätte med de grå ögonen den oväntade fienden, vilkens närvaro hon minst av allt önskat. Hon var en lång, styv gestalt med grått hår, struket tillbaka över en rak, hög panna.

Aristide, som aldrig sett henne annat än genom en dörrspringa, imponerades av den väldiga figuren, och nu förstod han, vilket mäktigt bistånd den lilla klena människan haft, som under tio år kunnat trampa honom under fötterna och hålla en opinion uppe till sin förmån, men han såg också i henne modren och kvinnan, som själv icke fått göra sin vilja i egen person utan i sin sons. Han kände sig kvävd inför denna makt; han var ensam mot de två. Orolig såg han sig omkring efter hjälp, han visste icke i vad form. Henris mor var emellertid sysselsatt att kalla sitt barn till liv, ty han tycktes vara utslocknad, och Aristide kände sig nästan skyldig till den försämring som inträtt, då lätta och snabba steg hördes på sanden och Aristide kände en mjuk arm skyddande lägga sig om hans hals. Det var hans hustru. De båda kvinnorna mätte varandra med långa blickar. Den lilla med sina mörka, varma, men nu lågande ögon såg upp till den storväxta modren med tigeransiktet. De båda männen voro såsom utstrukna ur räkningen, bortburna från slagfältet, och tvekampen tycktes hava nu först tagit sin början, då de verkliga fienderna krupit fram ur förskansningarna och mötts på öppen mark. Ingen gjorde ett tecken till hälsning, och de hade aldrig sett varandra. Henri hade emellertid återvunnit sans och fattning. Med en ton, som saknade all bitterhet, presenterade han: Min mor, herr och fru M. — Ingen hälsade.

— Skjut min stol närmare till Aristides', mamma, sade Henri.

Modren rörde sig icke.

— Skjut min stol till Aristides, mamma, upprepade Henri med en röst som var van att befalla. Modren fattade stolen i stödet och sköt den sakta i riktning mot Aristide's, då dennes hustru satte den andra stolen i rörelse emot.

— Tag hit din hand, Aristide, sade Henri, och låt oss vara ensamma!

Han gjorde en vink åt de båda fruntimmerna, som bevakade varandra för att se efter vem som skulle gå först.

— Låt oss vara ensamma, upprepade Henri.

Modren gjorde en rörelse för att gå; fru M. satte sig i gång och de två kvinnorna gingo på var sin sida om häcken.

— Aristide, började Henri, när han såg att de voro ensamma; jorden är skön, fläckvis, tror du att himlen är lika vacker?

— Jag vet inte vad du menar med himlen; är det något bestämt ställe?

— Dit vi skola komma!

— Jag vet icke att det är avgjort om vi skola komma någonstädes. För övrigt, om vi skola komma någonstädes, så blir det väl på en annan världskropp. Är nu himlen sammanfattningen av alla världskropparne, så är jorden också en del av himlen. Motsvarar nu jorden icke våra föreställningar om himlen, så är det väl emedan vi dels fördärvat jorden, dels emedan vi äro för oharmoniska att se harmonien.

— Vad har du då som tröstar dig, nu när du skall härifrån, ty du kan väl icke slå dig igenom?

— Vad som tröstar mig? Jo — att jag kommer härifrån. Det är sant, att jag lämnar kära efter mig; men livet varar ju högst sjuttio år. Och vad

som gör, att jag utan fruktan lämnar dem, är att jag tror de få det bättre än jag. Ty, Henri, åskvädret har gått fram, luften är renad och människorna kunna åter andas; det kunde icke vi.

— Men det får du icke vara med om, när du dör!

— Jo, det får jag, ty jag dör icke när jag dör, om ock mitt själviska, gammalmodiga jag skulle dö, ty jag lever i det blivande släktet, i mina barn.

— Du har barn! Det är sant, sade Henri, jag glömde det. Men är det icke också själviskt att leva i och för sina barn?

— Jo, visserligen, men det är vår första rörelse mot altruismen eller kärleken till andra. Se på en ung man, när han blir far. Han pyntar sig icke som förr, han har knän på byxorna, hans hatt är icke så blank. Så fäller blomman sina blad, när hon är befruktad, ty då behöves icke grannlåten, som ändock hos blomman var ett skydd, men hos mannen endast en limstång att fånga honor på.

— Det där är saker som jag icke känt, sade Henri. Det måtte vara något med det där barnaskapet ändå, något förädlande, höjande, eftersom alla föräldrar alltid dra fram sina barn, huru olyckligt gifta de än äro.

— Men din mor har känt det. Tillåt mig en indiskretion. Din mor skrev i sin ungdom?

— Som alla flickor!

— Ser du! Hon hade fröen, men jordmånen fattades; hennes frön ha vuxit i dig! Hon har levat sitt liv i dig. Huru förödmjukande för individen! Huru sårande för vår egenkärlek! Plocka sönder våra verk. Tag ut tankarne och räkna efter huru många vi tänkt själva. Vetenskapsmannen citerar

sina källor, journalisten refererar andras, men författaren tar, tar egoistiskt vad han kommer över; tar en anekdot, som en annan berättar vid glaset, tar ett drag ur andras liv, som andra levat, tar tankarne från filosoferna, referaten från tidningarne, känslorna ur inbillningen, och så sätter han sitt lilla namn på alltsammans och blir stor, och — det går an! Skalden gör som boaormen: han drar sitt slem över bytet och så är det hans. Han spinner vackra nät, ur sig själv heter det, men ingen såg huru många flugor han sög ur först.

— Kan det bli annorlunda?

— Ja, när allt blir annorlunda! Det har börjat redan. Se bara på dig och mig; vem känner oss mer, vem läser oss mer, och vi voro dock lejon. Se hur striden går. När Daudet skriver en roman om greve Mora, så upplyser Le Bartolo i morgon att det är hertigen av Morny det gäller. Angenämt för herr Daudet, men rättvist. Ser du där tidens fordran på rent språk, och otrons strid mot det ortodoxas hokus pokus. När Daudet tröttnat på den högre magin, då är tiden inne.

— Men då är poesien död.

— Den skall dö, ty den var lek eller lögn. Dömd att vara publikens smickrare eller — dö! Nu vill den icke smickra längre — nu dör den. Och vi med den! Men den skall uppstå. Som fria människors fria lek, när striderna äro över! O, här stunda tider, Henri! Och strider! Men stora strider, där släkten skola ge sina liv, icke små, där man tog lungsot för att komma i en akademi. Vi få icke se det nya, icke mina barn, ty de skola draga genom öknen och lära sig bli nya fäder och

nya mödrar, de skola lära sig glömma, de skola lära sig tänka nya friska tankar, och så dö i öknen bland vitnade ben, fallna pelare och grushopar, men deras barn skola kanske se Kanaan, där mjölk och honung skall flyta för alla.

— Men då, i detta den råa nyttans tidevarv, är det också slut med det sköna.

— Tvärtom! Naturens skönhet skall alltid finnas och då, mera än nu, kunna njutas av alla. De fula eller enfaldiga avbildningarne skola kanske försvinna såsom onödiga, det är troligt. Och leken med ett ord, den skall bestämt avlysas såsom icke allenast överflödig utan ovärdig. Se nu på den snöiga alpryggen där, vars fot är insvept i silvervita moln. Kan den beskrivas för någon som icke sett dylikt så, att denna någon också får en levande bild av densamma? Nej! Det högsta vi kunna komma till är att väcka ett minne hos den som sett den förut. Låtom oss göra ett poem av den! Jag vill likna den, ty poemet är alltid en liknelse, jag liknar den vid till exempel ett relikskrin av nykokat silver, som bäres av en legion änglar, svävande fram över jorden.

— Din liknelse är riktig och vacker, ty åsen av Dent du Midi ser verkligen ut som det brutna locket på ett helgonskrin, och molnkransen kring bergets midja kunde verkligen vara en kortège med änglar. Vad vill du säga med det?

— Ingenting! Jag ville bara säga något vackert! Men hur tarvligt att draga ner ett fjäll om tio tusen fot och täckt med snö till ett verk av mänskohanden. Och göra en molnslöja till änglar, overkligheter som ingen tror på! Det kittlar inbillningen men ger

icke någon klar föreställning, det vaggar begreppen i en domning, där verklighet och drömmar blandas; det är sålunda med vår poesi som med den lasten som kallas rus.

— Gott! Men hur tänker du dig att framtidens människa skall göra sin poesi om alpen? Så här kanske: »Dent du Midi; ditt sekundära kalklager blandat med dolomit är i dag betäckt med snö; ty det snöade i natt tre millimeter och la Bise blåste med en styrka av åtta skålpund; när snön smälter få vi så majsen; och hacka om våra vingårdar för andra gången.» Är det så du menar?

— Nej, jag menar att framtidens människor icke komma att leka med tankar och ord, ty de få annat att tänka på. Jag tror att de inför naturens skönhet skola försjunka i stilla åskådning och aldrig tröttnande beundran, ty de skola återvinna den förmågan, som konsten nära på berövat oss!

Samtalet avbröts av ett ackord, ansatt av en fullstämmig orkester, som bröt ut genom hotellets öppna fönster. De båda sjuka sutto stumma av häpnad ett ögonblick, ty de visste icke varifrån ljuden kommo eller kunde i hast urskilja vad det var för slag av buller; men så redde tonerna ut sig, och nu brusade Boccacciomarschen fram fullt igenkännlig. Henri lyfte huvudet som jakthunden när han hör jägarens pipa; hans ögon glänste, och med ett leende över hela ansiktet sade han: Boccaccio! Vad kan detta vara för fest?

— Jag hörde av överkyparen, sade Aristide, att världspost- och telegrambyrån i Bern skulle ha middag här.

— Vad är det för en byrå?

— Hm! Ser du hur vi sovit, hur vi lekt vårt drömliv, medan kloka människor arbetat för framtiden, med nyttiga ting! Vi läste aldrig annat i tidningarne än teater, musik och konst. För oss spelade livet vid lampsken med limfärgslandskap, och när vi någon gång oroades av bullret utanför, så blevo vi onda och foro ut mot skrikhalsarne eller kastade ett löje över dem. Och vi gingo där, stora, med våra papperskronor på huvudet och trodde oss vara kungar i andens rike. Universum var Paris, och världen var teatern.

Musiken hade tystnat och det hördes lösryckta ord ur ett tal. — »Det fredliga samarbetet mellan folken... krigens omöjliggörande... idéernas hastiga utbyte...»

Henri blev otålig: Jag trodde man skulle vara skonad för dylikt häruppe åtminstone.

— Nej, min vän, vi förtjäna ingen förskoning. Det nyttiga arbetet, som vi skytt likt något orent, går högt nu för tiden; det arbetar i jorden, men det höjer oss över molnen; vi arbetade över molnen och komma lika fullt i jorden.

En handklappning inne i matsalen avslutade nu talarens skål.

— Hör du, vilka tider! Postdirektörer taga applåderna ifrån oss! Känner du igen ljudet? Ha! När jag stod i kulissen första gången och mina vers läspades ut i salongen, och det kom ett smattrande ljud till svar; då trodde jag först att det var en regnskur på teaterns tak, ty jag hade aldrig hört det ljudet från det hållet. Men när jag såg skådespelaren buga sig och smattret tilltog, då förstod jag. Rusade det? Ett ögonblick! Sedan tänkte jag:

o! det är syskonen och mostrarne. Och det var det också, ty dan därpå fick jag kritik, kritik så... Sedan stod jag aldrig i kulissen mer. Och nu kommer jag väl icke dit mer.

Henri hade lutat sig över åt Aristide som om han ville tala. Steg hördes på sanden bakom dem och fru M. nalkades efter att med en lätt hostning ha givit tillkänna sin närhet.

— Förlåt, Aristide, sade hon, men barnen äro komna och vi vänta dig.

— Vart, vart skall du taga vägen? Skall du inte stanna här? frågade Henri med en röst som om han begärde svar på en inlämnad pjäs.

— Högre upp, svarade Aristide, till les Bains de l'Alliaz.

— Varför kan du inte stanna här då? Skulle du inte stanna här? Var det inte meningen att dröja här? Var skall du vara i sommar?

— I sommar? Var skall du vara i sommar?

— Hm! Jag vet inte! svarade Henri och grep efter Aristides hand.

— Jag vet att vi inte skola vara här, Henri, ty när snön smälter, då brukar luften bli för stark.

— Nå, råkas vi i höst? Var skall du vara i höst?

— Troligen där vi stanna i sommar.

— Å, du skall inte tala så. Vi komma att leva länge, kära du. Jag andas så lätt, så lätt...

— Jaså, du börjar andas lätt. Farväl då, stackars Henri.

I detsamma hördes ystra skratt och ljudet av små kängor som sprungo i kapp. I nästa ögonblick satt Aristide med en svartlockig pilt på

vardera knäet. Henri kände sig förlägen och till det yttersta plågad. Aristide ville hjälpa honom, men han visste icke vad han skulle säga. Slutligen sade han åt gossarne: »Hälsa på den farbror». Gossarne sågo på Henri och hälsade kort.

— Skola vi resa nu, Amélie? frågade Aristide.

— Ja, om du vill.

— Res icke än! bad Henri med en bönfallande blick på den unga kvinnan.

— Vi kunna icke stanna för ert nöjes skull, min herre, svarade hon.

— Mitt nöje? återtog Henri.

— Ja. Ni har bestått er dyra nöjen, ni, på andras bekostnad, på dessa barns och min bekostnad.

— Tyst, tyst, min vän, inga domar nu; au revoir, Henri, utan bitterhet, utan dom; vi voro lika dumma båda två, och det rådde vi inte för. Au revoir.

— Var? frågade Henri, som om han väntade sin dom.

— Var? I Vevey, i Clarens, i himlen, i värsta fall, om det finns någon.

— Du är icke rädd för att dö, du, upptog Henri, som icke på något villkor ville släppa samtalet.

— Nej, men jag tycker det är tråkigt det skall ske just nu. Jag vet inte varför man skall vara räddare för att dö än för att födas. Det är saker, som man inte kan göra något åt. Farväl, nu måste jag fara.

Henri såg ut som om han hade ett ord på läpparne, vilket han ej kunde få fram. I detsamma Aristides rullstol vände om, trädde modren fram till Henri. Denne hade ur fickan framtagit en Livre

d'Heures med svarta pärmar och förgyllda bronsknäppen, vilken han öppnade, och nu började hans läppar röras häftigt, men utan att frambringa ett ljud.

Ljudet av droskan dog bort vid vägens krökning i en ravin. När Henri såg upp från boken, gingo hans blickar ut över landskapet och stannade åter längst bort i fonden på Dent du Midi. Solen hade smält snön här och där och dess mörka sidor voro nästan svarta mot snön; nu liknade den ett kolossalt likkistlock av svart stoff, sållat med vita blommor, alltjämt buret i luften av de glänsande molnen. Om Henri gjorde jämförelsen är svårt att avgöra, men berget tycktes trycka honom och han grep modrens hand för att hålla sig fast.

— Jag är icke rädd för himlen, sade han, men den där svarta gropen är mig så motbjudande, så förödmjukande: att grävas ned som ett självdött kreatur...

— Eller, sade modren, som en skatt, vilken skall letas upp igen...

— Eller bli glömd och aldrig återfinnas...

— Förrän om hundratals år... och då komma i ett museum.

— När inga museer mera skola finnas, om man får tro Aristide...

— Tro icke din fiende.

— Han är icke min fiende längre. När striden är slut, finnas inga fiender mer.

Nu hördes vagnsbuller över deras huvuden. Mellan granarne uppe på branten skymtade nu droskan fram. Henri såg uppåt och kände igen den. Med möda fick han fram sin näsduk och viftade med

ansträngning. Men vagnen fortsatte sin färd, uppåt, uppåt. Henri försökte resa sig, för att göra sig bemärkt. Ett ofantligt moln svävade som en pappersdrake däruppe framför hästens huvud och i nästa ögonblick skulle åkdonet med de resande försvinna. Henri såg det; öppnade munnen till ett rop, men fick ej fram ett ljud. Då syntes något vitt röra sig inne i vagnen, och snart viftade fyra näsdukar, viftade som farande vänner, när skeppet går till havs, och så försvann åkdonet in i molnet.

Samvetskval.

Det var fjorton dagar efter Sedan, således i medio av september 1870. Kopisten i preussiska geologiska byrån, för tillfället löjtnanten i reserven, herr von Bleichroden, satt i skjortärmarne framför skrivbordet inne i Café de Cercle, den lilla byn Marlottes förnämsta värdshus. Uniformssyrtuten med den styva kragen hade han kastat över en stolskarm, och den hängde nu där slak och hopfallen som ett lik, med de tomma ärmarne liksom krampaktigt fattande om stolsbenen för att skydda sig i ett fall med huvudet förut. I veka livet syntes märket efter sabelkopplet, och vänstra skörtet var alldeles blankpolerat av baljan. Ryggen var dammig som en landsväg; — herr löjtnanten-geologen kunde också om kvällarne studera terrängens tertiära lagringar i kanten på sina nötta byxor, och när en ordonnans kom in i rummet med sina smutsiga stövlar, såg han genast i spåren på golvet, om han gått i eocen- eller pliocenformationer.

Han var verkligen mera geolog än militär, men för tillfället var han brevskrivare. Han hade skjutit upp glasögonen på hjässan och satt med pennan vilande och såg ut genom fönstret. Trädgården låg där i all sin höstprakt med äppel- och päron-

träd segnande mot marken av de skönaste frukter. Apelsinröda pumpor solade sig bredvid taggiga, grågröna kronärtskockor; brandröda tomater klättrade på käppar strax bredvid bomullsvita blomkålshuvuden; solrosor så stora som tallrikar vände sina gula diskar mot väster, där solen började dala; hela småskogar av dahlier, vita som nystärkt linne, purpurröda som stelnat blod, smutsröda som nyslaktat kött, laxröda som ett hjärtslag man kallar, svavelgula, linfärgade, skäckiga, fläckiga, sjöngo en enda stor färgkonsert. Och så den sandade gången bevakad av två dessa jättelövkojor, svagt syrenfärgade, bländande isblå, halmgula, vilka drogo ut perspektivet ända bort där vinfälten stodo brungröna, en småskog av thyrsosstavar med de rodnande klasarne halvt dolda under löven. Och där bakom: sädesfältens vitnande, oskördade halm med de överfyllda axen hängande sorgsna ner mot marken, med utspärrade agnar och skärmfjäll, vid varje vindstöt lämnande igen åt jorden sitt lån, utsprängda av safter som modrens bröst, när hon ej får giva sitt barn di. Och längst i bakgrunden Fontainebleauskogens dunkla ekkronor och bokvalv, vilkas konturer upplöst sig i de finaste utklippningar såsom gamla brabantska spetsar, genom vilkas yttersta maskor kvällsolens vågräta strålar slogo in guldtrådar. Ännu besökte några bin de praktfulla honungsgömmena ute i trädgården; en rödhake slog några enkla kvitter i äppelträdet; men starka ångor kommo då och då stötvis från lövkojorna, som när man går på en trottoar och dörren till en parfymbod öppnas. Löjtnanten satt med pennan vilat gevär och syntes betagen av den praktfulla synen. Vilket skönt land!

tänkte han, och hans tankar gingo bort till hembygdens sandhav utprickat med några eländiga martallar, som sträckte knotiga armar mot skyn, som om de bådo om nåd från att drunkna i sanden.

Men den härliga tavlan, som infattades i fönsterkarmen såsom i en ram, skuggades då och då, regelmässigt som av en pendel, genom skiltvaktens gevär, vars blankblixtrande bajonett skar mitt över målningen och vände rätt under ett päronträd, behängt med de skönaste cinnobergröna och cadmiumgula Napoleonspäron. Löjtnanten tänkte ett ögonblick bedja honom välja ett annat pass, men han vågade icke. Så lät han, för att undgå bajonettens blixtar, sina ögon vändas åt vänster ut åt gården. Där stod köksbyggningen med sin gulrappade vägg utan fönster, och med en gammal vresig vinstock uppspetad mot väggen som ett skeletterat däggdjur i ett museum; men den saknade både löv och klasar; den var död och stod som en korsfästad fastnaglad vid den nedruttnade spaljén, utsträckande sina långa, sega armar och fingrar, som om den ville ta skiltvakten i en enda gastkramning var gång han vände i dess närhet.

Löjtnanten vände sig bort från synen och lät blickarne falla ner på skrivbordet. Där låg det ofullbordade brevet till hans unga hustru, som blivit hans för fyra månader sedan, två månader innan kriget bröt ut. Bredvid fältkikaren och franska generalstabens karta låg Hartmanns Philosophie des Unbewussten och Schopenhauers Parerga und Paralipomena. Plötsligt steg han upp från bordet och gick några slag i rummet. Det var den nu flydda artistkoloniens samlings- och matsal. Väggarnes

boaseringar voro i kasetterna prydda med målningar i olja, minnen av soliga stunder i det sköna gästfria landet, som upplät så generöst åt främlingen sina konstskolor och sina utställningar. Här funnos dansande spanjorskor, romerska munkar, kustpartier från Normandie och Bretagne, holländska väderkvarnar, norska fisklägen och schweizeralper. I ett hörn hade ett valnötsstaffli krupit ihop och tycktes gömma sig i skuggan för några hotande bajonetter. En nersmetad palett hängde med ännu blott till hälften torkade färger och såg ut som en urtagen lever i ett triperiefönster. Några spanska eldröda milismössor, målarnes uniformsmössa, hängde med märken av svett och halvt blekta av sol och regn på klädhängaren. Löjtnanten kände sig generad, som när man trängt sig in i en annans bostad och väntar, att värden skall komma och överraska. Han stannade därför snart i promenaden och satte sig vid bordet att skriva på sitt brev. Han hade de första sidorna färdiga, fulla med hjärtliga utgjutelser av sorg, saknad och farhågor, då han nyligen fått underrättelser, bekräftande hans glada förhoppningar om att han skulle bli far. Han doppade nu pennan, mera för att få någon att tala vid än för att egentligen meddela underrättelser eller begära upplysningar. Och så skrev han:

»Såsom till exempel, när jag kom med mina hundra man, efter fjorton timmars marsch utan mat eller vatten, till en skog, där vi råkade på en övergiven proviantvagn. Vet du vad som hände? Uthungrade, så att ögonen stodo i huvudet som bergkristaller i granit, upplöste sig truppen och kastade sig som vargar över maten, och då den var knappt

tillräcklig för tjugofem man, råkade de i handgemäng. Mina kommandoord lyssnade ingen till, och då sergeanten gick lös på dem med sabeln, slogo de ner honom med gevärskolvarne! Sexton man blevo liggande på platsen sårade och halvt döende. De som kommo över maten, åto så hejdlöst, att de blevo sjuka och måste lägga sig ner på marken, där de genast föllo i sömn. Det var landsmän mot landsmän, det var vilddjur, som slogos för maten!

Eller när vi en dag fingo order att i hast kasta upp skyttevallar? Det fanns intet annat att tillgå i den skoglösa trakten än vinrankorna och deras käppar. Det var en upprörande syn att se, huru vinfälten inom en timme voro skövlade, huru stockarne med löv och klasar röckos upp för att bindas till faskiner, som voro helt våta av de krossade, halvmogna druvornas saft. Man försäkrade, att det var fyrtioåriga vinstockar. Och vi förstörde alltså fyrtio års arbete på en timme! Och detta för att kunna, själva skyddade, skjuta ner dem, som odlat faskinerna. Eller när vi skulle tiraljera i en oskuren veteåker, där kornen risslade om fötterna som snöbark och halmen lade sig ner att ruttna vid nästa regnskur? Tror du, kära, älskade hustru, att man kan sova lugnt om natten efter sådana dåd? Och ändå, vad har jag gjort annat än min plikt? Och man vågar påstå, att känslan av uppfyllda plikter skall vara den bästa huvudkudde!

Men det finnes ännu värre saker som förestå! Du har kanske hört omtalas, att franska befolkningen, för att öka sin armé, rest sig i massa och upprättat frikårer, som under namn av franc-tireurs söka skydda sina gårdar och fält! Preussiska regeringen har icke

velat erkänna dem som soldater, utan man har hotat att låta skjuta ner dem som spioner eller förrädare, när de anträffas! På grund av, säger man, att det är staterna, som föra krig, och icke individerna! Men äro icke soldaterna individer? Och äro icke dessa franc-tireurer soldater? De hava en grå uniform såsom jägareregementen, och uniformen gör ju soldaten! Men de äro icke inregistrerade, invänder man. Ja, de äro icke inregistrerade, emedan regeringen varken haft tid att inskriva dem, eller kommunikationerna med landsbygden varit så tillgängliga, att det kunnat ske! Jag har just tre sådana fångna här i biljardsalen bredvid och väntar varje ögonblick order från högkvarteret rörande deras öde.»

Här avbröt han skrivningen och ringde på ordonnansen. Denne, som hade sin post i skänkrummet, stod ögonblickligen inne i salen hos löjtnanten.

— Hur är det med fångarne? frågade herr von Bleichroden.

— Väl, herr löjtnant, de spela guerre som bäst och äro vid gott mod!

— Giv dem några buteljer vitt vin, men av den svagaste sorten!... Ingenting passerat?

— Ingenting passerat! Skall ske, herr löjtnant!

Herr Bleichroden fortsatte att skriva:

»Vilket egendomligt folk, detta franska! De tre friskyttarne, jag nämnde om, och vilka möjligen (jag säger möjligen, ty jag hoppas ännu på det bästa!) möjligen skola dömas till döden om några dagar, spela just nu biljard i rummet bredvid mitt, och jag hör skramlet av deras köer mot bollarne!

Vilket lustigt världsförakt! Men det är ju ståtligt att så kunna gå hädan! Eller det bevisar, att livet är bra litet värt, när man så lätt kan skiljas ifrån det. Ja, jag menar, när man icke har sådana kära band, som jag har, vilka binda en vid tillvaron. Du missförstår mig väl icke och tror, att jag menar att jag är bunden... Ah, jag vet icke vad jag skriver, för jag har inte sovit på många nätter och mitt huvud är så...»

Nu knackade det på dörren. På löjtnantens »stig in» öppnades dörren, och byns pastor trädde in. Det var en femtio års man med ett vänligt och sorgset, men högst beslutsamt utseende.

— Herr löjtnant, började han, jag kommer för att bedja er om tillstånd att få tala vid fångarne.

Löjtnanten steg upp och påtog sin syrtut samt anvisade pastorn en plats i soffan. Men när han fått den trånga rocken knäppt och kände den styva kragen fatta med sin tång om halsen, var det, som om de ädlare organen blivit hopsnörda, och som om blodet stannat i sina hemliga vägar till hjärtat. Med handen på Schopenhauer, stödd mot skrivbordet sade han: Till er tjänst, herr pastor, men jag tror icke fångarne skola skänka er mycken uppmärksamhet, ty de äro inbegripna i ett parti guerre!

— Jag tror, herr löjtnant, svarade pastorn, att jag känner mitt folk bättre än ni! En fråga: Ämnar ni låta skjuta dessa gossar?

— Naturligtvis! svarade herr von Bleichroden, fullständigt inne i sin roll. Det är staterna, som föra krig, herr pastor, icke individerna!

— Om förlov, herr löjtnant, ni och edra soldater äro icke individer då?

— Om förlov, herr pastor, icke för tillfället!

Han lade brevet till hustrun under läskpapperet och fortsatte:

— Jag är i detta ögonblick endast en representant av den tyska förbundsstaten.

— Sant, herr löjtnant, eder älskvärda kejsarinna den Gud må evigt beskydda, var också en representant av den tyska förbundsstaten, när hon utfärdade sin proklamation till den tyska kvinnan att bistå de sårade, och jag vet tusen franska individer, som välsigna henne, under det franska nationen bannar er nation! Herr löjtnant, i Jesu Frälsarens namn (här steg pastorn upp, fattade fiendens händer och fortfor med gråten i halsen), kan ni icke vädja till henne...

Löjtnanten höll på att förlora fattningen, men han hämtade sig igen och sade:

— Hos oss ha ännu icke fruntimmerna fått sin hand i politiken!

— Det är skada det, svarade prästen och rätade upp sig.

Löjtnanten tycktes ha lyssnat ut genom fönstret, så att han icke gav akt på prästens svar. Han blev orolig, och hans ansikte var helt blekt, ty den styva kragen kunde icke hålla blodet kvar däruppe längre.

— Var så god och sitt, herr pastor, sade han på måfå. Om ni önskar tala vid fångarne, står det er fritt; men sitt kvar ett ögonblick! (Han lyssnade ut igen, och nu hördes tydliga hovslag, två och två, som av en häst i sträckt trav.)

— Nej, gå icke än, herr pastor, sade han med andan i halsen. Prästen stannade. Löjtnanten

sträckte sig ut genom fönstret så långt han kunde. Hästtravet kom allt närmare, tills det föll in i skritt, saktade och upphörde. Skramlet av en sabel och sporrar, fotsteg, och herr von Bleichroden höll ett brev i sin hand. Han slet upp det i vikningen och läste.

— Vad är klockan? frågade han sig själv. Sex! Alltså om två timmar, herr pastor, skola fångarne skjutas, utan dom och rannsakning!

— Omöjligt, herr löjtnant, man skickar icke folk i evigheten så!

— Evigheten eller icke, ordern lyder, att det skall vara undangjort innan korum, såvida icke jag själv vill anse mig som en, vilken gjort gemensam sak med friskyttarne. Och här följer ett skarpt klander över att jag icke redan utfört ordern av den 31 augusti. Herr pastor, gå in och tala vid dem, och bespar mig obehaget...

— Ni anser det vara ett obehag att meddela en rättfärdig dom!

— Men jag är väl dock en människa, pastor! Tror ni icke jag är en människa?

Han rev upp rocken för att få luft, och han började vandra på golvet.

— Varför få vi icke alltid vara människor? Varför skola vi vara dubbelgångare? O! O! herr pastor, gå in och tala vid dem! Äro de gifta män? Ha de hustrur och barn? Föräldrar kanske?

— De äro ogifta alla tre, svarade prästen. Men denna natt åtminstone kunde ni skänka dem!

— Omöjligt! Ordern lyder: före korum, och i dagningen skola vi bryta upp! Gå in till dem, herr pastor! Gå in till dem!

— Jag skall gå! Men kom ihåg, herr löjtnant, att ni icke går ut i skjortärmarne, när ni går ut, så ni icke råkar ut för samma öde som de, ty det är ju rocken, som gör soldaten!

Och prästen gick.

Herr von Bleichroden skrev ner sista raderna på sitt brev i ett mycket upprört tillstånd. Därpå förseglade han det och ringde på ordonnansen.

— Befordra detta brev, sade han åt den inträdande, och skicka in sergeanten.

Sergeanten kom.

— Tre gånger tre gör tjugonio, nej tre gånger sju äro... sergeanten tar tre gånger... tar tjugosju man och fysiljerar fångarne inom en timme. Här är ordern!

— Skjuter dem? frågade sergeanten dröjande.

— Fysiljerar, ja! Välj ut det sämsta folket, de som varit i elden förut. Ni förstår. Till exempel n:r 86 Besel, n:r 19 Gewehr och i den stilen! Beordra vidare en handräckning åt mig på sexton man, nu genast. Bästa karlarne! Vi skola rekognoscera åt Fontainebleau, och när vi komma igen skall det vara gjort. Har ni förstått?

— Sexton man handräckning åt löjtnanten, tjugosju till fångarne! Gud bevare herr löjtnanten!

Och så gick han.

Löjtnanten knäppte noga igen sin rock, spände kopplet om livet, stack en revolver i fickan. Därpå tände han en cigarr, men han kunde omöjligt röka, ty det fattades honom luft i lungorna. Han dammade sitt skrivbord. Han tog sin näsduk och torkade papperssaxen, lackstången och strykstickasken. Han lade linjalen och pennskaften parallellt, alldeles

vinkelrätt mot läskpapperet. Därpå började han ställa möblerna i ordning. När det var gjort, tog han fram kam och borste och ordnade sitt hår framför spegeln. Han tog ner paletten och undersökte färgklickarne, han provade alla de röda mössorna och försökte få staffliet att stå på två ben. När klirret av handräckningens gevär hördes på gården, fanns det icke ett föremål i rummet, som han ej fingrat på. Och så gick han ut. Kommenderade vänster om marsch, och tågade ut ur byn. Det var, som om han sprungit för en fientlig övermakt, och truppen hade svårt att följa honom. När han kom ut på fältet, lät han folket gå i fil, en och en, för att icke trampa ner gräset. Han vände sig icke om, men den som gick närmast efter honom kunde se hur klädet i ryggen på hans rock då och då drog sig ihop i kramp, som när man ryser eller väntar ett slag bakifrån. I skogsbrynet kommenderades halt. Han befallde manskapet hålla sig tysta och vila, medan han gick in i skogen.

När han nu kommit i ensamheten och noga sett efter, att ingen kunde se honom, drog han ett djupt andetag och vände sig inåt de dunkla snåren, där de små gångstigarne leda till Gorge-aux-Loups. Småskogen och buskarne lågo redan i skugga, men däruppe i topparne av ekar och bokar lyste solen ännu bjärt. Han kände sig, som om han låg på den mörka sjöbotten och genom det gröna vattnet såg dagsljuset över sig, vilket han aldrig mer skulle nå. Den stora undersköna skogen, som förr läkt hans sjuka ande, var i kväll så oharmonisk, så stötande, så kall! Livet låg framför honom så hjärtlöst, så motsägande, så fullt av dubbelheter, och han tyckte,

att naturen själv såg olycklig ut i dess omedvetna, ofria sömnliv. Här fördes också den gräsliga kampen för tillvaron, oblodig visserligen, men lika grym som ute i det vakna livet. Han såg, huru de små ekarne yvat ut sig till buskar för att döda bokens späda plantor, vilka aldrig skulle bli annat än plantor, och av tusen bokar var det blott en, som kunde få gå upp i ljuset, och därigenom bli en jätte, som i sin tur skulle stjäla livet från de andra. Och eken, den hänsynslösa, vilken sträckte ut sina knotiga, råa armar, som om han ville behålla hela solen för sig själv, han hade uppfunnit den underjordiska striden. Han sände ut sina rötter många hundra meter, underminerade marken, åt upp de aldra minsta näringspartiklar för de andra, och när han icke kunde skugga ihjäl sina motståndare, svälte han ihjäl dem. Eken hade redan mördat granskogen, men boken kom som en hämnare, långsamt men säkert, ty hans skarpa safter döda allt, där han kommer till väldet. Han hade uppfunnit förgiftningsmetoden; och den var oemotståndlig, ty inte en ört kunde växa i hans skugga, utan marken var svart som en grav omkring honom, och därför var framtiden hans.

Han vandrade och vandrade, framåt, framåt. Han slog med sabeln omkring sig i snåren, utan att tänka på, huru många unga ekförhoppningar han krossade, huru många toppade krymplingar han kallade till liv. Han tänkte knappt något mera, ty hans själs alla verksamheter lågo som i en mortel rörda till mos. Tankar försökte kristallisera sig fram, men upplöste sig och flöto bort, minnen, förhoppningar, agg, veka känslor och ett enda stort hat mot allt vrångt, som genom en outredd naturmakt

kommit att styra världen, smälte tillsammans i hans hjärna, som om en inre eld hastigt höjt temperaturen och tvingat alla fasta beståndsdelar att antaga flytande form. Han röck hastigt tillsammans och stannade i ett väldigt hugg, ty från Marlotte kom ett ljud rullande över fälten och mångdubblades i vargklyftans hålgång. Det var trumman! Först en lång virvel trrrrrrrrrrrrrrrrrrråm! Och — så slag på slag, tunga, dova, ett och två, som när man spikar igen en likkista och är rädd att störa sorgehuset. Trrrråm — trrråm! — Tråm — trråm! Han tog upp klockan! Tre kvart till sju! Om en kvart skulle det ske! Han ville gå hem igen och se det! Nej, men han hade ju flytt! Han ville icke för allt i världen se det! Och så steg han upp i ett träd.

Nu såg han byn, så ljus, så glad med sina små trädgårdar, och kyrktornet, som steg upp över takåsarne. Mera såg han inte. Han höll klockan i handen och följde sekundvisaren. Pick, pick, pick, pick! Den rände runt kring den lilla tavlan, så fort, så fort! Men den långa minutvisaren, den gjorde en knyck varje gång den lilla gjort en rund, och den stadiga timvisaren den stod stilla, tyckte han, men den gick nog den också.

Nu fattades klockan fem minuter i sju. Han grep stadigt, riktigt stadigt om den blanka, svarta bokgrenen; klockan darrade i handen, pulsarne bultade vid öronen, och han kände en brinnande hetta i hårfästet. — Krasch! lät det, alldeles som när en planka brister, och över ett svart skiffertak och ett vitt äppelträd steg nu en blå rök upp över byn, blåvit som ett vårmoln, men över molnet sköt

en ring, två ringar, många ringar upp i luften, som om man skjutit efter duvor och icke mot en vägg.

Alla voro icke så dåliga jag trodde, tänkte han för sig själv, när han steg ner ur trädet, numera liksom lugnare, sedan detta var gjort. Och nu började den lilla byklockan ringa själaro, självafrid för de döda, som fyllt sin plikt, men icke för alla levande, som fyllt sin! Solen hade gått ned, och månen, som blekgul suttit uppe hela eftermiddagen, började nu rodna och tilltaga i ljusstyrka, när löjtnanten marscherade med sin handräckning bortåt Montcourt, alltjämt förföljd av den lilla klockans ringning. Truppen kom in på stora chausséen till Nemours, och den vägen med dess två led popplar syntes enkom vara gjord för marscher. Och så marscherades, tills mörkret föll tätt och månen lyste skarpt. I sista ledet hade man redan börjat viska, och en hemlig rådplägning ägde rum i lederna, om man icke skulle anmoda korporalen göra löjtnanten någon slags antydan om, att trakten var osäker och att man måste i kvarter för att kunna bryta upp i dagningen, då herr von Bleichroden helt oväntat kommenderade halt. Man hade stannat på en backe, varifrån man kunde se Marlotte. Löjtnanten stod alldeles stilla som en rapphönshund, när han stött på kullen. Nu gick trumman igen! Och så slog klockan nio i Montcourt, och så slog hon i Grèz, i Bourron, i Nemours, och så började alla små klockorna ringa vesper, och den ena gällare än den andra; men genom dem alla trängde den lilla i Marlotte. Den ropade: hjälp-hjälp! hjälp-hjälp! och herr von Bleichroden kunde icke hjälpa! Nu kom ett dån efter marken, som ur jordens innandömen:

det var nattskottet i högkvarteret vid Chalons. Och genom de lätta aftondimmor, som lägrat sig likt stora fönstervaddar över den lilla floden Loin, trängde månljuset och lyste upp floden, så att den liknade en lavaström, som i fjärran rann ut ur den likt en vulkan stigande svarta Fontainebleauskogen. Kvällen var kvävande varm, men karlarne voro alla vita i ansiktet, så att läderlapparne, som svärmade omkring dem, susade tätt förbi deras öron, som de göra när de se vitt. Alla visste, vad löjtnanten tänkte på, men de hade aldrig sett honom så besynnerlig, och de fruktade, att allt icke stod rätt till med dessa ändamålslösa rekognosceringar på stora landsvägen. Slutligen tog sig korporalen den dristigheten att gå fram till honom och under form av en rapport väcka hans uppmärksamhet på, att taptot hade gått. Herr von Bleichroden mottog upplysningen ödmjukt, som man mottager en order, och kommenderade till hemmarsch.

När de en timme senare gingo in på första gatan i Marlotte, iakttog korporalen, att löjtnantens högra ben drogs ihop i knävecket som av spatt, och att han gick på en diagonal som hästflugan. På torget avtackades truppen utan korum, och löjtnanten försvann.

Han ville inte gå in till sig genast. Det var något, som drog honom, vart visste han ej! Han löpte omkring med ögonen uppspärrade och näsborrarne vidgade som en stövare. Han mönstrade väggarne och vädrade efter någon lukt, som han väl kände. Ingenting såg han, och ingen människa mötte han. Han ville se, var »det» hade skett. Men han fruktade också att få se det. Slutligen blev

han trött och gick hem. På gårdsplanen stannade han och gick omkring köksbyggnaden. Där stötte han på sergeanten och blev så skrämd, att han fick lov att ta sig i väggen. Sergeanten blev också skrämd, men hämtade sig och började:

— Sökt herr löjtnanten för att avlägga rapport.

— Det är bra, det är bra! Allt väl! Gå hem och lägg er! svarade herr von Bleichroden, som om han fruktade att få några detaljer.

— Allt väl, herr löjtnant, men det var...

— Det är bra! Gå! Gå! Gå! Och han talade så fort, så oavbrutet, att det icke var möjligt för sergeanten att sticka in ett ord, och varje gång han öppnade munnen, blev han överöst med en ordström, så att han slutligen blev led och gick sin väg.

Då andades löjtnanten igen och kände sig som en pojke, vilken sluppit stryk.

Han var nu i trädgården. Månen lyste bjärt på den gula köksväggen, och vinstocken sträckte sina benrangelsarmar som i en lång, lång gäspning. Men vad var det? För två, tre timmar sedan var den död, utan löv, blott en grå karkass som vred sig i konvulsioner, och nu, hängde där icke de skönaste röda klasar, och hade icke stocken grönskat! Han gick närmare för att se efter, om det var samma vinstock.

När han kom intill väggen, trampade han i något klibbigt och kände denna dova, äckliga lukt som kännes i slaktarboden. Och nu såg han, att det var samma vinstock, alldeles densamma, men rappningen på väggen var sönderskjuten och besprutad med blod. Det var alltså där! Det var där »det» hade skett!

Han gick genast därifrån. När han kom in i förstugan, snavade han på något halt, som satt under fötterna. Han drog av sig stövlarne i farstun och kastade ut dem på gården. Därpå gick han in i sitt rum, där hans aftonvard stod dukad. Han kände en förfärlig hunger, men han kunde icke äta. Han blev stående och såg stint på det dukade bordet. Där låg allting så nätt upplagt; smörklimpen var så fin, så vit med sin lilla inpressade rädisa i toppen; duktyget var vitt, och han såg, att det var märkt med bokstäver, som icke funnos i början av hans eller hans hustrus namn; den runda getosten låg så nätt på sina vinlöv, som om mer än fruktan för utskrivning eller brandskatt haft sin hand här; det sköna vita brödet, så olikt den bruna rågbullen, det röda vinet i den slipade karaffinen, de svagt rosenröda gigotskivorna, allt tycktes vara ordnat av vänliga händer. Men han blygdes att röra vid maten. Han fattade plötsligt klockan och ringde. Ögonblickligen inträdde värdinnan och stannade vid dörren utan att säga ett ord. Hon såg ner åt hans fötter och väntade en befallning. Löjtnanten visste icke vad han ville, och mindes icke, varför han ringt. Men han måste tala.

— Är ni ond på mig? störtade han fram.

— Nej, min herre, svarade den ödmjuka kvinnan. Är det något min herre önskar? Och hon såg åter på hans fötter.

Han tittade ner för att se efter vad hon såg på, och han upptäckte då, att han stod i strumplästen, och att golvet var alldeles fullt med spår, röda spår med avtryck efter tårna, där strumpan

var söndergången, ty så länge hade han marscherat den dagen.

— Giv mig er hand, min fru, sade han och räckte fram sin.

— Nej, svarade kvinnan och såg honom rätt in i ögonen, och därmed gick hon.

Herr von Bleichroden tycktes fatta mod efter denna skymf, och tog en stol för att sätta sig att äta. Han lyfte på köttfatet för att servera sig, men när han fick köttlukten i närheten av ansiktet blev han illamående, steg upp, öppnade fönstret och kastade ut hela fatet på gården. Han darrade i hela kroppen och kände sig sjuk! Hans öga var så känsligt, att ljuset plågade honom och alla starka färger retade honom. Han kastade nu ut vinbuteljen, han tog bort den röda rädisan ur smöret, de röda målarmössorna, paletten, allt som var rött skulle ut. Och därpå lade han sig på sängen. Hans ögon voro trötta, men de kunde icke sluta sig. Så låg han en stund, tills han hörde röster i skänksalen! Han ville icke lyssna, men hans öron måste höra, och han hörde, att det var två korporaler, som drucko öl. Och de talade:

— Det var styva gossar, de två lågväxte, men den långe var klen.

— Det är icke sagt, att han var klen, därför att han föll ihop som en trasa vid muren, men han bad, att vi skulle häkta upp honom vid spaljén, för han ville stå, sade han.

— Men de andra, fan anamma, stodo de inte med armarne i kors över bröstet, som om de skulle till att fotograferas.

— Ja, men när prästen kom in till dem i bil-

jarden och sa till dem, att det var kaput, så lär de ha kräkts alla tre mitt på golvet, så sa sergeanten åtminstone, men skrek gjorde de inte, och inte ett knyst om nåd!

— Ja, det var fan till karlar! Gesundheit!

Herr von Bleichroden stack ner huvudet i kuddarne och stoppade lakanen i öronen. Men därpå steg han upp. Det var som om något drog och drog till dörren, bakom vilken de talande sutto. Han ville höra mera, men karlarne talade nu sakta. Han smög därför fram, och med ryggen spänd i en rät vinkel lade han örat till nyckelhålet och lyssnade.

— Men såg du på folket vårt? Voro de inte så grå som pipaskan här i synen, och så många, som sköto i luften! Tala inte om det bara! Men de fick ändå vad de skulle ha! Och nog vägde de flera marker när de gick, än när de kom! Det var som att skjuta kramsfågel med kartescher.

— Nå, såg du de röda prästpojkarne, som stodo och sjöngo opera med kaffebrännarne! Det var som att snyta ljus, när det small. De rulla' ner i ärtsängen som gråsparvar och klippte med vingarne och vände ut och in på blindögona! Och kärngarna sen, som kom och plocka' opp bitarne! Oj, oj, oj! Men så går det till i krig! Gesundheit!

Herr von Bleichroden hade hört nog, och blodet hade så överfyllt hans hjärna att han icke kunde somna. Han gick ut i skänkrummet och bad karlarne gå hem!

Därpå klädde han av sig, doppade huvudet i handfatet, tog Schopenhauer och lade sig att läsa. Och han läste med brinnande pulsar: »Födelse och död höra båda till livet; de utgöra motvikter mot

varandra; den ena betingar den andra; de bilda de båda ytterligheterna, de båda polerna av varje livets uppenbarelse. Det är just vad den djupaste av alla mytologier, den hinduiska, uttryckt genom en symbol, som är Schiwas (Förstörarens) attribut: en halskedja av dödskallar och lingam, avlelsens organ och sinnebild... Döden är den smärtsamma upplösningen av den knut, som i vällust knöts vid skapelsen, den är den våldsamma förstörelsen av vår varelses grundmisstag, den är tagandet ur villfarelsen.»

Han släppte boken, ty han hörde någon som skrek och slog i hans egen säng! Vem var i sängen? Han såg en kropp, vars underliv sammanpressades av kramp och vars bröstkorg stod spänd som laggarne i en fjärding, och han hörde en underlig, ihålig röst, som skrek under lakanen. Det var ju hans egen kropp! Hade han då gått itu, eftersom han såg sig själv, hörde sig själv som en andra person? Skriken fortforo! Dörren öppnas och den ödmjuka kvinnan steg in, troligen efter att ha knackat.

— Vad befaller löjtnanten? frågade hon med brinnande ögon och ett eget leende på läpparne.

— Jag? svarade den sjuke; ingenting! Men han är visst mycket dålig och vill nog ha en läkare!

— Här finns ingen läkare, men pastorn brukar hjälpa oss, svarade kvinnan, som icke log mer.

— Skicka efter prästen då! sade löjtnanten. Han tycker inte om präster eljes!

— Men när han är sjuk, tycker han om dem! sade kvinnan och försvann.

När prästen kom in, gick han fram till bädden och tog den sjukes handled.

— Vad tror ni det är? frågade den sjuke. Vad tror ni han har?

— Ont samvete! var prästens korta svar.

Då flög herr von Bleichroden upp.

— Ont samvete över att han gjort sin plikt!

— Ja, sade prästen och tog en våt handduk, som han slog om sjuklingens huvud. Hör mig, om ni ännu kan. Nu är ni dömd! Till en grymmare lott än de — tre! Hör noga på mig! Jag känner symptomen! Ni står på gränsen att bli vansinnig! Ni måste försöka tänka denna tanke till botten! Tänk den starkt, och ni skall känna er hjärna liksom ordna sig! Se på mig, och följ med mina ord, om ni kan! Ni har gått itu! Ni betraktar er ena part som en andra eller tredje person! Hur kom ni dit? Jo, ser ni, det är samhällslögnen, som gjort oss alla dubbla. När ni skrev till er hustru i dag, då var ni en människa, en sann, enkel, god människa, men när ni talade vid mig, var ni en annan! Liksom skådespelaren förlorar sin människa och blir ett konglomerat av roller, så blir också samhällsmänniskan minst två personer. När nu genom en skakning, en uppröring, en andens jordbävning själen rämnar, då ligga de två naturerna där, sida vid sida, och betrakta varandra. — Jag ser en bok här på golvet, som jag också känner. Han var en djupsinnig man, kanske den djupaste av alla. Han genomskådade jordelivets elände och intighet så som om han lärt av vår Herre och Frälsare, men han kunde därför icke upphöra att vara en dubbelgångare, ty livet, födseln, vanan, den mänskliga svagheten tvang honom till återfall! Ni hör, herre, att jag läst andra böcker än breviariet! Och jag talar som läkare, icke som

präst, ty vi båda — följ nu med mig noga! — vi förstå varandra! Tror ni icke jag känner förbannelsen av det dubbelliv jag för! Jag hyser inga tvivel om de heliga tingen, ty de äro invuxna i mitt kött, i min benstomme, herre, men jag vet att jag icke talar i Guds namn, då jag talar! Lögnen, ser ni, den få vi i moderlivet, ur modersbröstet, och den som under nuvarande förhållanden ville säga sanningen helt ut... ja, ja. — Kan ni följa mig?

Den sjuke lyssnade girigt, och hans ögonlock hade icke sänkt sig en enda gång under hela prästens anförande.

— Till er nu, fortsatte prästen. Det finns en liten förrädare med en fackla i handen, en ängel, som går med en korg rosor och beströr avskrädeshögarne i lifvet; det är en lögnens ängel och hon heter det sköna! Hedningarne hava dyrkat henne i Grekland, furstarne hava omhuldat henne, ty hon har förvänt synen på folket, så att de icke sett sakerna sådana de äro. Hon går igen i hela livet och förfalskar, förfalskar! Varför, ni krigare, varför klädas ni i granna dräkter med guld och lysande färger? Varför arbeta ni alltid under musik och flygande fanor? Är det icke för att dölja vad som ligger bakom ert yrke? Om ni älskade sanningen, skulle ni gå i vita blusar, som slaktare, så att blodfläckarne syntes rätt väl, ni skulle gå med kniv och märgpryl som styckmästare i slaktarboden, med bilor drypande av blod och klibbiga av talg! I stället för musikkårer skulle ni fösa en skara tjutande människor framför er, människor som blivit vansinniga av synerna på slaktfältet; i stället för fanor skulle ni bära svepningar, och på trossen draga likkistor!

Den sjuke, som numera vred sig i konvulsioner, knäppte ihop händerna till bön och tuggade runt om naglarne. Prästen hade fått en förfärlig uppsyn; hård, obeveklig, hatfull, och han fortfor:

— Du är en av naturen god man, du, och det är icke din goda människa jag vill straffa, nej, jag straffar dig som representant du kallat dig, och mitt straff skall bli androm en varnagel! Vill du se de tre liken? Vill du se dem?

— Nej för Jesu namn! skrek den sjuke, vars skjorta var våt av ångestens svett och låg smetad efter hans skulderblad!

— Din feghet visar att du är en människa och feg som sådan.

Liksom slagen av en pisksnärt for den sjuke upp; hans ansikte blev lugnt, hans bröst lade sig, och med en kall röst, som om han varit alldeles frisk, sade han: Gå ut, prästdjävul, annars narrar du mig till dumheter!

— Men jag kommer inte igen om du kallar på mig, sade denne. Kom ihåg det! Kom ihåg, att om du inte får sova, så är det icke mitt fel, kanske snarare deras, som ligga därinne i biljarden! På biljarden du!

Och nu slog han upp dörren till biljardsalen, och in i sjukrummet störtade en förfärlig lukt av karbolsyra!

— Känn du, känn du! Det är icke som att lukta krutrök detta, det är icke att telegrafera hem om en sådan bragd: »stort nederlag, tre döda och en vansinnig, Gud vare tackad!» Det är inte att skriva vers om, och kasta blommor på gatan, och gråta i

kyrkan! Det är inte seger detta! Det är slakt, du, det är slakt, slaktare!

Herr von Bleichroden hade rusat ur sängen och kastat sig ut genom fönstret. På gården greps han av några av sitt folk, som han ville bita i vänstra sidan. Därpå bands han och fördes till högkvarterets ambulans att såsom angripen av fullt utbildat vansinne forslas till ett hospital.

*

Det var en solig morgonstund i slutet av februari 1871. Uppför den branta Martheraybacken i Lausanne vandrade, steg för steg, en ung kvinna vid armen av en medelålders man. Hon var i ett långt framskridet havandetillstånd och nästan hängde vid sin följeslagares arm. Hennes ansikte var en flickas, men var likvitt av sorg, och hon var svartklädd. Mannen vid hennes sida var icke svartklädd, varav förbigående slöto, att det icke var hennes man. Han tycktes djupt bekymrad, böjde sig då och då ner till den lilla kvinnan och sade ett och annat ord, därpå föll han tillbaka i sina egna tankar. När de kommo upp till platsen vid gamla tullhuset utanför värdshuset A l'Ours, stannade de.

— Ännu en backe? frågade hon.

— Ja, kära syster, svarade han. Låt oss sitta ett ögonblick.

Och de satte sig på en bänk utanför värdshuset. Hennes hjärta bultade våldsamt och hennes bröst andades trögt, som om luften icke räckte till.

— Det är synd om dig, stackars bror, sade hon; jag ser, att du längtar till de dina!

— För all del, syster, tala inte om det, svarade

han. Nog är mitt hjärta fjärran ibland, och nog skulle man behöva mig vid sådden därhemma, men du är ju min syster, och sitt eget kött och blod kan man ju icke förneka.

— Få se nu, återtog fru von Bleichroden, om denna luft och detta nya behandlingssätt skall kunna göra något till hans förbättring. Vad tror du?

— Helt säkert, svarade brodren, men vände sig bort för att icke visa sitt tvivlande ansikte.

— Vilken vinter i Frankfurt jag genomlevat! Att ödet kan uppfinna sådana grymheter! Jag tror jag lättare burit hans död, än denna levande begravning.

— Men hoppet lever alltid, sade brodren med en hopplös ton. Och så gingo hans tankar bort till hans barn och hans åkrar. Men strax därpå liksom blygdes han över sin själviskhet, att han icke kunde vara så fullt med i denna sorg, som egentligen icke var hans, och som han fått alldeles oförskyllt, och han blev ond på sig själv.

Nu hördes ett gällt, långt utdraget skrik uppifrån backen, liknande en lokomotivvissla, och så ett till.

— Går tåget så här högt uppe i backarne, frågade fru von Bleichroden.

— Ja, det måtte göra det, sade brodren och lyssnade med uppspärrade ögon.

Det skrek en gång till! Men nu lät det som när någon drunknar.

— Låtom oss gå hem igen, sade herr Schantz, som blivit alldeles blek, du förmår icke denna backe i dag, och i morgon skola vi vara förnuftigare och taga en droska.

Men frun ville gå, ovillkorligen. Och så gingo de då uppför den långa backen till hospitalet. Det var en Calvarievandring. I de gröna hagtornshäckarne vid sidan av vägen kilade svarta trastar med gula näbbar; på de murgrönsklädda murarne sprungo gråa ödlor i kapp och försvunno i springorna; det var full vår, ty det hade icke varit någon vinter; och i vägkanterna blommade primula och helleborus. Men detta fästade icke golgatavandrarnes uppmärksamhet. När de kommit halvvägs i backen, förnyades de hemlighetsfulla skriken. Liksom fattad av en plötslig aning vände sig fru von Bleichroden mot brodren, såg in i hans ögon med sina halvbrustna, för att se sina misstankar bekräftade, och därpå sjönk hon, utan att förmå uppgiva ett skrik, ner på vägen, vars gula damm omvälvde henne med ett moln. Och där blev hon liggande.

Innan brodren hann hämta sig, hade en beskedlig vandrare redan sprungit efter en vagn, och när den unga kvinnan bars in i vagnen, hade redan hennes arbete för det kommande släktet börjat, och nu hördes två skrik, två människors rop ur jämmerns djupaste dalar, och herr Schantz, som förlorat sin hatt, stod där på fotsteget och såg upp mot den blåa vårhimmeln och tänkte för sig: Om det kunde höras dit upp bara, men det är säkerligen för högt!

Uppe i hospitalet hade herr von Bleichroden blivit logerad i ett rum med full fri utsikt åt söder. Väggarne voro madrasserade och målade i en svag blå färgton, genom vilken man kunde se lätta konturer av landskap. Taket var målat som ett spaljé med vinlöv. Golvet var mattbelagt, och under mattan låg ett lager halm. Möblerna voro helt över-

klädda med tagel och väv, så att inga hörn eller kanter av trävirket kunde ses.

Var dörren befann sig kunde man icke upptäcka inifrån, och därigenom avlägsnades alla den sjukes tankar på utgång och känslan av inspärrning, som är det farligaste under ett upprört sinnestillstånd. Fönstren voro visserligen försedda med galler, men dessa voro vackert arbetade i form av fleurs de lis och lövverk samt så målade, att de icke märktes som galler.

Herr von Bleichrodens vansinne hade tagit formen av samvetskval. Han hade mördat en vingårdsman under hemlighetsfulla omständigheter, som han icke kunde förmå sig att bekänna, av den enkla anledningen att han icke mindes dem. Nu satt han i fängelse och väntade domens exekution, ty han var dömd till döden. Men han hade ljusa mellanstunder. Då satte han upp stora papper på väggarne i rummet och skrev dem fulla med syllogismer. Då mindes han, att han låtit skjuta franc-tireurer; men att han var gift mindes han ej; och han mottog besök av sin hustru såsom av en elev, vilken han gav lektioner i logik. Han hade ställt upp som premisser: att franc-tireurer voro förrädare, och att ordern lydde: skjut dem! En dag hade hans hustru, som var nödgad hålla med om allt, den oförsiktigheten att rubba hans tro på premissen att alla franc-tireurer äro förrädare, och då rev han ner alla konklusionerna från väggen och sade, att han skulle använda tjugo år för att bevisa premissen, ty premissen måste först vara bevisad. Emellanåt hade han stora projekt för mänsklighetens väl. Vad går allt vårt strävande ut på, här på jorden? frågade

han. Varför regerar kungen, predikar prästen, diktar skalden, målar målaren? Jo, för att skaffa kroppen kväve. Kväve var det dyraste av alla näringsmedel, därför var kött dyrast. Kväve var intelligensen, ty de rika, som äta kött, äro intelligentare än de andra, som mera äta kolhydrater. Nu började det bli ont om kväve på jorden, och därav uppstodo krig, arbetarestrejker, tidningar, läsare och statsanslag. Man måste uppfinna en ny gruva med kväve. Herr von Bleichroden hade uppfunnit den, och nu skulle alla människor bli lika; frihet, jämlikhet och broderskap skulle komma att bliva en verklighet på jorden. Denna outtömliga gruva hette: luften. Den innehöll 79 volymprocent kväve, och man måste uppfinna ett sätt att få lungorna att direkt upptaga och till kroppens näring förarbeta detsamma, utan att det först behövde förtätas i gräs, spannmål och grönsaker, för att av djur förvandlas till kött! Detta problem var framtidens och herr von Bleichrodens, och med dess lösning skulle jordbruk och boskapsskötsel bli överflödiga, och den gyllene åldern åter inträda på jorden. Däremellan förföll han åter i sina drömmar om det begångna mordet, och då var han djupt olycklig.

Emellertid, samma februarimorgon som fru von Bleichroden varit på väg upp till hospitalet och måst återvända hem, satt hennes man i sitt nya rum uppe i anstalten och såg ut genom fönstret. Först hade han sett på takets vinlöv och på väggarnes landskap, därpå hade han satt sig i en bekväm stol framför ljuset, så att han hade utsikten fri för sig. Han var lugn i dag, ty han hade fått ett kallt bad kvällen förut och hade sovit gott om natten. Han visste,

att det var februari månad, men han visste icke, var han befann sig. Ingen snö utanför, det var hans första tanke, och detta förvånade honom, ty han hade aldrig varit i sydligare länder. Utanför fönstret stodo gröna buskar. Laurier teint alldeles översållade med vita blomkvastar; laurier cerise med sina glänsande ljusgröna blad, vilken är grön hela vintern; buxbom; en alm, alldeles överhöljd med murgrön, som dolde varenda gren och gav trädet utseende av att stå i full lövskrud; på gräsmattan, som var besållad med primula elatior, liksom av utslagen svavelblomma, gick en karl och slog gräset med en lie, under det att en liten flicka räfsade. Han tog ännu en gång almanackan och läste: februari. Man slår och räfsar i februari. Var är jag? — Därpå gingo hans blickar ut över trädgården, och han såg en djup dal sakta sänka sig, men grön som en sommaräng; och små byar och kyrkor lågo här och där; och stora hängpilar stodo alldeles ljusgröna. I februari, tänkte han igen. Och när ängarne togo slut, låg en sjö där; alldeles lugn, ljusblå, som luft, och på andra sidan sjön låg ett blånande land; över det blånande landet höjde sig en bergskedja; men över bergskedjan låg något annat, som liknade moln; de voro så fina i färgtonen som nytvättad ull, men de hade spetsar på sig; och över dem lågo små lätta skyar som ibland gingo in i de spetsiga molnen. Han visste icke var han var, men det var så vackert, att det icke kunde vara på jorden. Var han död, och hade han kommit till en annan värld? Icke var han i Europa! Kanske han var död! Han försjönk i stilla drömmar och försökte tänka sig in i sin nya belägenhet.

Men så såg han upp igen, och nu såg han hela den soliga tavlan infattad i och korsad av fönstergallret, och de smidda järnliljorna och lövverken tecknade sig, som om de svävade i luften. Han blev först skrämd, men så lugnade han sig; han betraktade tavlan ännu en gång, särskilt de spetsiga, rosenröda molnen. Och så kände han en oerhörd glädje och en svalkande känsla i huvudet; han erfor som om hjärnans vindlingar, efter att ha legat oredigt hopsnodda, började ordna sig och läggas till rätta igen. Och han blev så glad, att hans bröst började sjunga, som han trodde, men han hade aldrig i sitt liv sjungit, och därför blev det skrik, jubelskrik, och det var de, som trängde ut genom fönstret och voro nära att göra hans hustru förtvivlad av sorg. När han suttit där sjungande en timme, hade han erinrat sig en gammal målning i en kägelbana utanför Berlin, vilken utgavs för att föreställa ett schweizerlandskap, och nu visste han att han var i Schweiz, och att de spetsiga molnen voro alperna.

När läkaren gjorde sin andra rond, fann han herr von Bleichroden sitta lugn och nynna för sig själv i sin stol framför fönstret, och det var icke möjligt att rycka honom från den sköna tavlan. Men han var alldeles redig och visste sin ställning fullkomligt.

— Herr doktor, sade han och pekade på järngallret, varför skall ni brännmärka, fleur-de-lisera en så vacker tavla? Vill ni icke låta mig gå ut i det fria! Jag tror det skulle göra mig gott, och jag lovar er att icke rymma!

Läkaren fattade hans hand för att i hemlighet med pekfingret undersöka pulsen vid tumroten.

— Pulsen är bara sjuttio, kära doktor, sade patienten leende och jag har sovit lugnt i natt. Ni har intet att frukta.

— Det gläder mig, sade läkaren att kuren verkligen förmått något på er. Ni har frihet att gå ut.

— Vet ni, doktor, sade den sjuke med en livlig rörelse, vet ni, att jag känner mig, som om jag varit död, och åter stått upp till liv på en annan planet, så skönt är här! Aldrig hade jag kunnat drömma att jorden var så härlig!

— Jo, min herre, jorden är ännu vacker, där icke kulturen förstört henne, och här är naturen så stark, att hon motstått människans försök. Tror ni att ert land alltid varit så fult, som det nu är? Nej, där nu äro öde sandslätter, som icke kunna föda en get, där susade fordom härliga skogar av ek, bok och fur, i vilkas skugga vildbrådet betade, och där feta hjordar av nordbons bästa slaktdjur gödde sig med ollon.

— Ni är rousseauist, herr doktor, inföll patienten.

— Rousseau var genèvare, herr löjtnant! Där borta vid sjöstranden, längst in i viken, som ni kan se mitt över almens topp, där, där föddes han, där led han, där brändes hans Emile och Contrat social, naturens evangelier, och där till vänster, vid foten av Valaiseralperna, där det lilla Clarens ligger, där skrev han kärlekens bok, La nouvelle Heloïse. Det är nämligen Lac Leman, ni ser här nere!

— Lac Leman! upprepade herr von Bleichroden.

— Det är vid denna stilla dal, fortfor läkaren, där fridfulla människor bo, som alla sårade andar

sökt bot! Se där till höger, rätt över den lilla udden med tornet och popplarne; där ligger Ferney. Dit flydde Voltarie, när han grinat ut i Paris, och där odlade han jorden och byggde det högsta väsendet ett heligt hus. Där ligger, längre hitåt, Coppet. Där bodde madame Stael, Napoleon folkförrädarens värsta fiende, hon, som vågade lära fransmännen, sina landsmän, att tyska nationen icke var Frankrikes barbariska fiende, ty, herre, nationerna hata icke varandra! Hit, se till vänster nu, hit till denna lugna insjö flydde den sönderslitne Byron, som, likt en bunden titan, ryckt sig lös ur de garn, i vilka tillbakagåendets tidevarv hade fångat hans starka själ, och här nere skrev han ut sitt tyrannhat i »Fången på Chillon». Där, under det höga Mont Grammont, utanför den lilla fiskarbyn S:t Gingolphe, höll han en dag på att drunkna, men hans liv var icke fullbordat än. Hit hava de flytt, alla, som icke kunde lida den förruttnelsens luft, vilken stod som en kolera över Europa efter den heliga alliansens attentat mot revolutionens, det är, människans nyförvärvade rättigheter. Här nere, tusen fot under era fötter, diktade Mendelssohn sina svårmodiga sånger, här skrev Gounod sin Faust! Kan ni icke se var han fått sina ingivelser till Walpurgisnacht, där, i Savojeralpernas avgrunder! Här åskade Victor Hugo sina rasande straffsånger över decemberförrädaren! Och här, underliga skämt av ödet, här nere i det lilla stilla, blygsamma Vevey, där aldrig nordanvinden kan komma, här sökte er egen kejsare att glömma skräcksynerna från Sadowa och Königgrätz. Där gömde sig Rysslands Gortschakoff, när han kände marken gunga under fötterna, här badade John Russel av

sig all politisk orenlighet och andades ren, oförfalskad luft; här sökte Thiers att reda sina av korsande politiska stormar ofta orediga, motsägande, men, som jag tror, hederliga tankar, och måtte han nu, när han skall bära ett folks öden, minnas de oskyldiga stunder, då hans ande fick samtala i ro med sig själv, här inför naturens milda, men allvarliga majestät! Och där borta, i Genève, herr löjtnant! Där bor ingen konung i sitt hov, men där föddes en tanke, som är lika stor som kristendomen, och dess apostlar de bära också ett kors, ett rött kors på sina vita fanor! Och när mausergeväret siktade på franska örnen, och Chassepot siktade på tyska örnen, då hölls röda korset i helgd, i helgd av dem, som eljes icke böjde sig för det svarta korset, och i det tecknet tror jag framtiden skall segra.

Patienten, som lugnt avhört det ovanliga talet av en man, så känslofullt, att icke säga sentimentalt, som om det kommit från en prästman och icke en läkare, kände sig generad.

— Ni svärmar, herr doktor, sade han.

— Det skall ni också göra, när ni bott här i tre månader, svarade läkaren.

— Ni tror då på kuren? frågade patienten, något mindre skeptisk än förut.

— Jag tror på naturens oändliga kraft att kunna bota kultursjukan! svarade han. Känner ni er stark nog att mottaga en god underrättelse? fortfor han och observerade noga den sjuke.

— Fullkomligt, herr doktor!

— Nåväl, freden är sluten!

— Gud v... Vilken lycka! utbrast patienten.

— Ja, visserligen, sade läkaren, men fråga icke mer, ty ni får ej veta mer i dag! Kom nu ut, men en sak skall ni vara beredd på! Ert tillfrisknande skall icke gå så direkt som ni tror! Ni kommer att få återfall. Minnet, ser ni, är vår värsta fiende och — — men följ nu med mig.

Läkaren tog den sjuke under armen och ledde honom ut i trädgården. Inga galler och inga murar stängde vägen, endast gröna häckar, som ledde vandraren i labyrinter tillbaka därifrån han kommit, men bakom häckarne voro djupa löpgravar, omöjliga att överskrida. Löjtnanten sökte efter gamla ord för sin förtjusning, men han kände, att de passade så illa till vad han erfor, att han slutade med att tiga, lyssnande till en underbar nervernas stilla musik. Det var som alla själens strängar blivit stämda igen, och han erfor ett lugn, som han icke känt på långa, långa tider.

— Tvivlar ni ännu på att jag är återställd? frågade han läkaren med ett vemodigt leende.

— Ni är på bättringen, som jag sagt er förut, men ni är icke frisk än.

De befunno sig nu utanför en liten välvd stenport, genom vilken patienter, åtföljda av vaktare, strömmade in.

— Vart gå alla dessa människor? frågade den sjuke.

— Följ dem, och ni får se, sade läkaren. Ni har mitt tillstånd. Och herr von Bleichroden gick in. Men läkaren vinkade en vaktare till sig.

— Gå ner till fru von Bleichroden på hotell Faucon, sade han, hälsa och säg, att hennes man är

på bättringen, men att han ännu icke frågat efter sin hustru. När han gör det, då är han räddad.

Vaktaren gick och läkaren följde den sjuke in genom den lilla stenporten.

Herr von Bleichroden hade kommit in i en stor sal, som icke liknade något annat rum han ännu sett. Det var icke en kyrka, icke en teatersalong, icke en skola, icke en rådhussal, men litet av alltsammans. I fonden var en absid, som öppnade sig med trenne fönster med färgade glasrutor, men i milda harmoniska färger, som om en stor färgartist hade komponerat dem, och ljuset föll in brutet i ett enda stort harmoniskt dur-ackord. Det gjorde samma intryck på den sjuke som det c-durs-ackord, varmed Haydn upplöser Kaos' mörker, när i Skapelsen Herren, efter att kören haft ett långt, smärtsamt arbete med att utreda de oordnade naturkrafterna, slutligen utropar: Varde ljus, och keruber och serafer stämma in.

Nedanför fönstren var en droppstensklippa, som bildade ett valv, ur vilket en liten bäck stilla rann fram och föll ner i en bassäng, i vilken calla's stodo lutade med sina kalkar, vita som änglars vingar. Pelarne, som omfattade absiden, saknade all känd stil, och deras skaft voro beklädda med brun, mjuk levermossa ända upp till taket. Väggarnes nedre panelningar voro täckta av granris; och de stora väggytorna voro prydda med påfästade löv av alltid gröna växter, av lager, av järnek, av mistel, alla i ornament, som icke kunde hänföras till någon stil; ibland voro de på väg att forma bokstäver, men då upplöste de sig i mjuka, fantastiska växtformer som Rafaels arabesker. Under fönsterlunetterna hängde

stora kransar som till en majfest, och längs takfrisen gick ett ornament, som icke kunde återföras varken på Egyptens lotusbård, Greklands meander, Roms acanthusvariationer, romanismens odjur eller gotikens trepass och korsblommor. Herr von Bleichroden såg sig omkring och fann golvet fullsatt med bänkar, på vilka hospitalets patienter sutto, stilla och undrande. Han tog plats på en bänk och hörde snyftningar bredvid sig. Då såg han en man, en fyrtioåring måhända, som grät med ansiktet i händerna. Han hade en krokig näsa, mustascher och pipskägg och liknade i profil en bild herr von Bleichroden sett på franska mynt. Det var tydligen en fransman. Här skulle de sålunda råkas, fiende bredvid fiende, båda begråtande vad? Att de uppfyllt sin plikt mot fosterlandet! Herr von Bleichroden blev upprörd och orolig, då en svag musik lät höra sig. Det var en orgel, som spelade en koral, men en koral i dur; det var icke en luthersk koral, icke en katolsk, icke en calvinsk, icke en grekisk, men den talade, och den sjuke tyckte sig höra ord till densamma, tröstefulla, förhoppningsrika. Och nu steg en man upp i absiden och stannade, till hälften dold av droppstensklippan. Var det en präst? Nej, han var klädd i en ljusgrå rock, hade en ljust blå halsduk, och hans skjortbröst syntes i västens öppning. Icke hade han heller någon bok. Men han talade. Han talade milt och enkelt, som när man språkar bland vänner; han talade om kristendomens enkla läror, att älska sin nästa som sig själv, vara tålig, fördragsam, förlåtande mot fiender; han talade om huru Kristus tänkt sig mänskligheten som ett enda folk, men hurusom människans onda natur motverkat denna stora

tanke, huru mänskligheten grupperat sig i nationer, sekter, skolor; men han uttalade också det fasta hopp, att kristendomens grundsatser snart skulle förverkligas. Och efter att ha talat en kvarts timme steg han ner, efter att ha gjort en kort bön till Gud, den allsmäktige, utan att ha nämnt Jesus, Jungfru Maria, Nicolaus, Anastasius eller något namn, som kunde erinra om en officiell bekännelse och väcka lidelser.

Herr von Bleichroden vaknade som ur en dröm. Han hade sålunda varit i kyrkan! Han, vilken utled på småaktiga konfessionsstrider, icke besökt en gudstjänst på femton år. Och här, här på dårhuset skulle han träffa en frikyrka i full verklighet; här sutto romerska katolska, grekiska, lutheraner, calvinister, zwinglianer, anglikaner sida vid sida och ägnade gemensamma tankar åt den gemensamma Guden. Vilken förkrossande kritik utgjorde icke denna kyrkosal på alla dessa sekter, som människors själviskhet gjort till lika många religioner, vilka sablat varandra, bränt varandra, smädat varandra! Vilket medgivande åt den »otrogna» kyrkans angrepp på denna politiska dynastikristendom!

Varför syntes icke korset här vid altaret? Därför att människan blygdes över denna romerska galge, som en gång dumheten rest åt det största sanningsvittnet. Och detta skammens tecken, vilket man borde gömma i en skrubb, såsom man gömmer gammal straffredskap från förgångna tider i museernas avlägsnaste rum, detta hissade man upp och bar framför sig i striden; en tvetydig uppmuntran, en ironisk varning åt kommande sanningsvittnen! Varför, om man ville verka i den riktningen, varför satte man

icke en guillotin på altaret, hängde spanska stövlar och tumskruvar på predikstolen, och lät församlingen kommunicera vid en sträckbänk! Det var konsekventare!

Herr von Bleichroden lät sina blickar fara över det vackra rummet för att jaga bort de skräckbilder han framkallat. Hans öga irrade och irrade tills det stannade på kortväggen mitt emot absiden. Där hängde en kolossal krans, ini densamma stod ett ord skrivet med bokstäver, sammansatta av granriskvistar. Han stavade det franska ordet Noël, och upprepade för sig själv Weihnacht (jul). Vilken skald hade diktat detta rum? Vilken människokännare, vilken djup ande hade så förstått att väcka det vackraste och renaste av alla minnen? Skulle icke de omtöcknade förnuften känna denna brinnande längtan efter ljus och klarhet, då de erinrade sig ljusets fest, då de mörka dagarne vid årsskiftet togo en ända eller åtminstone lovade att taga en ända! Skulle icke tanken på barndomen, då inga bekännelsestrider, inga politiska hat, inga äregiriga tomma drömmar fördunklade det rena sinnets rättskänsla, skulle icke detta slå an en ton i själarne, som komme att överrösta alla dessa vilddjurstjut, som sedan hörts ute i livet, i kampen efter brödet, oftare efter äran! Han tänkte, och han frågade sig själv: huru kan människan, vilken som barn är from, bli så dålig, när hon blir äldre? Är det uppfostran, skolan, denna kulturens beprisade blomma, som lär oss bli dåliga? Måhända! Vad lära oss de första läroböckerna? tänkte han. De lära oss att Gud är en hämnare, som straffar fädernas missgärningar inpå barnen till tredje och fjärde led; de lära oss

att hjältar äro de, som retat folk mot folk och rövat land och riken; att store män äro de, som lyckats nå den ära, vars tomhet alla inse, men alla eftersträva; statsmän de som med list vinna stora syften, icke höga, där hela förtjänsten kan bestå i brist på samvete, som alltid skall segra i kampen mot dem, som äga sådant? Och för att våra barn skola lära sig allt detta, göra föräldrarne uppoffringar, försaka, lida kvalen av skilsmässan från barnen! Var världen icke ett dårhus, då var icke heller detta ställe det klokaste han någonsin varit på!

Nu såg han åter på detta enda skrivna ord i hela kyrkan, och han stavade det igen; då började i minnets hemliga gömmor en bild stiga fram, såsom när fotografen låter järnvitriolen spola över den gråa negativplåten, då den kommit ur kameran. Han tyckte sig se den sista julaftonen satt i scen. Den sista? Nej, då var han i Frankfurt. Alltså den näst förut. Det var den första kvällen, han var i sin trolovades hem, ty dagen förut hade han förlovat sig. Nu såg han det hemmet, den gamle kyrkoherdens, hans svärfaders hem; han såg den låga salen, med den vita skänken, klaveret, grönsiskorna i buren, balsaminen i fönstret, skåpet med silverkannan, tobakspiporna, somliga av sjöskum, andra av röd lera; och där går hon, dottern i huset, och hänger nötter och äpplen i julgranen. Dottern i huset! Här slog det som en blixt ner i hans mörker, men som en vacker, ofarlig kornblixt om eftersommaren, som man sitter på farstukvisten och betraktar utan att frukta någon skräll. Han var trolovad, han var gift, han hade en hustru, hans hustru, som åter band honom vid livet, vilket han hade föraktat

och hatat förut. Men var fanns hon? Han måste se henne, träffa henne, nu genast! Han måste flyga till henne, ty eljes skulle han förgås av otålighet.

Han skyndade ut ur kyrkan och stötte genast på läkaren, vilken väntat honom för att få se verkan av kyrkobesöket. Herr von Bleichroden fattade läkaren vid axlarne, såg honom rätt in i ögonen och frågade med andan i strupen:

— Var är min hustru? För mig nu genast till henne! Genast! Var är hon?

— Hon och er dotter, sade läkaren lugnt, vänta er nere på rue de Bourg.

— Min dotter? Jag har en dotter! utbrast patienten och föll i gråt.

— Ni är känslofull, herr von Bleichroden, sade läkaren leende.

— Ja, doktor, man måtte bli det här!

— Så kom nu och kläd er att gå ut, sade läkaren och tog hans arm; om en halv timme är ni hos de edra, och då är ni åter hos er själv!

Och de försvunno in i den stora förstugan.

*

Herr von Bleichroden var en fullt modern typ. Sonsons son av den franska revolutionen, sonson av den heliga alliansen, son av 1830. Sönderbruten som en förolyckad mellan revolutionens och reaktionens klippor. När han vid tjugo år vaknade upp till medvetet liv och fjällen föllo från hans ögon, att han insåg, vilket lögneväsen han var invävd i, ifrån bekännelsekristendomen till dynastifetischismen, kände han sig, som om han vaknat då först, eller som om han, ensam klok, varit inspärrad på ett

dårhus. Och när han icke kunde upptäcka ett enda hål på muren, genom vilket han kunde komma ut, utan att möta en hindrande bajonett eller en gevärsmynning, blev han förtvivlad. Han upphörde att tro på allt, till och med på räddning, och han kastade sig in i pessimismens opiikrogar för att åtminstone döva smärtan, där ingen bot fanns. Schopenhauer blev hans vän, och senare fann han i von Hartmann den brutalaste sanningssägare världen sett.

Men samhället kallade honom och fordrade få honom inregistrerad någonstädes. Herr von Bleichroden kastade sig på vetenskapen och valde en av dem, som hade minsta möjliga beröring med nutiden: geologien, eller hellre den gren av densamma, som behandlade en förgången världs djur- och växtliv, paleontologien. Då han frågade sig själv: till vad nytta för mänskligheten? kunde han endast svara: till nytta för mig! Till bedövningsmedel! Han kunde aldrig läsa en tidning utan att känna fanatismen såsom ett gryende vansinne stiga upp, och därför höll han allt, som kunde påminna om samtid och nutid, ifrån sig; och han började hoppas att i en dyrt förvärvad, tillkämpad stupiditet få leva sina dagar ut i ro och med bibehållet förnuft. Så gifte han sig; han kunde icke undgå naturens oryggliga lag om släktets hållande vid makt. I hustrun hade han sökt att återvinna allt det innerliga, han lyckats arbeta sig ifrån, och hon blev hans gamla, känslosamma jag, över vilket han gladdes i stilla lugn, utan att behöva gå ut ur sina förskansningar. I henne fann han sitt komplement och började samla sig, men han kände också att hela hans kommande liv var byggt på tvenne hörnstenar; den ena var

hans hustru; föll hon undan, då skulle han och hela hans byggnad ramla. När han nu efter ett par månaders äktenskap röcks ifrån henne, var han icke mer sig själv. Han tyckte sig sakna sitt ena öga, sin ena lunga, sin ena arm, och därför kunde han också gå så hastigt itu när slaget kom över!

Vid åsynen av dottern tycktes något nytt stiga upp i vad herr von Bleichroden kallade sin natursjäl, till skillnad från samhällssjälen, som produceras av uppfostran. Han kände nu, att han var bunden vid släktet, att han icke skulle dö, när han en gång doge, utan att hans själ skulle fortleva i barnet; han erfor med ett ord, att hans själ verkligen var odödlig, om också hans kropp skulle duka under i striden mellan de kemiska krafterna. Han kände sig med ens pliktig att leva och att hoppas. Ehuru han ofta greps av förtvivlan, stundtals, då han hörde sina landsmän i segrens mycket naturliga rus tillskriva den lyckliga utgången av kriget några individer, som från sina landåer med tuber betraktat slagfälten; men då blev hans pessimism honom klandervärd, såsom hindrande det nyas utvecklig genom dåligt föredöme, och han blev optimist av pliktkänsla. Men han vågade icke återvända till sitt hemland, av fruktan att åter råka in i modlöshet, utan begärde sitt avsked, realiserade sin lilla förmögenhet och satte sig ner i Schweiz.

*

Det var en vacker, ljum höstafton i Vevey år 1872. Middagsklockan hade ringt till diner vid sjuslaget i den lilla pensionen Le Cèdre, och vid det stora middagsbordet samlades pensionärerna, vilka

alla hade gjort varandras bekantskap och levde på den intimaste fot, som människorna göra, då de befinna sig på neutralt område. Herr von Bleichroden och hans fru hade till bordsgrannar den sorgsne fransmannen, som vi råkat i hospitalskyrkan, en engelsman, två ryssar, en tysk med fru, en spansk familj och tvenne tyrolskor. Samtalet gick, som vanligt, lugnt, fridfullt, nästan känslosamt, stundom lekande, över de mest brinnande frågor, utan att någonsin fatta eld.

— Att jorden kunde vara så onaturligt vacker som här, hade jag aldrig kunnat tro, sade herr von Bleichroden och berusade sig med en blick ut genom de öppna verandadörrarna.

— Naturen är nog vacker eljes också, sade tysken, men jag tror, att det är våra ögon som varit sjuka!

— Sant, sade engelsmannen, men här är också skönare, än någon annanstädes! Han I icke hört, mitt herrskap, hur det gick med barbarerna, den gången voro de alemanner eller ungrare, tror jag, då de kommo upp på Dent Jaman och fingo syn på Lac Leman? De trodde, att himlen fallit ner på jorden och blevo så skrämda, att de vände om igen! Men det där står visst i guiden att läsa!

— Jag tror, sade den ena ryssen, att det är den rena, lögnfria luften man här andas, som gör att vi finna allt så skönt, ehuru jag icke vill förneka, att samma sköna natur haft en återverkan på sinnena och hindrat dem från att snärja in sig i alla våra fördomar. Men vänta blott, när den heliga alliansens arvtagare äro döda, när de högsta träden

blivit toppade, skola också våra örter grönska igen i fullt solsken.

— Ni har rätt, sade herr von Bleichroden, men vi skola icke behöva toppa träden! Det finns andra mänskligare sätt! Det var en gång en författare, som skrivit en medelmåttig pjäs, vars succès berodde på, huru den kvinnliga huvudrollen komme att givas. Han gick till skådespelerskan-primadonnan och frågade, om hon ville ta rollen. Hon svarade undvikande. Då glömde han sig därhän, att han erinrade henne om, att hon av teaterreglementet kunde tvingas spela rollen. Det är sant, svarade hon, men — jag kan krångla! Vi kunna också krångla bort våra huvudlögner! I England är det numera blott en budgetsfråga! Riksförsamlingen voterar ner apanaget — och de skola gå sin väg! Det är de lagliga reformernas stråt! Icke sant, herr engelsman?

— Fullkomligt, svarade engelsmannen. Vår drottning har rättighet att spela krocket och slå boll, men i politiken får hon icke blanda sig!

— Men krigen! krigen! Skola de någonsin upphöra? invände spanjoren.

— När kvinnan får rösträtt, skola arméerna reduceras, sade herr von Bleichroden. Icke sant, min hustru?

Fru von Bleichroden nickade bifall.

— Ty, fortfor herr von Bleichroden, vilken mor vill släppa sin son, vilken hustru sin man, vilken syster sin bror ut i dessa slakter! Och när inga finnas, som reta mänskor upp emot varandra, då skola de så kallade rashaten försvinna. Människan är god, men människorna äro onda, menade vår vän Jean

Jacques, och han hade rätt! Varför äro människorna här i detta sköna land fredligare? Varför se de nöjdare ut än annorstädes? Jo, de hava icke dagligen och stundligen dessa magistrar över sig, de veta, att de själva bestämt, vem som skall styra dem, de hava framför allt så litet att avundas och såras av. Inga kungliga korteger, inga vaktparader, inga galaspektakel, där den svaga människan frestas att vörda det granna, men osanna! Schweiz är den lilla miniatyrmodell, efter vilken framtidens Europa kommer att uppbyggas!

— Min herre är optimist? sade spanjoren.

— Ja, sade herr von Bleichroden, för detta pessimist!

— Ni tror sålunda, fortfor spanjoren, att vad som kan gå an i ett litet land som Schweiz, med tre millioner människor och bara tre språk, kan gå an i hela det stora Europa?

Herr von Bleichroden tycktes fattas av tvivel, då en av tyrolskorna tog ordet:

— Förlåt, herr spanjor, sade hon, ni tvivlar på, att detta skall gå för sig i Europa med dess sex eller sju språk. Experimentet är för djärvt, menar ni, med så många nationaliteter! Men om jag skulle uppvisa ett land med tjugo nationaliteter: kineser, japaner, negrer, rödskinn och alla Europas nationer blandade i ett land: det vare ju framtidens jordklotsrike! Nåväl, jag har sett det, ty jag har varit i — Amerika.

— Bravo, sade engelsmannen, herr spanjor är slagen.

— Och ni, herr fransman, fortfor tyrolskan. Ni sörjer över Elsass-Lothringen! Jag ser det!

Ni anser, att ett revanchkrig blir oundvikligt, ty ni tror ej, att Elsass-Lothringen kan fortfara att vara tyskt. Ni tror att ni sitter framför en olöslig fråga!

Fransmannen suckade bifall.

— Nåväl, när Europa blir ett, vad herr von Bleichroden kallar Schweiz, ett statsförbund, då blir Elsass-Lothringen varken franskt eller tyskt utan det blir helt enkelt — Elsass-Lothringen! Är frågan då löst?

Fransmannen lyfte artigt sitt glas och tackade med en böjning på huvudet och ett vemodigt leende.

— Ni ler, upptog den modiga flickan, vi ha lett alltför länge, förtvivlans leende, misstroendets, låt oss icke göra det! Ni ser ju oss alla här från de flesta av Europas länder! Mellan skål och vägg, då inga grinare höra oss, då kunna vi tala vad våra hjärtan tänka, men i folkförsamlingen, i tidningen, i boken, då äro vi fega, då våga vi icke utsätta oss för löjet, och så följa vi med strömmen! Vad hjälper det att grina i längden? Grinet är feghetens vapen! Man är rädd om sitt hjärta! Ja, det är elakt att se sina inälvor på boddörren, men att se andras på slagfältet under musik och ett väntat blomsterregn vid hemkomsten och intåget, det går bra! Voltaire grinade, därför att han ändå var rädd om sitt hjärta, men Rousseau skar upp sig levande, röck hjärtat ur bröstkorgen och höll det mot solen som de gamla aztekerna, när de offrade — o! de hade dock en tanke i sitt ursinne! — Och vem har gjort om mänskligheten, vem sade oss, att vi voro på orätt väg? Rousseau! Genève, där borta, brände hans böcker, men det nya Genève har rest Rousseau en minnesstod. Vad vi och alla tänka här enskilt, det

tänka alla enskilt! Giv oss bara frihet att få säga det högt!

Ryssarne höjde sina svarta teglas och skreko, på sitt språk, ord, som endast de förstodo. Engelsmannen fyllde sitt glas och skulle hålla en toast, då tjänsteflickan kom in och lämnade honom ett telegram. Samtalet avstannade ett ögonblick, och engelsmannen läste med synbar rörelse sitt telegram, varefter han stoppade det väl hopknycklat i fickan och försjönk i tankar. Dinern nalkades sitt slut och det skymde på utanför. Herr von Bleichroden satt stilla försjunken i betraktande av det undersköna landskapet utanför. Mont Grammont och Dent d'Oche belystes snett av den nedgångna solens sista rodnad, som rosenfärgade vingårdarne och kastanjelundarne på Savojens strand; alperna skimrade i den fuktiga aftonluften och tycktes vara gjorda av samma luftiga ämne som ljuset och skuggorna, de stodo som okroppsliga, höga naturväsen, mörka, hemska på frånsidan, hotande, dystra inne i klyftorna, men på framsidorna, som de vände mot solen, ljusa, leende, sommarglada! Han tänkte på tyrolskans sista ord, och han tyckte sig se Mont Grammont som ett kolossalt hjärta med spetsen uppåt mot himlen, som hela mänsklighetens rykande, sårade, ärriga, bloddrypande hjärta, som i en enda, stor offring vände sig mot solen för att giva allt, det bästa, det dyraste, för att få allt.

Då skars den dunkla, stålblå kvällshimlen av en ljusstrimma, och över Savojens låga strandremsa steg en raket av ofantlig kaliber, han steg högt, skenbart så högt som Dent d'Oche; han saktade, stannade som om han såg sig omkring ner på den sköna

jorden, innan han kreverade: det dröjde några sekunder, och så började han nerfärden; men han hann icke många meter, förr än han exploderade med en knall, vilken efter ett par minuter först nådde till Vevey, och nu vecklade ut sig som ett stort vitt moln, vilket tog en fyrkantig rektangulär form, en flaggduk i vit eld, och ett ögonblick efter small ännu ett skott, och på den vita duken tecknade sig ett rött kors.

Alla bordsgästerna hade sprungit upp och ut på verandan.

— Vad betyder detta? utropade herr von Bleichroden uppskakad. Ingen kunde eller hann svara, ty nu steg en hel raketkista upp liksom ur en krater över Voirons spetsar och strödde en eldbukett, som återgav sig i den lugna Lemans ofantliga spegel.

— Ladies and gentlemen, höjde engelsmannen sin röst, under det att en vaktmästare ställde en stor bricka med fyllda champagneglas på bordet. Ladies and gentlemen, återtog han, detta betyder, enligt vad jag av ingånget telegram fått veta, att den första internationella domstolen i Genève har slutat sitt arbete; det betyder, att ett krig mellan tvenne folk, eller vad värre kunde ha varit, ett krig mot framtiden, är förekommet, att hundratusen amerikanare och lika många engelsmän kanske hava denna dag att tacka för att de ännu äro i livet. Alabamastriden är löst till förmån, icke för Amerika, utan för rätten, icke till skada för England, utan till framtida väl. Tror ni ännu, herr spanjor, att krig äro oundvikliga? Ler ni ännu, herr fransman, så le då med hjärtat och icke med läpparna. Och ni, min

herr tyske pessimist, tror ni nu, att franc-tireur-frågan kan lösas utan franc-tireurer eller fysiljeringar, men också endast på detta sätt? Och ni, herrar ryssar, jag känner er icke personligen, men er moderna skogsskötsel med toppningar, tror ni den är så alldeles riktig? Tror ni icke, att det är bättre gå till roten? Det är bestämt säkrare, och lugnare! — Jag skulle såsom engelsman i dag känna mig slagen, men jag känner mig stolt, på mitt lands vägnar, det gör alltid en engelsman, som ni vet, men i dag har jag rätt att vara det, ty England är den första europeiska makt, som vädjat till hederliga mäns dom, i stället för till järn och blod! Och jag önskar er och alla många sådana nederlag, som vi i dag lidit, ty det skall lära oss segra! Edra glas, ladies and gentlemen, högt för det röda korset, ty i detta tecken skola vi visserligen segra.

*

Herr von Bleichroden stannade i Schweiz. Han kunde icke rycka sig lös från denna natur, som fört honom rätt in i en annan värld, skönare än den han lämnat.

Stundom hade han återfall av ont samvete, vilket hans läkare endast tillskrev en nervositet, alltför vanlig hos samtidens kurturmänniskor. Herr von Bleichroden beslöt att utreda frågan om samvete i en liten skrift, som han ämnade offentliggöra. Hans exposé, som han läst upp för sina vänner, innehåller ganska tänkvärda saker. Han har nämligen med sin tyska djupsinnighet inträngt innerst i sakens kärna och upptäckt att det finns två slags samveten, 1:o) det naturliga, 2:o) det artificiella. Det förra

samvetet är, menar han, vår naturliga känsla av det rätta. Det var detta samvete, som graverade honom så tungt, när han lät skjuta friskyttar. Detta kunde han endast frigöra sig från genom att betrakta sig stadigt som ett offer för överklassen. Det artificiella samvetet bestod återigen i a) vanans makt; b) i överklassens påbud. Vanans makt vilade så tungt på herr von Bleichroden, att han understundom, bäst han under förmiddagen gick och promenerade, kom på den tanken, att han försummat sin tjänst i geologiska byrån, och så blev han olustig, orolig och kände sig som en gosse, vilken skolkat skolan. Och han ansträngde sig otroligt för att ursäkta sitt samvete med att han ju tagit och erhållit lagligt avsked. Men så dök ämbetsrummet upp; kamraterna, som bevakade varandra för att upptäcka det felsteg hos den andra, som skulle bli hans egen befordran; förmännen, som väntade med andan i halsen på orden och utnämningen; och han kände sig som om han rymt. Så kunde han också anfäktas av det samvete, som överklassens påbud ålägger människan. Det första budet: att älska konung och fädernesland, det hade han svårt att hålla. Konungen hade störtat detta fädernesland i krigets elände för att skaffa en släkting ett nytt fädernesland, det vill säga göra honom från preussare till spanjor. Hade då konungen älskat sitt fädernesland? Hade konungarne över huvud älskat sina fädernesland? England regerades av en hannoveranska, Ryssland regerades av en tysk kejsare och skulle snart få en dansk kejsarinna; Tyskland hade en engelsk drottning, Frankrike en spansk kejsarinna, Sverige en fransk konung

och en tysk drottning. När efter så höga föredömen man bytte nationalitet, som man byter en rock, ansåg herr von Bleichroden, att kosmopolitismen borde ha en lysande framtid för sig. Men överhetens påbud, som stodo i strid mot överhetens praxis, plågade honom! Han älskade sitt land som katten sin spis, men han älskade icke landet som institution. Överheten behövde nationerna såsom värnpliktige, som skattdragande, som tronstöd, ty utan nationer skulle inga furstehus kunna finnas. Därför dessa titt och ofta återkommande förbud mot emigration.

När herr von Bleichroden varit två och ett halvt år i Schweiz, erhöll han en dag kallelse från Berlin att komma hem, ty krigsrykten började gå. Denna gång gällde det Preussen mot Ryssland, samma Ryssland som för tre år sedan lämnat sitt »moraliska» understöd åt Preussen mot Frankrike. Herr von Bleichroden tyckte, att det icke var samvetsgrant att nu gå emot sina vänner, och som han bestämt visste, att de båda nationerna icke ville varandra ont, rådfrågade han sin hustru, hur han skulle bete sig i en sådan ny dilemma, ty han visste av erfarenhet, att kvinnans samvete mera närmar sig naturlagens än mannens. Hustrun svarade efter en stunds överläggning med sig själv:

— Att vara tysk är ju mer än att vara preussare, därför bildades tyska förbundet; att vara europé är alltså mer än att vara tysk; att vara människa är mer än europé. Du kan icke byta nation, ty alla »nationer» äro fiender, och man övergår icke till fiender, om man ej är monark som Bernadotte eller general-fältmarskalk som greve Moltke. Det

återstår dig endast sålunda att neutralisera dig. Låt oss bli schweizare! Schweiz är icke någon nation!

Herr von Bleichroden ansåg frågan vara så lyckligt och enkelt löst, att han genast sökte underrättelse om huru han skulle kunna bli neutraliserad. Döm om hans överraskning och glädje, då han fick veta att han redan uppfyllt alla villkor för att genast bli schweizisk medborgare (i det landet finnas nämligen inga undersåtar!), då han bott två år i landet.

Herr von Bleichroden är numera neutraliserad, och fastän han är mycket lycklig som sådan, ligger han ännu, ehuru mera sällan, i fejd med sitt samvete.

ANMÄRKNINGAR TILL FEMTONDE DELEN.

UTOPIER I VERKLIGHETEN.

Utopier i verkligheten utkom första gången hos Albert Bonnier 1885. En andra upplaga trycktes i Strindbergs Samlade romaner och berättelser II. 1900. C. och E. Gernandt. En tredje och fjärde (1907), en femte (1909) och en sjätte upplaga (1912) ha utkommit som 1-kronasböcker hos Albert Bonnier.

Dessutom ha ett par av berättelserna särskilt utgivits. Samvetskval publicerades tidigast på danska i Ude og Hiemme 18 maj, 25 maj och 1 juni (översatt efter förf.: s manuskript av O[tto] B[orchsenius]) och strax därpå i tidningen Tiden 3—30 juni 1884 (redaktör K. P. Arnoldson) och har samma år även offentliggjorts separat som Fredsföreningens skrifter 2, Fredsföreningens styrelses förlag. Vidare har Samvetskval utkommit 1899 som Festskrift till Strindbergs 50-årsdag med porträtt och förord av G. av Geijerstam, C. och E. Gernandts förlag. 1912 har den utkommit i två tjugufemöresupplagor — 8: de och 9: de uppl. — dels som broschyr (Samvetskval, Fredsnovell, Fredsskrifter n: r 11) från Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen, dels — tillsammans med "Återfall" — i Bonniers 25-öresserie (förutom i en 1-kronasupplaga tillsammans med de övriga novellerna samma år). Samvetskval har alltså utkommit i

10 upplagor (därvid icke inberäknat dess publikation i Tiden), Återfall i 7 och Nybyggnad och Över molnen i 6 upplagor. — Dessutom har Över molnen upptagits i Nyare svenska författare III, 1907, Albert Bonnier och ett parti av Samvetskval i Svensk litteratur, urval av A. R. Isberg, 1911, Bonnier.

Brevväxling mellan Strindberg och Albert Bonnier om Utopier i verkligheten.

Novellerna i Utopier i verkligheten skrevos av Strindberg till största delen under det utomordentligt verksamma året 1884 delvis före, delvis efter Giftas I, vars författande bland övriga litterära företag endast var en liten fridfull försommaridyll under juni månad. Sedan Strindberg under årets tidigare månader efter avslutandet av Sömngångarnätter skrivit de två häftena i Likt och olikt och efter ett besök i Italien sina Italienska brev (till Dagens Nyheter), började han bli led vid polemiken och politiken och längtade åter till ''diktens sköna lunder — på prosa'' (brev till Albert Bonnier 11 april 1884). Han tänkte därvid närmast på en novellsamling ''Gift folk'' (Giftas) som han beredde sig att skriva. Emellertid blev det icke denna utan novellen Samvetskval han i det följande under april månad författade. I brev från Ouchy 5 maj till Albert Bonnier skriver han:

''Nu skriver jag fina noveller! Dock icke om kvinnor än! Det blir till höstkampanjen! En är redan färdig till Ude og Hiemme. Jag flyttar i den striden på neutralt område = till Schweiz.''

Novellen för Ude og Hiemme var Samvetskval, vilken som ovan nämnts där samma månad publicerades. Den 9 maj sänder han den (tydligen det hektografiska avtryck, som finnes bland de övriga Utopimanuskripten) till hr Bonnier med följande reflexioner:

"För att giva Er någon tröst i bedrövelsen om Ni skulle bli övertygad om att jag är utskriven, så sänder jag Er att läsa min novell i Ude og Hiemme. Jag tycker själv den är utmärkt fin och återvänder med den till skönlitteraturen."

Sedan Giftas I och novellen De lycksaliges ö avslutats upptar Strindberg åter i slutet av juli arbetet på Schweizernovellerna. Den 22 juli skriver han efter att ha nämnt att han nu tills vidare med De lycksaliges ö avslutat Svenska öden:

"Går nu efter två dagars vila genast på Schweizernoveller till julen. Att de skola hållas praktfulla och milda som Samvetskval kan jag nästan lova. De skola sålunda bli julboken, plåstret på de djupa såren. Bli efter vad jag tror tolv ark. Alltså som D. N. Riket (som är tolv ark). Inte en bit publiceras först, och Samvetskval sättes sist eller näst sist. För övrigt är väl icke Tiden så mycket läst.

— — —

Hoppas allt skall vara tryckfärdigt första dagarne i september. Alltså släng ut Man och hustru (Giftas) i början av september, så den hinner svida ut, så kommer jag med novellerna 1:a december eller så omkring."

Den 25 augusti sänder Strindberg till förlaget "Återfall", som han i sitt meddelande på brevkort kallar "en 'analys', historia utan handling".

Den 14 september avsände han (efter att ha stuckit mellan med ett mskr. till Likt och olikt) tredje novellen, Över molnen, av den tillämnade julsamlingen.

Så kom Giftasåtalet, vilket rubbade författarlugnet.

Efter dess avslutande upptas diskussionen om Schweizernovellerna och förläggaren uppmanar Strindberg att fortsätta dem och med deras utgivande "försona sinnena och åtminstone få allt förnuftigt och sansat folk att erkänna

Eder förmåga och goda avsikter — med ett ord göra ett verkligt gott intryck".

Emellertid var diktarstämningen efter oron och strapatserna i sammanhang med åtalet och hemresan för en tid framåt bruten. Den 19 december skriver Strindberg från Ouchy: "När jag åter tog till pennan kände jag mig ej idyllisk utan måste bryta ut, och det har jag nu gjort i ett manuskript med namn Kvarstadsresan". Denna skildring publicerades senare i tidningen Budkavlen.

Även författarens alltid balanserande ekonomi hade genom avbrottet i arbetet kommit i olag, vilket även ogynnsamt inverkade på hans stämning. Den 29 januari 1885 har han emellertid novellen Nybyggnad färdig och sänder den, ehuru han ej är nöjd med den:

"Medföljande pekoral, frukten av två månaders gräsliga lidanden, översändes egentligen endast såsom bevis på att jag velat uppfylla min plikt och skriva vår bok färdig. Det är som synes en bedrövlig belysning av invita Minerva. Stockholmsresan förstörde min stämning och idylltonen är borta. Stridstrumpeten smattrar och jag lämnar de positiva utopierna för att återgå till kritik, som verkligen synes mig behövas i mängd.

Men vad göra?

Jag sitter inför ett faktum jag ej rår på!

Mitt huvud har tagit skada av denna våldtäkt, och jag reser i morgon — jag [vet] inte vart?, ensam, för att bota mig! Hur skola vi göra med boken? Det är två månaders arbetsförlust för mig utom den skada jag tagit!

— — —

Jag är visst icke utskriven men genren (konstruktionsnovellen) är död för mig."

— — —

Förläggaren var icke heller nöjd och det framgår av brevväxlingen att det insända manuskriptet icke är alldeles identiskt med den sedermera publicerade texten. Slutet har omarbetats och antagligen gäller omarbetningen just de sidor, som föreligga i handskrivet manuskript på annat papper än de första 36 hektograferade manuskriptbladen. Hr Albert Bonnier skriver 5 febr. 1885:

"Ni begär mitt råd vad som skall göras med 'Nybyggnad'. Berättelsen börjar så bra — delvis ypperlig — att det vore högst märkvärdigt, om Ni icke vid återfunnet lugn skulle vara i stånd att fullborda och avsluta den lika så bra! Det kan ju blott ha varit en tillfälligt påkommen olust, trötthet eller misstämning som kan ha föranlett er att på sätt som nu är kasta den ifrån er.

I det skicket den nu är kan den ju icke intagas varken efter eller före de andra tre novellerna. Jag sänder er därför manuskriptet tillbaka för omarbetning av senare delen."

Saken dröjde nu och andra litterära arbeten upptog författaren. Den 20 april 1885 skriver han: "Vad återfallshistorierna beträffar få vi vänta ett nytt återfall av romantik. Det är ju möjligt det kan komma, men inte kommer det med min vilja."

Den 2 juni sändes Nybyggnad tillbaka till förläggaren i sitt nya skick:

"Härmed Nybyggnad! Vad skall strykas? Jag ser inga faror!

Utopien Godin är ingen utopi, utan finns i Frankrike på angiven ort.

Mina meningar i socialism äro ej farligare än Bebels. — Angreppen på religionen äro inga!

Sedligheten??

— — —

Är det någon detalj ni är rädd för, så säg åt mig, så få vi jämka."

Förläggaren anhöll i brev av den 16 juni att ett stycke — som nu återfinnes i noterna (se korrekturändringar sid. 62, rad 1) — skulle utgå: "Mot tryckandet av berättelsen Nybyggnad har jag ingenting att invända, utom att Emiles reflexioner över det blygsamheten sårande uti bröllopsfesten måste antingen utgå eller omskrivas i uttryck som bättre motsvara blygsamhetens anspråk."

I det långa brev av midsommarafton 85 som utgör svar på detta brev beröres inte frågan om ändringen i Nybyggnad; då brevet är fullt av nya planer, som fångat Strindbergs intresse, är det antagligt att han utelämnat frågan som oväsentlig och i tysthet bifallit eller glömt bort saken. Säkert är att om han varit ohågad för strykningen skulle han opponerat — därpå finns eljes många exempel i breven och för några månader sen hade han ju nekat såväl Bonnier som ett annat förlag utgivningsrätten till ny upplaga av Giftas I, då några strykningar ställdes som villkor. Dessutom hade han ännu en gång (14 juni) i förbigående försäkrat sig "villig ändra i Nybyggnad". Utgivaren har därför ansett lämpligast på detta ställe i texten bibehålla den nuvarande läsarten som av Strindberg gillad.

Titeln på boken var ännu icke bestämd. Strindberg hade en tid tänkt kalla den Återfall efter den däri ingående novellen. 14 maj föreslår han som titel Utifrån och tänker sig då att ett antal fabler han skrivit på franska jämte Vers — som icke specificeras och ej heller vidare omtalas — skulle ingå i samlingen. 30 juni sänder Strindberg nya förslag till titel: *Nybyggnad,* utopier i verkligheten eller *Utopier* i verkligheten och tillägger han anser den sista bäst, vilken mening också delades av förläggaren. — Ett

projekt att sammanföra de färdiga novellerna av Giftas II med Utopier i verkligheten till en större volym övergavs inom kort. — Företalet till Utopierna insändes den 22 juli. Den 5 sept. sändes den färdiga boken från förlaget till Strindberg och utkom ungefär samtidigt i bokhandeln.

Tryckfel (varibland avsiktliga ändringar på tryckeriet) i tidigare upplagor.

Manuskriptet till "Utopier i verkligheten" äges av hr K. O. Bonnier. Det utgöres av handskrivna folioark — utom ett antal blad av Återfall i stor kvart; rättelserna äro ytterst fåtaliga och synas uteslutande ha gjorts av författaren vid löpande skrivning. En del av handskriften är hektografisk kopia, nämligen de 36 första bladen av Nybyggnad (från början till sid. 65, rad 28) och novellen Samvetskval varav dock slutet saknas (från sid. 224, rad 3). Det återstående av manuskriptet, Företalet, de 21 sista bladen av Nybyggnad, hela novellen Återfall och hela Över molnen, är Strindbergs eget handskrivna original.

Strindberg har i korrektur till första upplagan genomsett och rättat de tre första berättelserna och företalet. Många tryckfel har han emellertid icke märkt och de ha alltfort i de följande upplagorna kvarstått. Strindberg har efter den första icke genomsett någon senare upplaga.

Med Samvetskval är det en särskild historia. Novellen har icke tryckts efter det inlämnade hektografiska manuskriptet utan efter Fredsföreningens upplaga (1884), vilket till fyllest framgår av att alla tryckfel och egenheter som förekomma i dess text, återfinnas i Utopiernas; (manuskriptet bär inte heller några spår av sättarens fingrar). Strindberg har tydligen icke läst korrektur på novellen till Utopiernas upplaga; det förekommer nämligen ingen

ändring — annat än ett par ytterligare tryckfel — som skiljer denna från Fredsföreningens text. Men det är t. o. m. osäkert om Strindberg någonsin läst korrektur på Samvetskval. Det finns blott en enda rättelse (sid. 221, rad. 31—33), som ger stöd åt en sådan förmodan; den som här förekommer måste nämligen av psykologiska sannolikhetsskäl — utgående från den prövning av sättares, korrekturläsares, förläggares och författares olika själsliv som en utgivare i brist på materiella dokumenter har att ty sig till och på vars utslag han i så fall ensamt har att grunda sitt omdöme och sitt förfarande — vara av Strindberg själv: varken sättare, korrekturläsare eller Fredsföreningens styrelse kan förutsättas ha haft den ömhet om Voltaires minne, att de egenmäktigt avlägsnat i författarens manuskript den snärt han här ger honom; att Strindberg funnit raderna onödiga äro däremot antagligt; det lilla angreppet på Voltaire under denna tidpunkt är t. o. m. ägnat att förvåna. Emellertid kan denna ändring ha skett pr post, på vilken väg Strindberg icke sällan rättade ett och annat. Av de övriga olikheterna mellan hskr. och Fredsföreningens text äro flertalet tryckfel och missförstånd och ett litet antal grammatikaliska förändringar (t. ex. förvandlingen av eken och boken från Strindbergs hankön till honkön), som författaren näppeligen heller skulle brytt sig om att göra. Uteslutningen av ett par meningar, vari den traditionella religiösa dogmatiken förhånas torde ej ha utgått från författaren; han har kanske givit med sig på en anhållan om uteslutning — som det hände han gjorde — och icke betänkt att sammanhanget bröts, kanske har han aldrig märkt uteslutningen.

Det manuskript efter vilket Fredsföreningens upplaga av Samvetskval satts har vare sig det varit original eller hektografisk kopia, varit identiskt med den Bonnierska

kopian; det är klart redan därav att inte ett arbete — och minst ett Strindbergs — kopieras och sprides i olika upplagor efter två avvikande handskrifter; man kan för övrigt i den Bonnierska textens piktur följa åtskilliga tryckfels uppkomst. En tredje kopia har Strindberg sänt till Tiden, en fjärde till den danske översättaren för Ude og Hiemme; de på dessa ställen publicerade texterna äro trognare mot manuskriptet än de andra: här förekommer ännu stöten mot Voltaire, likaså avhånandet av den officiella korsreligionen; i Tidens svenska upplaga har även "boken" fått stå kvar som hankön och för övrigt äro inte tryckfelen gemensamma med Fredsföreningens upplaga, varav man ser att denna inte satts efter Tidens. Strindberg har icke genomsett någon senare upplaga. De följande editionerna ha tryckts efter den andra (Utopier 85), dock så att de fyra Bonnierska 1-kronasupplagorna varav den första (1907) trycktes efter uppl. 85, sinsemellan äro identiska. Ett och annat tryckfel har här och var i de olika upplagorna tillkommit.

Sid. 7, rad 18: Allt som är är natur. Så hskr. och uppl. 1—2. Uppl. 3—5: Allt som är natur, meningslöst.

Sid. 14, rad. 15—17: Hon ville springa från dem, kasta sig i sjön, men då kände hennes väl dresserade hjärta ett styng. Så hskr. Uppl. 1—6: — — men s å kände etc., tydligen tryckfel, sättarens förblandning av "då" och "så" i Strindbergs text är mycket vanlig.

Sid. 15, rad 5: hane. Så hskr. och uppl. 1—2. Uppl. 3—6 hanne.

— rad. 19—21: Men Blanche tänkte: om tre veckor är jag också student! Men vad mer! Jag blir dock aldrig man! Så hskr. I uppl. 1—6 är "Men vad mer!" överhoppat, varigenom meningen fördunklats.

Sid. 17, rad. 12—13: men om det nu levande livet etc. Uppl. 3—6: met om etc., bokstavsfel.

Sid. 18, rad 29: stövlar. Uppl. 1—2: stövlor. Hskr:s läsart i fråga om detta ord, som på flera ställen förekommer, omöjlig att identifiera; Strindberg skriver ofta "a" och "o" alldeles lika; än synes han närmast ha skrivit "stövlor", än "stövlar".

Sid. 19, rad. 11—12: hon satte flaskan för munnen, drack en klunk utan att grimasera. I uppl. 1—6: — — drack en klunk till utan att grimasera; emellertid har hon ju icke druckit någon förut varigenom "till" blir meningslöst. I hskr:s hektografiska kopia står här en oläsbar halvt utsuddad antydan till ett par bokstäver troligen på ett påbörjat ord, som sedan överstrukits; sättaren har — tämligen godtyckligt — läst dem för "till".

— rad 12: likasom, enl. hskr. Uppl. 1—6: liksom. Ändring på tryckeriet. Så ock på andra ställen.

— rad 17: divansbordet. Så hskr. och uppl. 2. Uppl. 3—6: divanbordet.

— rad 30: Ättikans vidriga lukt som nu blandades med parfymens. Så hskr. och uppl. 1—2. Uppl. 3—6: parfymen.

Sid. 21, rad 4: dies iræ, dies illa. Hskr. och uppl. 1—6 felaktigt: dies i l l æ.

Sid. 22, rad. 8—9: naturens, allbefruktarens hymner. Så hskr. och uppl. 1—2. Uppl. 3—6: allbefrukt a r e s.

— rad 10: Sankt Franciscus. Hskr. och uppl. 1—2: San Franciscus, felskrivning; sid. 21, rad 13 också i hskr.: Sankt Franciscus.

Sid. 25, rad 12: lyftade. Så hskr. och uppl. 1—2. Uppl. 3—5: lyfte.

— rad. 13—17: Parenteserna med utropstecken, som i detta stycke enligt hskr. och uppl. 1—2 förekomma, ha i uppl. 3—6 ersatts med tankstreck. Likaså sid. 34, rad. 11—13.

Sid. 30, rad 24: fingerna enl. hskr och uppl. 1. Uppl. 2—6: fingrarna.

Sid. 33, rad. 1—2: Men var och en rekvirerade ju här själv, det var sant. Så hskr. Uppl. 1—6: Men var och en rekvirerade ju ö l själv, det var sant; läsfel av sättaren.

— rad. 16—19: Hon var därför snart omgiven av tre herrar som skrattande förde ett muntert samtal. Men d å drogo de andra flickorna sig tillbaka etc. Så hskr. Uppl. 1—6: Men s å drogo sig etc.

Sid. 36, rad 9: dahomejarne. Så hskr. och uppl. 1—2. Uppl. 3—6: dahomejerna, ändring på tr.

Sid. 37, rad 13: tjäderlek. Så hskr. och uppl. 1—2. Uppl. 3—6: tjäderlik.

Sid. 38, rad. 12—16: Hon — — såg nu på sidan om gardinen rätt in i rummet: cigarrer och tändstickor i alla händer, glada miner, sång och spel och mitt i en grupp Louise (så hette den vackra), som stod och rökte. Hskr. liksom de tidigare uppl. ha här: och mitt i en grupp s t o d Louise — — som s t o d och rökte. Den meningslösa upprepningen av ”stod” beror tydligen på en distraktion vid skrivningen av författaren. Det förra ”stod” därför här struket; Louise koordineras naturligt med de övriga föremålen Blanche ser från fönstret.

Sid. 39, rad 3: Blanche gick till sängs sent. Så hskr. och uppl. 1—2. I uppl. 3—6: ”sent” överhoppat.

— rad. 8—9: Kanske de inte voro så snälla som de ville visa sig. I uppl 2 ”sig” överhoppat.

Sid. 44, rad. 2—3: denna vampyrens bröd. Så hskr., uppl. 1 och uppl. 3—6. Uppl. 2: vampyrs.

Sid. 50, rad 30 — sid. 51, rad 4: När nu den segrande överklassen slog under sig ursprunglig kommunaljord, det vill säga begick stöld, så förklarades i samma stund stölden helig. Den stulna egendomen blev helig för överklassen; men underklassen, som ville följa exemplet och återtaga det stulna, fick betala nya skatter till fängelser. Så hskr. och uppl. 1—2. I uppl. 3—6 står här ett av sättare eller korr.-läsare oförklarligt inskjutet icke: men underklassen, som i c k e ville följa exemplet och återtaga det stulna, fick betala etc.

Sid. 53, rad. 22—23: Penningen är en dikt, skön för ägaren, men skenbar som allt skönt! Hskr. och uppl. 1—6: skenbart, skrivfel.

Sid. 55, rad 21: tjänstsökande, enl. hskr. och uppl. 1—2. Uppl. 3—6: tjänstesökande.

Sid. 56, rad. 21—22: arv som så ofta förslösas av förmyndare. Så hskr. Uppl. 1—2: som oftast förslösas. Uppl. 3—6: så oftast, tryckfel.

Sid. 57, rad 8: Varefter serverades en lätt supé. Så hskr. och uppl. 1, 3—6. Uppl. 2: Härefter.

Sid. 59, rad. 12—13: Hur mångas död ha icke dessa räntor kostat. Så hskr. och uppl. 1. Uppl. 3—6: hur mångas nöd ha icke etc. Uppl. 2: hur mångas död har icke etc.

Sid. 65, rad 33: — Som vi! Hur som vi? Så hskr. och uppl. 1. Uppl. 2—6: Hur, som vi? Med den oriktiga kommateringen förändras replikens mening.

Sid. 69, rad 21: med bindlar om huvet. Så hskr. Uppl. 1—6: huvudet; ändring på tryckeriet; sammaledes på flera andra ställen.

Sid. 75, rad 19: deputeraden Godin etc. Så uppl. 1. Hskr. och uppl. 2—6: deputer a n d e n, skrivfel av Strindberg och tryckfel.

Sid. 78, rad. 20—21: de barnhus kommunerna bestå, där föräldrarne aldrig mer få se sina barn. I hskr. och uppl. 1—6 "barn" överhoppat: där föräldrarne aldrig mer få se sina. Barn här insatt, då meningen eljes blir otydlig.

Sid. 79, rad. 12—13: Det är sällskapsrummet, där man ger sin sociabla instinkt sitt rättmätiga offer. Så hskr. och uppl. 1—2; uppl. 3—6: soci a l a instinkt, missförstånd.

Sid. 80, rad 6: skrubba sig. Så hskr. och uppl. 1—2. Uppl. 3—6: skubba sig.

— rad 17: inga reglement. Så hskr. och uppl. 1. Uppl. 2: reglementen. Uppl. 3—6: reglementer.

— rad. 26—28: Ni har således e n tillvaro garanterad — — men pengar får ni ej etc. Så hskr. Uppl. 1—6:

e r tillvaro garanterad, tryckfel; jfr följ. sida, rad. 15—16: garanterad en tillvaro utan fruktan för morgondagen.

Sid. 84, rad 30: träskeletten. Så hskr. och uppl. 1. Uppl. 2—6: trädskeletten.

Sid. 90, rad 24: Nej, det gör ni e j. Så hskr. och uppl. 1—2. Uppl. 3—6: inte.

Sid. 93, rad 5: salladhuven. Så hskr. och uppl. 1—2. Uppl. 3—6: sallatshuvun.

Sid. 94, rad. 6—8: Det drog ihop sig som ett groblad, när man brutit av skaftet. Så hskr. och uppl. 1—2. Uppl. 3—7: grodblad (!).

Sid. 95, rad 26: Sankt Johannis. Så hskr. och uppl. 1—2. Uppl. 3—7: Sankt Johannes.

Sid. 97, rad 5: denna opp och nervända värld; rad 6: ett opp och nervänt förhållande. Så hskr. Uppl. 1—7: denna u p p- och nervända värld, ett u p p- och nervänt förhållande.

— rad 21: Tjänsteflickorna, enl. hskr. och uppl. 1—2. Uppl. 3—7: Tjänstflickorna.

— rad 30: han fästade den dyra ympen. Så hskr. och uppl. 1—2. Uppl. 3—7: fäste.

Sid. 100, rad. 3—4: så en pluton av vita Boules de Neige, vita som namnet (d. v. s. som snö, neige). Så hskr. Uppl. 1—7: — vita som s a m m e t, meningslöst.

— rad. 6—7: då dess blod rann röd. Så hskr. och uppl. 1—2. Uppl. 3—7: rann r ö t t.

Sid. 102, rad. 22—24: Alla dessa diktare, som diktat dessa massor av lögner, vad voro de annat än deliranter etc. Så hskr. Uppl. 1—7: Och dessa diktare etc., felläsning.

— rad. 30—31: alla dessa stora tal höllos ju under ett tillstånd etc. Så hskr. och uppl. 1—2. Uppl. 3—7: hölls ju etc.

— rad 31: Här efter ”vansinne” utropstecken enl. hskr. och ny mening: Och så klagade man. I uppl. 1—7 semikolon (felläsning av utropstecknet).

Sid. 105, rad. 3—5: Men vill Vera sätta fram en stol, så tackar jag henne, ty hon är mig intet skyldig. Så hskr. Uppl. 1—7: ty hon är mig i n t e n å g o t skyldig; sämre; antagligen tryckfel eller ändring på tryckeriet.

Sid. 106, rad 24: sätta, enl. hskr. och uppl. 1—2. Uppl. 3—7: sättas.

— rad 33—sid. 107, rad 4: När mina tankar gå hemåt, gå de ej till barndomshemmet — — ej till våra grymma minnen av en falsk forden storhet, de gå till torvan, t i l l m y l l a n, där min föda växte etc. Så hskr. I uppl. 1—7: "till myllan" överhoppat.

Sid. 107, rad 29: mänskornas elakhet. Så hskr. och uppl. 1—2. Uppl. 3—7: människors elakhet.

— rad. 30—31: Okunnighet, Anna. — Okunnighet, ja! Så hskr. Uppl. 1—6: Okynnighet, Anna. — Okynnighet, ja; meningslöst.

Sid. 108, rad. 7—8: Men nu tänker jag icke mer på det! Så hskr. Uppl. 1—7: på d e n.

— rad. 32—33: Att det var ett chiffer, förstod han väl! Så hskr. Uppl. 1—7: Att a l l t var en chiffer förstod han väl, läsfel av sättaren.

Sid. 109, rad. 4—5: En stor glädje, Anna, den största på länge. Så hskr. Uppl. 1—7: En stor glädje, d e n n a, den största etc., läsfel av sättaren.

— rad 6: Här börjar enl. hskr. nytt stycke, vilket ej iakttagits i tidigare uppl.

Sid. 110, rad 33—sid. 111, rad 2: Jag tror att var och en, som känner Ryssland väl, skall icke tveka att besvara denna fråga med nej. Så hskr. och uppl. 1, 3—7. Uppl. 2: icke skall tveka.

— rad. 13, 15, 16: gamla aktningsvärda far — sin aktningsvärda far; a-ändelserna enl. hskr.

Sid. 112, rad. 13—14: Anna ville fråga honom om dess innehåll. Så hskr. I uppl. 1—7: "honom" överhoppat.

Sid. 113, rad 7: Längst i väster. Hskr. och uppl. 1—7: Längs, skrivfel av Strindberg.

Sid. 119, rad. 22—23: Uppriktigt sagt, tycker jag det gör mig mest ont om Fanny. Så hskr. Uppl. 1—7: mer ont om Fanny; antagligen tryckfel; här föreligger ingen direkt jämförelse; med läsarten "mer" ser det ut som om det gjorde Paul ont om den nyss nämnde Nicolai, vilken "sålt träden och plantorna åt grannarna" och därför knappast kan göra anspråk på hans medlidande; här måste avses samtligas öde på gården.

Sid. 120, rad 25: aucubor. Så hskr. och uppl. 3—7. Uppl. 1—2: aucubar.

Sid. 121, rad. 12—18: Och över Rochers de Naye's raka kam står en båge av ljus, som är kantad med rödgult som skalet på en apelsin; och i en rämna skjuter en blixt fram, en stråle, som ränner fram över ängsmarkerna och torkar daggen, en ny stråle, en hel kvast, och så kommer övre kanten av solens skiva etc. Så hskr. Uppl. 1—7: skjuter en blick fram etc., meningslöst.

Sid. 127, rad. 9—10: Det var en underlig glädje han icke känt förr etc. Så hskr. Uppl. 1—7: icke kände förr.

Sid. 129, rad 12: Vännerna skola säga: fy; Paul Petrowitsch, som etc. Så hskr. och uppl. 1—2. I uppl. 3—7 "fy" överhoppat.

Sid. 131, rad. 28—29: Att tala om det var omöjligt. Så hskr. Uppl. 1—7: Och tala om det etc., läsfel av sättaren.

Sid. 133, rad. 1—2: De hade rest! Alla, som höllo hans vilja kvar vid livet etc. Så hskr. Uppl. 1—2: De hade rest; alla som. Uppl. 3—7: De hade rest — alla som. Utropstecknet av sättaren till uppl. 1 läst för semikolon.

— rad. 20—21: Då måste han göra ett nytt våld på sitt samvete eller på hennes vilja. Så hskr. I uppl. 1—7 det senare "på" överhoppat.

Sid. 135, rad 24: stan, enl. hskr. Uppl. 1—7: staden.

Sid. 138, rad. 12—13: gammal, svart, levrad, utbränd blod. Så hskr. och uppl. 1—2. Uppl. 3—7: gammalt, svart, levrat, utbränt blod.

Sid. 139, rad 33: Den (d. v. s. kärleken) är icke lika meningar. Så hskr. och uppl. 1—2. Uppl. 3—9: är icke lik meningar.

Sid. 142, rad. 15—16: Där råkade jag — — alla våra fiender; alla de som gjort lycka. Så hskr. och uppl. 1, 3—7. Uppl. 2: alla dem som etc.

— rad. 16—17: som hade stora namn för talang och kunskap. Så hskr. Uppl. 1—7: stora namn av talang etc.

Sid. 143, rad 9: vi sutto i det intimaste samspråk. Så hskr. och uppl. 2. Uppl. 1, 3—7: vi satt.

Sid. 150, rad. 11—14: Om jag slår en snara om halsen på någon och säger åt honom: stå stilla, annars stryper du dig! och om han då icke står stilla, har jag strypt honom? Så hskr. Uppl. 1—7: annars stryper jag dig, ändring på tryckeriet, varigenom meningen fördärvas; jfr samma sida rad. 27—29: som man säger åt den som har snaran om halsen: stå stilla, annars stryper du dig; här du också i uppl. 1—7.

Sid. 151, rad. 4—7: Och vilja vi leva, så tror jag vi kunna det utan att sälja vår själ, men då måste vi förenkla oss, eller som de trogna kalla det: offra vårt kött. Så hskr. Uppl. 1—7: offra vårt väl; felläsning.

Sid. 152, rad 3: Ser du ljuset? sade Paul. Så hskr. och uppl. 1—2. Uppl. 3—7: ljusen.

— rad. 10—11: då, Paul, är det ju vår! Så hskr. och uppl. 1—2. I uppl. 3—7: "ju" överhoppat.

Sid. 153, rad 19: Dent de Jamans vassa bet. Så hskr. Uppl. 1—6: vassa kam. Tryckfel eller ändring på tryckeriet; bilden bet tydligen vald med tanke på namnet Dent de Jaman.

Sid. 154, rad 3: Den sjuka; a-ändelsen enl. hskr.

Sid. 156, rad 19: en sjukstol som rulla des fram. Så hskr. och uppl. 1—2. Uppl. 3—6: rulla de fram.

Sid. 157, rad 15: Per nubi l a ad astra. Hskr. och uppl. 1—6 felaktigt: per nubi l e s etc.

Sid. 160, rad 2: Jag, som kände din grinande världsåskådning, som k u n d e dina cynismer. Så hskr. Uppl. 1—6: kände dina cynismer.

Sid. 163, rad. 1—2: Men du kunde icke kompromettera dig och din ställning med att skriva själv. Så hskr. och uppl. 1, 3—6. I uppl. 2 ”med att skriva” överhoppat.

— rad 15: lätt igenomskinliga smutsdikter. Så hskr. och uppl. 1—2. Uppl. 3—6: genomskinliga.

Sid. 164, rad 1: despotien. Så hskr. och uppl. 1—2. Uppl. 3—6: despoten.

— rad 7: skadelösa enl. hskr. och uppl. 1. Uppl. 2—6: skadeslösa.

Sid. 168, rad. 28—29: O, här stunda tider, Henri! Och strider! Så hskr. Uppl. 1—6: O, strider!; läsfel av sättaren.

Sid. 170, rad 31: världspost- och telegrambyrån i Bern. Så hskr. Uppl. 1—6: världens post- och telegrambyrå, ändring på tryckeriet.

Sid. 171, rad. 19—22: Det nyttiga arbetet, som vi skytt likt något orent, går h ö g t nu för tiden; det arbetar i jorden, men det höjer oss över molnen; vi arbetade över molnen och komm a lika fullt i jorden. Så hskr. Uppl. 1—6: går l å n g t nu för tiden, läsfel av sättaren, varigenom bilden går förlorad. Vidare uppl. 1—6: Vi — — komm o i jorden, meningslöst, alldenstund de ju ännu befinna sig ovan.

— rad 26: Känner du igen ljudet? Så hskr. Uppl. 1—6: ljuden. Ändring på tryckeriet; appląderna på vilka syftas är ett ljud, jfr 2 rader nedanför: ett smattrande ljud.

Sid. 172, rad 2: d a n därpå, enl. hskr. och uppl. 1—2. Uppl. 3—6: dagen därpå.

Sid. 173, rad 4: Hälsa på den farbror. Så hskr. Uppl. 1—6: er farbror, läsfel eller ändring på tryckeriet.

Sid. 174, rad. 8—10: Solen hade smält snön här och d ä r och dess mörka sidor voro. Så hskr. Uppl. 1—6: här och v a r, läsfel; jfr den olämpliga ljudsammanställningen "var" och "voro".

— rad 13: Om Henri gjorde jämförels e n, är svårt att avgöra. Så hskr. Uppl. 1—6: jämförelser, läsfel av sättaren; det är fråga om en bestämd jämförelse.

Sid. 175, rad 6: Henri såg det. Så hskr. Uppl. 1—6: H a n såg det, läsfel, Henri bättre.

Sid. 176, rad. 16—17: och när en ordonnans kom in i rummet etc. Så hskr. och uppl. 1 (Sv. Fredsf. Skrifter 1884). Uppl. 2 (Utopier 1885) — 10: och när ordonnansen, antagligen ändring på tryckeriet: det kan ju i sammanhanget vara fråga om vilken som helst utsänd ordonnans.

Sid. 177, rad 9: laxröda som ett hjärtslag man kallar. Så hskr. och uppl. 1 (Sv. Fredsf. Skrifter 84). Uppl. 2—10: som hjärtslag man kallar; "ett" överhoppat. Hjärtslag, en slakteriterm: lungor och hjärta (stundom också lever), som säljas tillsammans och varav lungorna sedan blodet avrunnit anta en laxröd färg.

— rad 15: thyrsosstavar. Så hskr. och uppl. 1—3, 7—9 (stavat: tyrsos). Uppl. 4—6, 10: tyrosstavar.

Sid. 178, rad. 7, 22: skiltvakten (skildtvakten), enl. hskr.; uppl. 1—8, 10: skyltvakten; uppl. 9 (Bonniers 25-öresböcker): skiltvakten (här enl. Sv. Akad. ordl.).

Sid. 179, rad. 29—30: en skog, där vi råkade p å en övergiven proviantvagn. Så hskr. I uppl. 1—10 p å överhoppat ("lik").

Sid. 180, rad. 19—20: för att kunna själva etc. Så hskr. I uppl. 1—10 "kunna" överhoppat.

Sid. 181, rad 7: jägareregementen. Så hskr. och uppl. 1—3. Uppl. 4—10: jägareregementena.

Sid. 182, rad. 2—4: livet är bra litet värt, när man så lätt kan s k i l j a s från det. Så hskr. Uppl. 1—10: skilja sig från det, ändring på tryckeriet.

Sid. 183, rad 33—sid. 184, rad 1: Löjtnanten sträckte sig ut genom fönstret så långt han kunde. Så hskr. Uppl. 1—10: sträckte sig så långt ut genom fönstret han kunde, omkastning på tryckeriet.

— rad. 10—11: man skickar icke folk i evigheten så, enl. hskr. Uppl. 1—10 in i evigheten så.

— rad. 17—18: Herr pastor — — bespar mig obehaget... Så hskr. Uppl. 1—10: bespara mig.

— rad 29: svarade prästen. Så hskr. Uppl. 1—10: pastorn.

Sid. 185, rad. 1—3: Men kom ihåg, herr löjtnant, att ni icke går ut i skjortärmarne, när ni går ut, så ni icke råkar ut för samma öde som de. Uppl. 1—10: ni skall råka ut för samma öde etc. Strindberg har först skrivit "eljes kan", därpå strukit över detta och skrivit "ni icke råkar" men glömt "så"; därpå har sättaren eller korr.-läsaren gjort sin egen läsart, som dock blivit dunkel.

Sid. 186, rad 19: Han befallde manskapet hålla sig tysta och vila. Så hskr. och uppl. 1—3. Uppl. 4—10: tyst.

Sid. 187, rad. 9—23: Eken och boken i detta stycke maskulina enligt hskr.; i uppl. 1—10 ändrat till femininum på tryckeriet. Eken har troligen lästs för fem. då den här blott förekommer i nom. — han — och hskr. utom på ett ställe är otydlig; men bokens "hans" ändrat till "hennes" etc.; i Tidens uppl. eken fem. och boken mask.

— rad. 12—13: Han (eken) sände ut sina långa rötter många hundra meter etc. Så hskr. Uppl. 1—10: sände ut sina rötter åt alla håll; denna intetsägande läsart antagligen gjord av en korr.-läsare, som ansett många hundra meter alltför vidlyftigt. I Tiden och Ude og Hiemme hskr.:s läsart.

Sid. 188, rad 13: Han ville gå hem igen och se det. Så hskr. I uppl. 1—10: "igen" överhoppat.

Sid. 189, rad 3: Alla voro icke så dåliga jag trodde. Så hskr. Uppl. 1—10: som jag trodde; "som" tillagt på tryckeriet.

Sid. 190, rad 14: Slutligen tog sig korporalen den dristigheten. Så hskr. och uppl. 1—3. I uppl. 4—10: "den" utelämnat.

Sid. 191, rad. 23—24: och nu, hängde där icke de skönaste röda klasar. Så hskr. Uppl. 1—10: hängde icke där.

Sid. 194, rad 23: kärngarna. Så hskr. och uppl. 1—3. Uppl. 4—10: käringarna.

Sid. 195, rad 9: den (d. v. s. döden) är den våldsamma förstörelsen. Så uppl. 1—10. Hskr. har här "det", skrivfel av Strindberg, vilket redan syns därav att han i följande rad i hskr. har "den": den är tagandet ur villfarelsen.

Sid. 197, rad. 6—9: Lögnen, ser ni, den få vi i moderlivet, ur modersbröstet, och den som under nuvarande förhållanden ville säga sanningen helt ut... ja, ja. Uppl. 1—10: ville säga den sanningen (d. v. s. om lögnen, vilket ju förändrar meningen). Strindberg har i hskr. överstrukit "den"; överstrykningen i den hektografiska kopian ej observerad av sättaren.

— rad. 16—17: det är en lögnens ängel och hon heter det sköna! Så hskr. och uppl. 1 (Sv. Fr. Skr.). "Hon" i uppl. 2—10 överhoppat.

— rad 32: slaktfältet. Så hskr. och uppl. 1 (Sv. Fr. Skr.). Uppl. 2—10: slagfältet, ändring på tryckeriet; krigarna jämföras här med slaktare, därför slaktfältet i konsekvens med liknelsen.

Sid. 198, rad. 6—8: nej, jag straffar dig som representant du kallat dig, och m i t t straff skall bli androm en varnagel! Så hskr. Uppl. 1—10: d i t t straff, ändring på tryckeriet.

Sid. 199, rad 27: Hennes hjärta bultade våldsamt. Så hskr. och uppl. 1. Uppl. 2—10: bultade l å n g s a m t.

Sid. 201, rad. 1—2: Men frun ville gå, ovillkorligen. Och så gingo de då uppför den långa backen etc. Så hskr. och uppl. 1. I uppl. 2—10: "då" överhoppat.

— rad 9: detta f ä s t a d e icke golgatavandrarnes uppmärksamhet. Så hskr. och uppl. 1—3. Uppl. 4—10: fäste icke.

Sid. 202, rad 28: och då rev han ner etc. enl. hskr. Uppl. 1—10: och s å, läsfel av sättaren.

Sid. 204, rad 15: Man slår och räfsar i februari. Så hskr. och uppl. 4—10. Uppl. 1—3: man står (!) och räfsar i februari.

Sid. 206, rad 17: vildbrådet. Så hskr. och uppl. 1—3. Uppl. 4—10: villebrådet.

Sid. 207, rad. 17—18: hans liv var icke f u l l b o r d a t än. Så hskr. Uppl. 1—10: f u l l ä n d a t, läsfel av sättaren. I Tidens uppl. fullbordat.

Sid. 210, rad. 9—10: I fonden var en absid, som öppnade sig med trenne fönster med färgade glasrutor. Så hskr. Uppl. 1—10: i trenne fönster; "med" troligen utbytt till "i" av korr.-läsaren för att undvika upprepning, men "i" ej bättre, då prepositionen redan förekommer på tre andra ställen i meningen (i fonden, i milda — — färger, i ett enda — — durackord).

— rad. 16—18: efter att kören h a f t ett långt smärtsamt arbete med att utreda — — slutligen utropar. Hskr. har här ett syntaktiskt förbiseende (beroende på företagen ändring i texten): efter att kören i ett långt, smärtsamt arbete etc.

Sid. 212, rad. 4—5: Och efter att ha talat en kvarts timme, steg han ner, efter att ha gjort en kort bön. I uppl. 3 (Saml. rom. och ber.) en rad överhoppad: och efter att ha gjort en kort bön etc., varigenom huvudsatsen bortfallit.

— rad 24—sid. 213, rad 4: Detta stycke ej publicerat i uppl. 1—10: förekommer däremot i "Tidens" följetongtext liksom i Ude og Hiemme. I Bonniers hskr. är den icke överstruken eller eljes på något sätt utmärkt. Antagligen har den av förläggaren (Fredsföreningens styrelse) strukits i korr. till uppl. 1 (Sv. Fredsfören. Skrifter 2) av ängslan för religionsåtal. Det finns så mycket mindre skäl att hålla stycket avlägsnat, som med dess borttagande sammanhanget brister; de näst följande rader som omtala "de skräckbilder" hr von Bleichroden framkallat, syfta ju direkt

på det uteslutna stycket och äro därför i uppl. 1—10 obegripliga.

Sid. 214, rad 24: balsaminen. Så hskr. Uppl. 1—10: balsaminerna.

Sid. 217, rad. 7—9: Vid åsynen av dottern tycktes något nytt stiga upp i vad herr von Bleichroden kallade sin natursjäl. Hskr.: vid åsynen av sin dotter etc., syntaktisk distraktion.

Sid. 218, rad 21: alemanner. Så hskr. och uppl. 1. Uppl. 2—10: alemaner.

Sid. 219, rad. 30—32: Och när inga finnas som reta mänskor upp emot varandra, då skola de så kallade rashaten försvinna. Så hskr. Uppl. 1—10: människor och: så skola etc., det senare läsfel av sättaren.

Sid. 220, rad 26: japaner, enl. hskr. Uppl. 1—10: japaneser.

— rad. 30—31: Bravo, sade engelsmannen, herr spanjor är slagen. Så hskr. Uppl. 1—10: herr spanjoren (försämring!); obs. ovan samma sida, rad 6: herr spanjor.

Sid. 222, rad. 32—33: han saktade, stannade som om han såg sig omkring etc. Så hskr. Uppl. 1—10: han stannade, saktade etc., en meningslös omkastning.

Sid. 224, rad 18—sid. 227, rad 13 (slutet). Till detta parti saknas hskr.

Strindbergs korrekturändringar.

Sid. 5, rad. 21—22: såsom liktydig med framåtskridande, saknas i hskr.

Sid. 6, rad. 31—32: De största uppfinningar gå endast ut på att utfinna surrogat för förlorade färdigheter. Därefter i hskr.: Fågeln som flyttar sig hastigt och utan hinder kan umbära järnvägar.

Sid. 7, rad 1: de obefintliga produkterna. De obefintliga saknas i hskr.

— rad. 20—21: Här ej nytt stycke i hskr.

Sid. 9, rad 7: överklassens fundamental-sats. Hskr.: fundamentallögn.

— rad. 22—23 lyda i hskr.: Det är därför oftare den som håller växelförfalskarens penna än den hårda näven. Ett surrogat, en nödfallsutväg.

— rad. 27—28: ty i Sverige går utvecklingen snigelns gång till ostran. Och ändå tycker den vise att det går för fort. Hskr.: ty i Sverige gå reformerna kräftgång.

Sid. 11, rad. 4—5: när bambun svajade för etc. Så uppl. 1. Hskr.: vajade; antagligen har Strindberg gjort utbytet därför att tre rader nedanför talas om "flaggor, som vajade" etc. Uppl. 3—6: vajade, tryckfel.

Sid. 19, rad. 32—33: parfymens, vilken hon stänkte omkring sig. Hskr.: omkring rummet.

Sid. 21, rad 2: där ligger frälsaren död, därefter i hskr.: död i sin mandom utan att ha varit man.

— rad 20: septimor. Hskr.: septimer, felskrivning.

Sid. 30, rad. 14—15: komma att ta sig nära. Hskr.: nära vid sig.

Sid. 31, rad 11: inbjudande. Hskr.: trevligt.

Sid. 34, rad. 27—28: lever. Hskr.: levande (syntaktisk distraktion).

Sid. 50, rad 25: äganderätten. Hskr.: -rätt.

Sid. 53, rad 19: Härefter i hskr.: och den som gifter sig med en annans godvilligt frånskilda make anses ha stulit den.

Sid. 62, rad 1: vad som icke rör mera än oss två. Härefter i hskr. följande överstrukna stycke (jfr. brevväxlingen ovan):

— Anser du gifta då också vara oblyga?

— Anser? Jag har aldrig sett något så motbjudande som ett bröllop. Råare bär man sig icke åt på så kallade dåliga ställen. Man ringer ihop folk, bjuder dem på mat, och så säger man: se på oss, nu ska vi gå i säng! Och prästen lägger händerna på dem och säger i församlingens åsyn: nu ska ni gå i säng! Hu! Och brudgummen, rusig som en bärare, kramar bruden i allas åsyn och tittar fräckt omkring sig och säger

med ögonen: se nu har jag rättighet! Den rättigheten har jag köpt med mina 2.000 francs inkomster som andra tjugo gingo miste om! Den här kvinnan har jag köpt med 2 rum och kök, säng, matbord, sex par rottingstolar, skänk, byrå och husgeråd! Gå ni och gör sammaledes!

Sid. 69, rad 5: trädgårdskula återger. Hskr.: konkavspegel återger.

Sid. 75, rad 27: henne. Hskr.: hon, felskrivning.

Sid. 76, rad 22: falska logik. Hskr.: lögnarlogik.

Sid. 77, rad 25: misstag. Hskr.: lögner.

Sid. 84, rad 1: Ordningen. Hskr.: Moralen.

Sid. 87, rad 32: näbbades. Hskr.: kysstes.

Sid. 88, rad 6: Blanche lyssnade ej till musiken. Hskr.: åt musiken.

Sid. 89, rad 13: vinberså. Hskr.: vintonnel.

Sid. 93. *Återfall* har först haft rubriken: *Landsflyktige*, med underrubrikerna: I. Sista bandet (början — 119 rad 27); II. Ett återfall (sid. 119 rad 28 — slutet).

Sid. 99, rad 16: Från Vevey-vägen går en liten backig gränd etc. Hskr.: en liten backig väg; utbytet tydligen gjort för att undvika upprepning (Veveyvägen).

Sid. 105, rad. 16—17: som bergsborna bära på ryggen. Hskr.: bergsbor.

Sid. 106, rad. 26—27: Jag nekar ej att, sen jag satte spaden i vår gamla svarta jord, sådde frön, planterade etc. Hskr.: att jag satt spaden etc.; kan möjligen också vara tryckeriändring.

Sid. 108, rad. 16—17: Brevkortet, som bar rysk poststämpel, hade följande lydelse. Hskr.: som hade rysk poststämpel ägde följande etc.

Sid. 109, rad 6: Anna, fortfor Paul. Hskr.: sade Paul.

— rad. 20—21: de gamla orden äro så inpinade i oss, att vi skola höra etc. Hskr.: för inpinade i oss att vi ej skola höra.

Sid. 112, rad 19: Det är midsommardag i dag. Hskr.: midsommardag för oss i dag; förut stod det talat om

att det verkligen var midsommardag, Strindberg har vid skrivningen möjligen haft en tanke på ryska tideräkningen.

Sid. 113, rad 7: avtonade. Hskr.: tonade.

Sid. 114, rad 26: blekare. Hskr.: vitare.

Sid. 117, rad. 1—2: för att byta namn och för att få etc. Hskr.: för att få byta namn och för att få etc. (kakofoni).

Sid. 125, rad 18: Strax därpå; strax tillagt i korr.

— rad 20: över henne. Hskr.: ner över henne.

Sid. 129, rad. 12—13: som, när han gifte sig, föraktade den smutsiga prästen. Hskr.: som föraktade den smutsige prästen, när han gifte sig.

Sid. 132, rad. 6—7: Att — — se sin fordringsägare och veta att man levde på hans barmhärtighet väckte etc. Hskr.: lever.

— rad 25: Hon försökte däri läsa ett hån. "Däri" saknas i hskr.

Sid. 133, rad. 10—11: Och när han kände tankarne gå sin starka gång framåt. Hskr.: deras.

— rad 25: Han, som sökte samvetets frihet åt alla. Hskr.: samvetsfrihet.

Sid. 139, rad. 18—19: vårt välbefinnande i ändlös sympati. Hskr.: i andlös (?) sympati.

Sid. 140, rad. 11—12: ogräset skulle ränna opp, rosornas stammar skjuta vilda skott. Hskr.: ogräset skulle skjuta opp etc.; utbytet gjort för att undvika upprepning.

— rad 18: då. Hskr.: när (när i föregående rad).

Sid. 141, rad. 1—2: Alldeles som i romanen, där man tar en kappsäck och reser. Hskr.: Alldeles som i Tschernischevskys roman, där man tar en kappsäck och reser. Men där gick det an, ty där fanns det inga barn.

— rad 17: ovanom. Hskr.: au-de-là.

Sid. 142, rad. 25—27: Jag — — drogs från min mörka kammare — — från försakelser och missaktning. Hskr.: Jag drogs ur min mörka kammare, från etc.

Sid. 146, rad 15: Du känner icke igen mig. Hskr.: Du känner mig icke igen.

Sid. 148, rad 22: lik en kär vän som jag återfann. Hskr.: som en kär vän som etc. (Ändringen för att undvika upprepning.)

Sid. 150, rad 31: Må våra vägar aldrig korsas mer. Hskr.: aldrig råkas mer.

Sid. 153, rad 20: som liknade den strandade arken etc. Hskr.: lik den etc.

Sid. 154, rad 22: ut över den blåa sjön, som bredde sig etc. Hskr.: som bredde ut sig (ut struket för att undvika upprepning).

Sid. 156, rad 26: människor. Hskr.: personer.

Sid. 164, rad. 1—2: Den metoden har despotien alltid använt för att draga uppmärksamheten etc. ''För'' saknas i hskr.

— rad 32: Hon var en lång, styv gestalt. Hskr.: rak (rak förekommer i följande rad).

Sid. 165, rad 2: figuren. Hskr.: gestalten (gestalt förekommer några rader tidigare).

Sid. 167, rad. 16—17: Så fäller blomman sina blad, när hon är befruktad, ty då behöves icke grannlåten etc. Hskr.: icke längre grannlåten; längre kan vara struket, men också överhoppat, av ingen vikt för övrigt.

Sid. 221, rad. 31—33: Genève, där borta, brände hans böcker, men det nya Genève har rest Rousseau en minnesstod. Så uppl. 1—10. Hskr.: Genève, där borta, brände hans böcker på Voltaires medverkan, men det nya Genève har rest Rousseau en minnesstod, under det att Voltaires minne murknar med en gammal pinnsoffa och några trasiga stolar på Ferney. Så också Tidens och Ude og Hiemmes upplagor 84.

Sid. 223, rad 18: Ladies and gentlemen. Så uppl. 1—10. Hskr.: Ladies och gentlemen. Så även rad 21 och sid. 224, rad 16. ''And'' redan i Tidens uppl. I Ude og Hiemme: Ladies og Gentlemen.

JOHN LANDQUIST.

INNEHÅLL.

Förord 5
Nybyggnad 11
Återfall 93
Över molnen 153
Samvetskval 176

Anmärkningar 229


Stanford University Libraries
3 6105 013 378 083